

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Přírodovědecká fakulta

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie

Studijní obor: Regionální a politická geografie

Veronika VÝBORNÁ

**VLIV ARABSKÉHO JARA NA ZMĚNU BEZPEČNOSTNÍ, MIGRAČNÍ
A EKONOMICKÉ POLITIKY VYBRANÝCH ZEMÍ STŘEDOMOŘÍ**

EFFECTS OF THE ARAB SPRING ON THE CHANGE OF SECURITY,
MIGRATION AND ECONOMIC POLICY OF SELECTED COUNTRIES OF THE
MEDITERRANEAN

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Libor Jelen, Ph.D.

Praha 2016

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou práci vytvořila samostatně, pod vedením mého školitele, RNDr. Libora Jelena, Ph.D., a že jsem uvedla a řádně citovala všechny použité zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze dne 25. 4. 2016

Podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své práce RNDr. Liboru Jelenovi, Ph.D. za cenné rady, trpělivost a čas, který mi věnoval.

Děkuji také své rodině, především své mamě za podporu během mého studia.

Abstrakt

Předložená diplomová práce vychází z liberálně-idealistického výzkumu mezinárodních vztahů. Pokouší se analyzovat vztah vybraných zemí severního (evropského) a jižního (severoafrického) Středomoří v souvislosti s arabským jarem. Konkrétně se zaměří na tři různé politiky, v nichž pomocí vybraných indikátorů budou vzájemné vztahy zkoumány. Těmi jsou bezpečnost a obranná politika, migrace a ekonomická spolupráce. Práce vychází z myšlenky, která tvrdí, že vzájemná mírová spolupráce, budování institucí a prosperita vede k rozvoji a stabilitě celého regionu. Tento přístup ve středomořském regionu platí od dob dekolonizace Afriky a vzájemnou spolupráci, převážně v obchodním směru, lze vysledovat už od starověku. Arabské jaro, které způsobilo destabilizaci a v některých případech svrhlo tamější vládu, muselo bezesporu vztahy ve středomořském regionu narušit. Hlavním cílem práce je vysledování potencionálních změn ve vztahu mezi zeměmi Francie, Itálie, Španělska (jako země evropského Středomoří) a Tuniska, Egypta a Libye (jako země severoafrického Středomoří), kde došlo k politickému převratu v roce 2011. V dnešní době jsou nejen země severoafrického Středomoří, ale celého Středního východu, brány jako potencionální riziko, pro Evropu, západní svět a jeho kulturu. To spočívá v aktuální migrační krizi a hrozbě islamistických skupin převážně z Libye a Sýrie, kdy obě tyto problematiky byly umocněny právě arabským jarem.

Klíčová slova: arabské jaro, bezpečnost, Egypt, ekonomika, Evropská unie, Francie, Itálie, liberálně idealistický přístup, Libye, migrace, Středomoří, Španělsko, Tunisko

Abstract

The submit diploma thesis is based on the liberal-idealistic international relations research. It attempts to analyze the relationship of selected countries of the North (Europe) and the South (North African) Mediterranean in the context of the Arab Spring. Specifically, it focuses on three different policy where using selected indicators will be examined the relationships. These are policy of security and defense, migration and economic cooperation. The work is based on the idea that mutual peace cooperation, institution building and prosperity leads to the development and stability of the whole region. This approach has been applied in the Mediterranean region since the decolonization of Africa and mutual cooperation, mainly in the economic trade, can be resisted since antiquity. Arab spring which caused destabilization and in some cases of overthrew government had relations disrupt in the Mediterranean region. The mean goal is tracking of potential changes in the relationship between the countries of France, Italy, Spain (as the European Mediterranean countries) and Tunisia, Egypt and Libya (such as the North African Mediterranean countries where there was the political changes in 2011). Currently, not only North African Mediterranean countries, but the entire Middle East is seen as a potential risk for Europe, the Western world and culture. It is based on current migration crisis and the threat of Islamic group, mainly from Libya and Syria. Both these issues were compounded by the Arab Spring.

Keywords: Arab Spring, economy, Egypt, European Union, France, Italy, liberal idealism approach, Libya, migration, Mediterranean, security, Spain, Tunisia

Obsah

Přehled použitých zkratk	1
Seznam map, obrázků a tabulek	2
1. Úvod	3
2. Geografický kontext, metodika práce a datová základna	6
2.1 Výběr analyzovaných zemí	6
2.1.1 Severní (evropské) Středomoří	7
2.1.2 Jižní Středomoří a Střední východ a severní Afrika	8
2.2 Liberálně-idealistický přístup	9
2.3 Hlavní výzkumná otázka a její podotázky	12
2.4 Struktura práce	13
2.5 Data a metodika jejich zpracování	13
2.5.1 Bezpečnostní a obranné aspekty	14
2.5.2 Migrace	14
2.5.3 Ekonomika	15
3. Arabské jaro	17
3.1 Tunisko	18
3.2 Egypt	19
3.3 Libye	21
3.4 Důsledky arabského jara v Tunisku, Egyptě a Libyi	22
3.4.1 Politické důsledky	23
3.4.2 Ekonomické důsledky	23
4. Vztah Evropské unie s Tuniskem, Egyptem a Libyí	28
4.1 Dohody uzavřené před arabským jarem	28
4.1.1 Globální středomořská politika	28
4.1.2 Euro-středomořské partnerství	29
4.1.3 Evropská politika sousedství	30
4.1.4 Unie pro Středomoří	30
4.2 Dohody uzavřené po arabském jaru	32
4.3 Operativní agentury Evropské unie	34
4.3.1 Frontex	34
4.3.2 Europol	35
5. Zahraniční politika analyzovaných evropských zemí	36
5.1 Vybrané země Evropské unie	36
5.1.1 Francie	37
5.1.2 Itálie	38
5.1.3 Španělsko	39
6. Bezpečnostní a obranné aspekty vývoje ve Středomoří	41

6.1	Investice na armády.....	42
6.2	Multilaterální změny v souvislosti s bezpečnostním aspektem	45
6.3	Shrnutí poznatků	48
7.	Migrace	49
7.1	Migrační politika Evropské unie.....	50
7.2	Stav migrantů ve sledovaném regionu	51
7.2.1	Tunisko	52
7.2.2	Egypt	56
7.2.3	Libye.....	58
7.3	Multilaterální a bilaterální reakce na zvyšující se migraci.....	61
7.4	Shrnutí poznatků	63
8.	Ekonomická spolupráce	66
8.1	Objem a bilance zahraničního obchodu	67
8.1.1	Francie	67
8.1.2	Itálie.....	71
8.1.3	Španělsko.....	75
8.2	Přímé zahraniční investice	77
8.2.1	Tunisko	78
8.2.2	Egypt	79
8.2.3	Libye.....	81
8.3	Shrnutí poznatků	83
9.	Závěr	86
	Seznam literatury	91
	Informační prameny.....	94
	Příloha.....	101

PŘEHLED POUŽITÝCH ZKRATEK

AQIM	Al Qaeda in Islamic Magreb, Al-Káida v islámském Maghrebu
AŠ	Aš-Šabáb
CR	Cestovní ruch
DCFT	Deep and Comprehensive Free Trade Area, Prohlubování zón volného obchodu
ECI	Economic complexity index, Index ekonomické složitosti
EMP	Euro-Mediterranean Partnership, Euro-středomořské partnerství
ENP	European Neighbourhood Policy, Evropská politika sousedství
EU	European Union, Evropská unie
FDI	Foreign Direct Investment, Přímé zahraniční investice
FSI	Failed States Index, Index zhroucených států
GMP	Global Mediterranean Policy, Globální středomořská politika
HDI	Human Development Index, Index lidského rozvoje
HDP	Hrubý domácí produkt
IS	Islamic State, Islámský stát
MENA	Middle East and North Africa, Střední východ a severní Afrika
NATO	North Atlantic Treaty Organization, Severoatlantická aliance
NPR	Národní přechodná rada
OECD	Organisation for Economic Co-Operation and Development, Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OSN	Organizace spojených národů
SCAF	Supreme Council of the Armed Forces, Nejvyšší rada ozbrojených sil
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
UfM	Union for the Mediterranean, Unie pro Středomoří
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development, Konference OSN o obchodu a rozvoji
USA	United States of America, Spojené státy americké
WTO	World Trade Organization, Světová obchodní organizace

SEZNAM MAP, OBRÁZKŮ A TABULEK

Mapa č. 1: Výběr analyzovaného území

Mapa č. 2: Výsledky arabského jara v regionu MENA

Obr. č. 1: Vývoj HDP Tuniska, Egypta a Libye

Obr. č. 2: Vývoj nezaměstnanosti v Tunisku, Egyptě a Libyi

Obr. č. 3: Vývoj počtu návštěvníků Tuniska a Egypta

Obr. č. 4: Armádní rozpočet členských států EU

Obr. č. 5: Investice do armády Francie, Itálie a Španělska

Obr. č. 6: Operativní rozpočet agentury Frontex pro rok 2011 (%)

Obr. č. 7: Počet Tunisánů ve Francii a Itálii ve vybraných letech

Obr. č. 8: Počet Tunisánů ve Španělsku ve vybraných letech

Obr. č. 9: Počet Egyptanů ve Francii a Itálii ve vybraných letech

Obr. č. 10: Počet Egyptanů ve Španělsku ve vybraných letech

Obr. č. 11: Počet Libyjců v Itálii ve vybraných letech

Obr. č. 12: Počet Libyjců ve Francii a Španělsku ve vybraných letech

Obr. č. 13: Bilance zahraničního obchodu Francie

Obr. č. 14: Bilance zahraničního obchodu Itálie

Obr. č. 15: Bilance zahraničního obchodu Španělska

Obr. č. 16: Přímé zahraniční investice v Tunisku

Obr. č. 17: Přímé zahraniční investice v Egyptě

Obr. č. 18: Přímé zahraniční investice v Libyi

Tab. č. 1: Počet tuniských migrantů ve vybraných letech založený na dvou typech dat

Tab. č. 2: Počet tuniských žadatelů o azyl a počet tuniských uprchlíků ve vybraných letech

Tab. č. 3: Počet egyptských žadatelů o azyl a počet egyptských uprchlíků ve vybraných letech

Tab. č. 4: Počet libyjských žadatelů o azyl a počet libyjských uprchlíků ve vybraných letech

Tab. č. 5: Objem zahraničního obchodu Francie s Tuniskem, Egyptem a Libyí (mld., USD)

Tab. č. 6: Objem zahraničního obchodu Itálie s Tuniskem, Egyptem a Libyí (mld., USD)

Tab. č. 7: Objem zahraničního obchodu Španělska s Tuniskem, Egyptem a Libyí (mld., USD)

1. ÚVOD

Arabským jarem nazýváme vlny revolucí, které započaly na Středním východě v průběhu roku 2011. Událost byla odstartována v Tunisku v prosinci 2010, kdy se tuniský obchodník Muhammad Buazízi upálil na protest proti šikaně místních úřadů. Ostatní občané se začali s činem ztotožňovat a vyšli do ulic s jasným cílem – vládních změn. Lidé protestovali mimo jiné proti chudobě, nezaměstnanosti, byrokracii, nepotismu a autoritářským režimům. Ty panovaly v těchto zemích desítky let. V Tunisku vládl Zín Abidín bin Alí dvacet čtyři let, Husní Múbarak v Egyptě třicet let, Muammar Kaddáfí v Libyi dokonce čtyřicet dva let. Za tu dobu si díky spolupráci se západními vládami, například v migračních otázkách nebo v ekonomice, vytvořily stabilní regionální systém spolupráce, který byl také mimo jiné důvodem jejich dlouhé vlády.

Situace podobných rozměrů jako arabské jaro v tomto regionu nebyla zaznamenána. Revoluce byla výjimečná nejen velikostí, kdy postupně prostoupila celým regionem (ze severní Afriky na Arabský poloostrov), ale i přítomností novodobých technologií, jako jsou internet a sociální sítě, kdy hlavní roli hrál Facebook a YouTube. Díky nim došlo k mobilizaci nejčastěji mladých svobodomyšlných lidí, kteří kvůli zoufalé ekonomické situaci ve většině arabských zemí byli nezaměstnaní. Jejich frustrace a nezávislost se odrazila právě na hloubce a síle samotné revoluce.

Předmětem předložené diplomové práce je analýza vztahů zemí nacházející se na dvou odlišných kontinentech. Jejich náboženství, kultura a celkový způsob života je rozdílný. Přesto se jedná o jeden regionální komplex, který vzájemně spolupracuje od starověku. Práce tak zkoumá, jak se proměnily vztahy uvnitř středomořského regionu v souvislosti s arabským jarem.

Severním (evropským) Středomořím je myšleno území, které lokalizujeme do Evropy, konkrétně do jejích jižních částí, které sousedí se Středozezemním mořem. Pro tuto práci z této geografické oblasti budou prioritní země Francie, Itálie a Španělsko. Jedná se jak o dominantní státy z fyzického hlediska, tak o vůdčí členy Evropské unie, bývalé kolonizátory afrických států a naprosto klíčové aktivisty v budování zahraniční politiky vůči jižnímu Středomoří. Pod španělským předsednictvím EU například došlo k uzavření prvních kroků k euro-středomořskému partnerství, tento krok je dodnes znám jako barcelonský proces a byl nejdůležitější v budování vzájemné zahraniční politiky. S inovací naopak přišel francouzský prezident Nicolas Sarkozy v roce 2008.

Jižní Středomoří naopak lokalizujeme do severního regionu Afriky, které sousedí se Středozemním mořem a jedná se o země, kde v různé intenzitě proběhlo arabské jaro. Makroregionálně se jedná o země Středního východu a severní Afriky (dále MENA), který vyniká několika specifiky. Na Středním východě a severní Africe žije přes 300 mil. muslimů, 2011, kteří produkují 31,7 % světové produkce ropy, 2014 (Pew Research Center 2015a, BP 2015). Výše vypsaná statistika dokládá, že makroregion MENA je důležitou součástí geopolitických procesů. Je klíčový v těžbě světových zásob nerostných surovin, ale díky převládajícímu islámskému náboženství je pro většinu lidí spojován s potencionální hrozbou. Tato image vychází z jeho dlouhodobé destabilizace, častých konfliktů a přítomnosti radikálních islámských skupin. Aktuálně se jedná o občanskou válku v Libyi, Sýrii, dlouhotrvající izraelsko-palestinský konflikt nebo teroristickou skupinu Islámský stát. Zapomínat nesmíme ani na Al-Káidu, která stojí za teroristickým útokem z 11. září 2001 a která bezesporu podpořila dnešní paušalizaci Středního východu. Bývalý tajemník NATO Willy Claese ve svém projevu už v roce 1995 islám označil jako největšího nepřítele západního světa od zhroucení komunismu ve východní Evropě (Bureš 2001). Pro předloženou práci budou klíčové země Tunisko, Egypt a Libye. Jedná se o země jižního Středomoří, a země, ve kterých v roce 2011 došlo k politickým změnám v důsledku arabského jara.

Území všech tří porevolučních států (Tunisko, Libye a Egypt) je významnou ekonomickou i geopolitickou zónou protilehlé strany Středozemního moře, jež historicky dlouhodobě představuje zájmovou sféru Evropy, přičemž totéž platí i opačným směrem. Již od alexandrijských a římských dob se řeší otázka konfliktních kulturních i mírových, civilizačních a geopolitických vztahů Evropy a sousedních regionů (Bednář 2012). Od doby dekolonizace Afriky bylo navázáno široké spektrum multilaterálních i bilaterálních dohod právě mezi severním a jižním Středomořím. Důvodem byl bezesporu obchod a bezpečnost. Hlavně na přelomu tisíciletí sledujeme zvyšující se počet migrujících lidí ze zemí nejen ze severní Afriky, ale z celého afrického kontinentu na evropský. Migračním cílem byly nejčastěji bývalé kolonizátorské země (tedy Francie, Itálie a Španělsko). Nejen tato problematika se stala předmětem již zmíněných multilaterálních dohod, nejčastěji mezi Evropskou unií a zeměmi jižního Středomoří. Konec roku 2010 byl pro dlouhodobě budovanou symbiózu přelomový. Arabské jaro, které započalo v Tunisku a během roku 2011 prostoupilo téměř celým regionem MENA, narušilo mírovou spolupráci mezi zeměmi

EU a vládami v zemích, kde došlo k jejich změně. Například v Libyi došlo k vojenské intervenci NATO, do níž se zapojily Francie, Itálie i Španělsko.

Diplomová práce si klade za cíl v rámci liberálně-idealistické výzkumu mezinárodních vztahů zhodnotit vztahy mezi severním a jižním Středomořím, tedy mezi Francií, Itálií, Španělskem na straně jedné a Tuniskem, Egyptem a Libyí na straně druhé. Arabské jaro je vnímáno jako předěl, určitý bod zlomu. Konkrétně se práce zaměří na tři politiky: bezpečnost, migraci a ekonomiku. Bezpečnost z důvodu, že po arabském jaru mohlo dojít ke zvýšení rizika hrozeb islamistických skupin a migrace byla a je předmětem mnoha velkých politických diskuzí, která byla arabským jarem umocněna. Ekonomická spolupráce je většinou pro obě strany výhodná kalkulace, bude tedy zajímavé vysledovat její změny v souvislosti s politickými změnami, které v jižním Středomoří proběhly. Na základě rešeršního zpracování tématu a analýzy dat, kdy pomocí příslušných indikátorů jednotlivých politik dojde k zobrazení datových řad, které pomohou zhodnotit určitý vývoj, bude cílem odpovědět na výzkumné otázky, které budou specifikovány v následující kapitole.

2. GEOGRAFICKÝ KONTEXT, METODIKA PRÁCE A DATOVÁ ZÁKLADNA

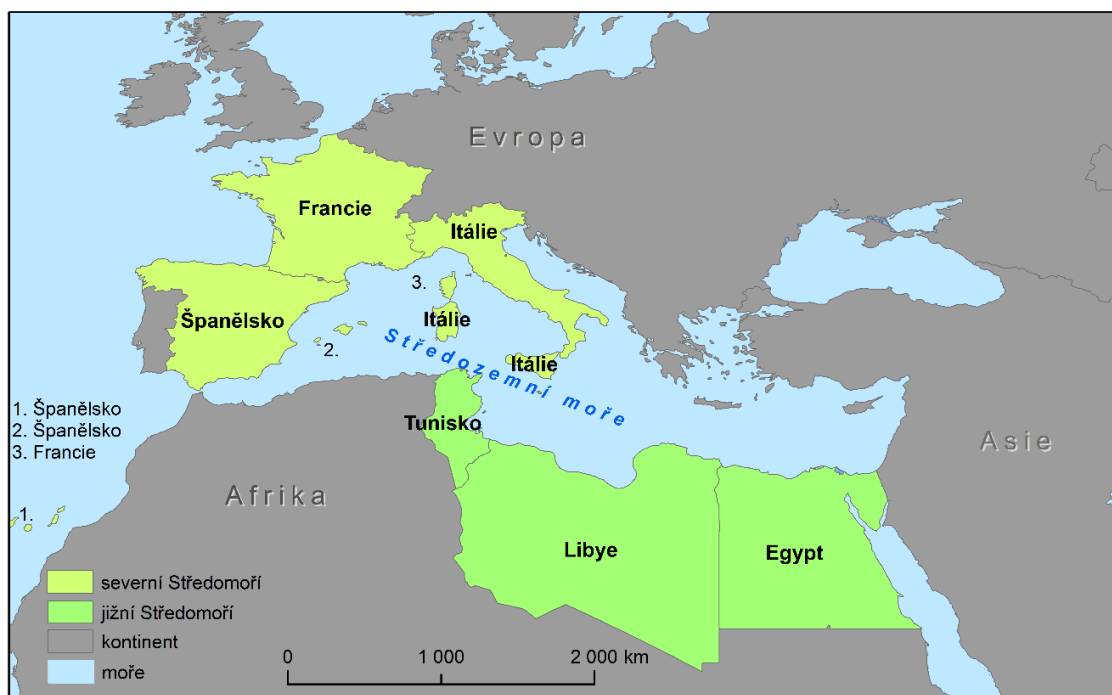
Práce je pojata jako interpretativní studie, která se snaží pomocí vybraného teoretického konceptu vysvětlit určitý jev nebo proces (Ženka, Kofroň 2012). V tomto případě se jedná o využití liberálně-idealistického přístupu, který představuje jeden ze dvou hlavních směrů vnímání aktérů mezinárodního politického dění. Cílem diplomové práce je na základě analýzy příslušných politik a jejich indikátorů interpretovat změny vztahů vybraných zkoumaných zemí (viz níže) v souvislosti s arabským jarem.

V úvodu této kapitoly bude představen výběr analyzovaného území, dále bude nastíněno teoretické zarámování práce, tedy liberálně-idealistický přístup. V podkapitole 2.3 dojde k představení hlavní výzkumné otázky, jejích podotázek a předpokladů práce. Následovat bude postup výzkumu včetně představení a zdůvodnění výběrů indikátorů jednotlivých politik. Na závěr budou diskutována data a jejich zdroje.

2.1 Výběr analyzovaných zemí

Pro tuto práci budou voleny země dvou různých skupin, které budou navzájem analyzovány (mapa č. 1). Jelikož hlavní náplní práce je změna vybraných politik a zemí Středomoří v souvislosti s arabským jarem, tou první budou evropské země, které hraničí se Středozemním mořem. Druhá skupina zemí bude zahrnovat státy Středního východu a severní Afriky, které též hraničí se Středozemním mořem a ve kterých v roce 2011 proběhlo arabské jaro, které bylo úspěšné. V tomto případě o úspěšnosti hovoříme v tom případě, kdy došlo ke svrnutí vlády, nikoli úspěšné transformaci v otázce demokracie a ekonomických změn.

Mapa č. 1: Výběr analyzovaného území

Zdroj: ArcMap (2014), vlastní zpracování

2.1.1 Severní (evropské) Středomoří

Evropská středomořská oblast zahrnuje širokou škálu zemí. Ohraničena je na západě Portugalskem, na jihu Sicílií, na severu Alpami a na východě Jadranským a Černým mořem (Salter a kol. 2000). Primárně se jedná o státy Pyrenejského a Apeninského poloostrova a ostrov Maltu (Anděl a kol. 2010). Pro analýzu této práce poslouží pouze tři z nich – Francie, Itálie a Španělsko. Francie je ve většině publikací řazena do regionu západní Evropy (např. Anděl a kol. 2010, Salter a kol. 2000). Tomuto dělení předchází geografická poloha, ale i fakt, že zahrnuje ekonomicky vyspělé a demokratické země, které spojuje stejná kultura. Středomořské státy se naopak vyvíjely pospolu od starověku a vznikly zde základy dnešní moderní Evropy (Anděl a kol. 2010). Pro tuto práci bude Francie trochu neobvykle řazena do oblasti středomořských států. Důvodem je, že pro tuto analýzu jsou důležité země, které mají podobnou geografickou polohu, a tudíž i podobné zahraniční cíle; není primárně důležité, zda je lze řadit do stejného makroregionu.

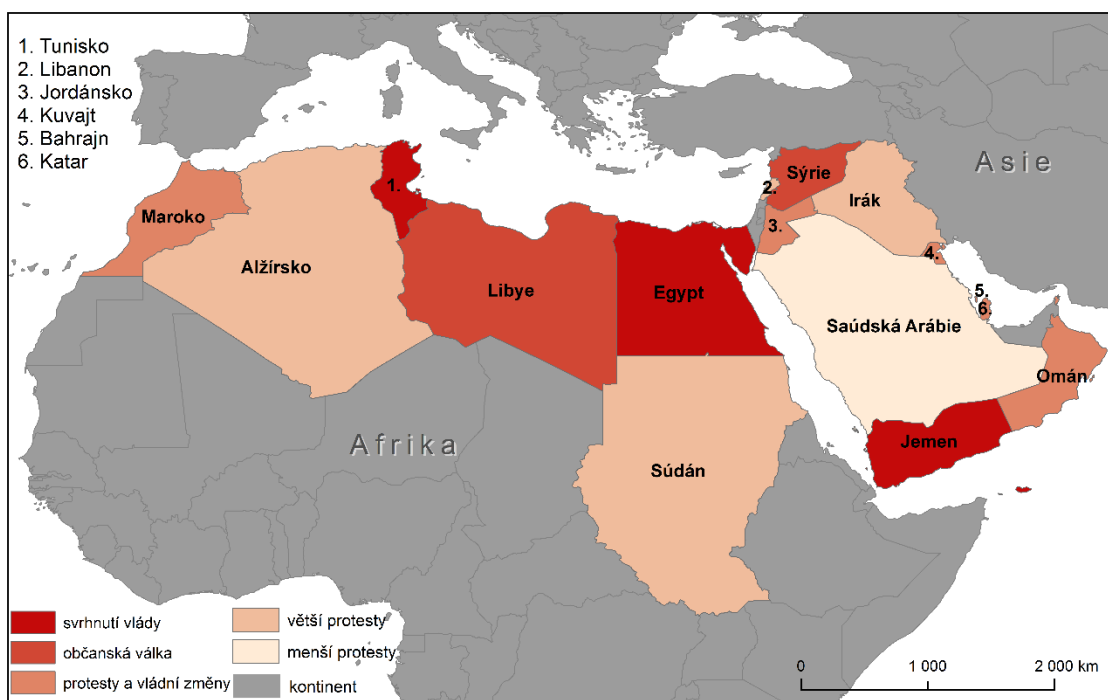
Francie, Itálie a Španělsko alespoň zčásti sousedí se Středozemním mořem, vynikají svojí důležitostí (fyzickou i politickou), jedná se o aktivní a vůdčí členy Evropské unie. Všechny vybrané země jsou geograficky i politicky blízké regionu, kde proběhlo arabské jaro. Jsou bývalými kolonizátory severní Afriky a mají tam

z historického pohledu své politické a ekonomické zájmy. Před rokem 2011 vedly široké spektrum zahraniční diplomatické spolupráce v různých odvětvích a lze očekávat, že každá z těchto evropských zemí musela zaujmout určité stanovisko vůči této situaci. Ač se jedná o země makroregionálně rozdílné, setkáváme se u všech s podobným západním smýšlením a západní kulturou. Většina obyvatel jsou křesťané, Francie 63–66 %, Itálie 80 % a Španělsko 94 % (CIA 2016). Ve Francii se nacházelo nejvíc muslimů z vybraných zemí (7,5 %, 2010) a lze očekávat i jejich zvyšující se počet (10,3 %, 2030) (Pew Research Center 2016c). Ve Francii, Itálii a Španělsku můžeme také sledovat trend stárnutí populace (demografickou revoluci). Úhrnná plodnost ve Francii byla v roce 2013 2, v Itálii v tomtéž roce 1,4 a ve Španělsku dokonce 1,3 (The World Bank Group 2016a). Přitom pro zachování populace je potřeba úhrnnou plodnost udržet minimálně na 2,1 dítěte na jednu ženu.

2.1.2 Jižní Středomoří a Střední východ a severní Afrika

Makroregion Střední východ a severní Afrika (dále MENA), do kterého řadíme i oblast jižního Středomoří, je charakteristický několika specifiky. Jedná se o islámský region, kde se nachází 93 % muslimů (2010), pětina z celkového počtu muslimů ve světě (Pew Research Center 2016b). Demografická situace regionu je naprosto ojedinělá a odlišná od té evropské. Za posledních šedesát let se obyvatelstvo zčtyřnásobilo, takto silnou populační explozi nezaznamenal žádný z dalších světových mikroregionů (Černý 2012). Zajímavá a svým způsobem ojedinělá je ekonomická situace regionu, která z velké části stojí na těžbě ropy, která způsobuje znatelné rozdíly mezi jednotlivými zeměmi a ani nezaručuje stálou ekonomickou stabilitu. Dále je region MENA spojován s neustálými konflikty, geopolitickými ohnisky a válkami. Těmi je aktuálně katastrofální situace v Sýrii, občanská válka v Libyi, dlouhotrvající izraelsko-palestinský konflikt či radikální teroristická skupina Islámský stát (dále IS). V letech minulých to byla například válka v Zálivu, irácko-iránská válka nebo teroristická skupina Al-Káida, o které jako zcela neaktivní nemůžeme hovořit ani dnes. Naprosto neobyčejná situace nastala v roce 2011, kdy celým regionem oťráslo arabské jaro. Mapa č. 2 zobrazuje region MENA se všemi svými státy, kde arabské jaro proběhlo, a jejich výsledky.

Mapa č. 2: Výsledky arabského jara v regionu MENA

Zdroj: ArcMap (2014), Wkipedia (2016), vlastní zpracování

Pozn.: Arabské jaro proběhlo i v zemích mimo MENA (např. v Somálsku, Mauritánii aj.). V roce 2011 došlo k odtržení Jižního Súdánu, což zde není zaznamenáno - protesty arabského jara se týkaly pouze severní části původního Súdánu. V Bahrajnu došlo ke stejným důsledkům jako v Kuvajtu a Kataru, tedy k protestům a vládním změnám. V případě Libye došlo ke svržení vlády a k později vypukla občanská válka, naopak v Sýrii ke svržení vlády nedošlo.

Pro tuto práci byly vybrány tři africké země (Tunisko, Egypt a Libye) z regionu MENA, kde arabské jaro bylo úspěšné (resp. došlo ke svržení dosavadní vlády), které jsou součástí jižního Středomoří a součástí iniciativ EU, tudíž probíhá jejich diplomatická spolupráce s vybranými zeměmi EU (Francií, Itálií a Španělskem). Ve všech třech případech se jedná také o bývalé evropské kolonie, tudíž jejich vztahy budou provázané, a lze je sledovat hlouběji jak časově, tak v různých aspektech, jako například ekonomické či migrační spolupráce.

2.2 Liberálně-idealistický přístup

Diplomová práce vychází z liberálně-idealistické tradice mezinárodních vztahů. Liberalismus je víra v pokrok, klade důraz na maximální svobodu, preferuje kapitalismus, oceňuje proces modernizace a tvrdí, že lidské svobody lze dosáhnout díky šíření demokracie, rozvoji mezinárodního obchodu a mezinárodní spolupráce (Blažek 2005). Idealismus vycházel z přesvědčení, že v lidské povaze je konat dobro, že člověk je schopen spolupráce, pomoci druhému, a pokud člověk koná zlo, je to

důsledkem špatného strukturálního uspořádání a instituce, které vedou k tomu, aby lidé jednali sobecky a na úkor ostatních (Plechanová 2003).

Vznik liberálně-idealistického přístupu datujeme do 20. let 20. století. Chronologicky i myšlenkově navazuje na ekonomický liberalismus, který tvrdil, že hospodářské propojení mezi státy snižuje riziko války. Tyto myšlenky byly vyvráceny první světovou válkou, která ukázala, že mír a prosperita nejsou přirozenými objektivními skutečnostmi, ale naopak musí být utvářeny (Waisová 2002).

Základní myšlenkou liberálně-idealistického přístupu je představa trvalého míru a spolupráce, která je postavena na významu institucí (Drulák 2003). Význam mezinárodních institucí zdůrazňuje ve své práci A. Moravcsik (1995), který je považuje za neúspěšnější prostředek harmonizace vztahů mezi státy. Konkrétně to dokazuje na případu Evropské unie (v její úmluvě o ochraně lidských práv).

Válka dle idealistů není jako nástroj politiky nevyhnutelná, ale může být omezena odstraněním institucionálních uspořádání, které její užití předpokládají a podporují státy v používání takového nástroje (Plechanová 2003). Nejznámějším zastáncem byl americký prezident Woodrow Wilson, který tvrdil, že mezinárodní bezpečnost nemůže být zajištěna bilaterální diplomacií, ale vytvořením mezinárodních institucí, které budou regulovat mezinárodní anarchii (Waisová 2002). Idealistická logika, na rozdíl od pouze liberalistické, vychází z myšlenky, že trvalý mír se musí opírat o změnu norem mezinárodních vztahů. Liberálové naopak předpokládají, že základem trvalého míru je hospodářská spolupráce. Dalším znakem liberálně-idealistické tradice je zpochybňování role státu jako jediného aktéra mezinárodních vztahů. Nejsou to tedy jen mezinárodní instituce, které už byly výše zmíněny, ale i vnitrostátní subjekty, firmy, veřejné mínění, které se podílejí na koncepci mezinárodních vztahů. S tím souvisí i oddělování vnitřní a zahraniční politiky, kdy stát je definován různými zájmy, není subjektem, ale konglomerátem subjektů, který jedná za účelem ekonomické efektivnosti a akumulace bohatství. Liberální idealisté tedy mezinárodní vztahy chápou v mnoha dimenzích a dimenze politicko-bezpečnostní nemusí být vždy ta nejdůležitější (Drulák 2003). Námětem idealistů za účelem reorganizování mezinárodního společenství bylo v ustanovení světové organizace, příp. světové vlády, mezinárodní právo mělo sloužit jako záruka chování států a proces odzbrojení jako znemožnění válečného řešení konfliktů (Plechanová 2003).

Základní prvky liberálně-idealistického přístupu můžeme v regionu Středomoří pozorovat už z dob počátků vzájemné spolupráce a kooperace mezi státy. Oblast

Středomoří byla velmi důležitým a strategickým územím už od starověku, psaly se na něm významné historické lidské dějiny a nacházely se (alespoň z části) první kultury (na severním i jižním břehu), jako např. Římská říše, perská říše nebo starověký Egypt. Obě oblasti, tedy evropské i severoafrické Středomoří, si byly navzájem důležitým partnerem, jak politickým, tak strategickým, kulturním i obchodním. Později, po zániku těchto historických impérií, dochází k počátkům nadvlády evropských zemí a ke kolonizaci afrického území. Své dominantní postavení si evropské země v severní Africe utvrzují od počátku 19. století. Nejvýznamnějšími kolonizátory byly bezpochyby Francie (kolonizovala např. Maroko nebo Alžírsko) a Velká Británie (ta pod svou vládou měla například Egypt). Díky důsledkům druhé světové války, kdy většina zemí už nebyla schopna spravovat svá zámořská území, dochází k postupné dekolonizaci Afriky. Po opětovném získání samostatnosti můžeme sledovat postupný vývoj mezinárodních vztahů mezi severním a jižním Středomořím, kdy docházelo k budování spolupráce mezi Evropskou unií a zeměmi severní Afriky. Z liberálního pohledu v této souvislosti však nedošlo k naplnění hlavního cíle, kdy mělo dojít k rovnoprávnosti všech středomořských zemí. Evropské země severního Středomoří v budování euro-středomořského partnerství stále hrály roli hegemonu (Attinà 2003). Důvodem k budování vzájemného partnerství v rámci středomořského regionu byla hlavně z počátku ekonomická prosperita, tedy mezinárodní obchod, později se do popředí dostávají mezikulturní otázky a dialogy týkající se bezpečnosti a migrace. Dle některých autorů (Zajac 2015) se do rozporu dostávají zájmy Evropské unie a jejích jednotlivých členských zemí. Kdy například hlavním zájmem EU je politický idealismus, tedy podpora demokracie, ale Francie, Itálie a Španělsko podporovaly diktátorské vlády v Tunisku, Egyptě i Libye. Z důvodu vlastních migračních i bezpečnostních opatření. Důležitý faktor je zde geografický aspekt, kdy území je odděleno pouze Středozemním mořem a Gibraltarským průlivem. Tunis od Palerma je vzdálen necelých 400 km, marocký Tanger od Málagy jen 200 km a evropské ostrovy jako španělské Kanárské ostrovy nebo italské Lampedusa ještě blíže. Z historického hlediska se prakticky jedná o jeden region a k dnešní vzájemné propojenosti dvou rozdílných kultur může dojít velice snadno, kdy navíc oba světy pojí vzájemná kolonizační minulost. Tato diplomová práce vychází z liberálně-idealistického přístupu hlavně z toho důvodu, že vzájemná integrace a kooperace mezi jižním a severním Středomořím byla budována hlavně pomocí integračních přístupů a institucionálních paktů. Jejich vzájemný cíl je hospodářská spolupráce, ekonomický rozvoj a vzájemná kooperace utvářená na základě

politických dialogů a mírových procesů. Arabské jaro, které započalo v regionu MENA na konci roku 2010, muselo bezesporu tuto symbiózu narušit. Evropská unie musela k situaci na Středním východě nějak přistoupit a navázat spolupráci s novými vládami, tam, kde došlo ke změně politického režimu. V rámci liberálně-idealistického přístupu docházelo k podpoře demokracie, ale EU a její členské státy se zabývaly také otázkou bezpečnosti a migrační problematikou.

2.3 Hlavní výzkumná otázka a její podotázky

Jak už bylo výše popsáno, rok 2011, kdy došlo ke změně politických režimů v analyzovaných severoafrických zemích, zasáhl do integrační spolupráce mezi zeměmi severního, tedy evropského, a jižního, severoafrického, Středomoří. Bezpochyby arabské jaro a politické změny s ním související mohly změnit společné cíle a vzájemnou mírovou spolupráci. Hlavním předpokladem v souvislosti s liberálně-idealistickým přístupem je, že stabilita a prosperita v zemích severní Afriky povede k prosperitě a politické stabilitě celého středomořského regionu.

Předložená diplomová práce si klade za cíl zodpovědět otázku, která zní: **Jak arabské jaro změnilo vzájemné vztahy mezi severním a jižním Středomořím?** Tato otázka má všeobecně zhodnotit důležité změny, poukázat na společné tendence, které nastaly po arabském jaru. Její doplňující otázky jsou: **K jakým konkrétním změnám došlo v rámci jednotlivých politik (bezpečnostních, migračních a ekonomických)?** **A: Jaké chování bylo typické pro jednotlivé země (Francii, Itálii, Španělsko) v jednotlivých politikách?** Tyto dvě doplňující otázky mají konkrétněji zhodnotit situaci po arabském jaru nejdříve v rámci zkoumaných politik a posléze v rámci jednotlivých vybraných evropských zemí. Hlavní výzkumná otázka se zaměřuje na vzájemné vztahy středomořských zemí, ale doplňující otázky jsou zaměřeny na evropské země, kde jejich vztahy vůči severoafrickým zemím jsou pro tuto práci prioritní. Součástí doplňujících otázek je i vzájemné porovnání mezi politikami (například, která byla více upřednostňována a proč) a jak a proč se lišil přístup jednotlivých zemí. Protože práce vychází z liberálně-idealistického přístupu, můžeme předpokládat, že středomořské země ve všech třech zkoumaných politikách navazovaly vzájemné spolupráce za účelem trvalého míru a prosperity i po arabském jaru. Největší změny tedy předpokládáme multilaterálního charakteru. Další výzkumná otázka je: **Jak se změnil institucionální rámec severního a jižního Středomoří po arabském jaru?**

Výzkumná otázka a její doplňující otázky, včetně předpokladů budou diskutovány v závěru této práce. V rámci interpretativní případové studie dojde také k potvrzení nebo vyvrácení liberálně-idealistického přístupu v souvislosti s arabským jarem a změnami vztahů s ním související mezi zeměmi severního a jižního Středomoří.

2.4 Struktura práce

Předložená diplomová práce je členěna do devíti kapitol. Po úvodu, metodickém a teoretickém zarámování práce je následující kapitola věnována arabskému jaru. Arabské jaro je v práci vnímáno jako předěl, určitý bod zlomu. Je tedy důležité znát jeho průběh příčiny a důsledky. Jeho popis bude cílen na tři vybrané severoafrické země, kde revoluce proběhla, byla úspěšná, a které budou součástí pozdější analýzy. Následující kapitola se zabývá zahraniční politikou vybraných evropských zemí. Popisuje jejich zahraniční politiku v souvislosti se severoafrickými zeměmi a uvádí jejich reakce na vlnu revolucí, která se regionem MENA přehnala v roce 2011. Náplní práce je zkoumání vztahů dvou odlišných skupin zemí, které řadíme do různých makroregionů. Kapitola o jejich vzájemných integračních procesech má přiblížit jejich postupnou spolupráci v různých pohledech multilaterální spolupráce a mimo jiné potvrzuje liberálně-idealistický přístup, který je pro tuto práci klíčový. Představeny budou smlouvy uzavřené s Evropskou unií před a po arabském jaru. Součástí téže kapitoly je představení nejdůležitějších evropských agentur, které jsou důležité v pozdější analýze.

Následující kapitoly práce (6, 7, a 8) si kladou za cíl analyzovat vztah vybraných zemí severního a jižního Středomoří v jednotlivých politikách. Nástrojem k tomu poslouží data, které interpretují indikátory příslušných politik. Jejich zobrazené časové řady poskytnou možnost vysledovat, zda arabské jaro se na určitém atributu podepsalo či nikoli. Potřebné skupiny budou doplněny i o teoretické poznatky, které by mohly pouhou analýzou dat být opomíjeny.

Teoretické i analytické kapitoly mají společně odpovědět na výzkumné otázky a poskytnout podměty k diskuzi o předpokladech, které byly definovány v této části kapitoly.

2.5 Data a metodika jejich zpracování

Práce je zaměřena na tři vybrané politiky: bezpečnost, migraci a ekonomiku. Politiky byly vybrány záměrně, navzájem se doplňují a představují nejdůležitější podněty politické spolupráce regionu Středomoří už od starověku. Každá z těchto politik

byla určena indikátorem (indikátory) a cílem je na základě jejich analýzy vysledovat procesy a trendy před arabským jarem a jejich případné změnu po něm.

2.5.1 Bezpečnostní a obranné aspekty

Bezpečnostní a obranné aspekty evropského Středomoří jsou vyjádřeny investicí do armády. Tato sekce má za cíl poukázat jak arabské jaro mohlo ovlivnit bezpečnostní složku evropských zemí (Francie, Itálie a Španělska), zda několik politických změn a nepokoje v severní Africe ovlivnilo jejich obavy z různých důvodů, díky kterým se rozhodly do svých armád investovat více než v předchozích letech. Hrozbu například mohly představovat radikální islamistické skupiny nebo přívaly migrantů. Po vypuknutí občanské války v Libyi její geografická blízkost mohla také alarmovat zvýšené nebezpečí.

Výdaj do armády – data jsou pořízena pro všechny tři evropské analyzované země, tedy Francii, Itálii a Španělsko. Jsou vyjádřena procentem a indikují, kolik procent svého hrubého domácího produktu představuje právě bezpečnostní složka. Data byla nalezena pro roky 2000–2014 a byla čerpány z The World Bank Group (2016h).

Do této sekce měl být ještě zařazen indikátor o počtu hraniční stráže nebo rozpočty a investice do hraničních kontrol Francie, Itálie a Španělska. Bohužel tato data se nepodařilo sehnat, jelikož v každé zemi spravuje hraniční kontroly jiný orgán a zčásti evropský Frontex, data jsou těžko dohledatelná a vzájemně nezpracovatelná. Ovšem informace o hraničních kontrolách a jejich změnách souvisejících s arabským jarem byly do práce zařazeny rešeršním zpracováním analýzy agentury Frontex a Europol a jejich činností podniknutých v souvislosti s rokem 2011.

2.5.2 Migrace

Je potvrzené, že dřívější politické režimy v Tunisku, Egyptě a Libyi ve spolupráci se zeměmi EU regulovaly odliv obyvatelstva ze severní Afriky a proto migrace do evropských zemí nebyla snadná (Noutcheva 2015). Po politických změnách mohlo dojít k očekávanému nárůstu jak legální, tak nelegální migrace. Indikátorem pro tuto skupinu jsou data ukazující stav migrantů.

Stav migrantů – pro tento indikátor byla volena data United Nations (2016a, 2016b), která prezentují odhady počtů o mezinárodních migrantech, které jsou založeny na oficiálních statistických údajích o počtu lidí narozených v zahraničí. Dle povahy analýzy byly Tunisko, Egypt a Libye voleny jako země původní (místo narození) a jako

hlavní - cílová destinace byly voleny Francie, Itálie nebo Španělsko. Tento indikátor není od dalších indikátorů zkoumán pomocí časové řady, ale hloubkovou analýzou ve vybraných letech. Důvodem je, že organizace United Nations nezveřejňuje své odhady každoročně. Sledovaným obdobím byly roky 2000, 2005, 2010, 2013 a 2015. Rok 2013 a s ním porušení sledování v pětiletých cyklech byl zařazen z důvodu zjištění důsledků arabského jara, které proběhlo v roce 2011. Data z roku 2012 nejsou dostupná, ale rok 2013 poskytl podobný obrázek. Jedinou zemí, kde data nebyla zveřejněna, je Španělsko (počet Libyjců ve Španělsku v roce 2013). Další statistickou databází, která zveřejňuje data o stavech migrantů každý rok, je organizace OECD. Její statistiky by umožnily vytvořit podobné časové řady jako u jiných indikátorů. Z důvodu, že přítomnost dat pro každou zemi v jednotlivých letech byla velmi proměnlivá, tudíž se je nepodařilo sjednotit, tak data OECD nebyla využita. Výzkum o migrační politice je dle potřeby doplněn o data indikující počet lidí se schváleným statutem uprchlíka (UNData 2016) a data o počtu žádostí o azyl (OECD.Stat 2016). Ta poskytnou odlišný pohled na situaci a doplní data o stavech migrantů hlavně pro rok 2011.

2.5.3 Ekonomika

Ekonomickými indikátory jsou objem a bilance zahraničního obchodu a velikost přímých zahraničních investic. Od doby podepsání Euro-středomořského partnerství v roce 1995 byla prohloubena hospodářská spolupráce evropských a severoafrických zemí. Jedná se o ekonomickou kooperaci výhodnou v obou směrech. Analýza těchto dat má přiblížit, jak arabské jaro ovlivnilo tyto vztahy, zda obchodní toky byly nebo nebyly ovlivněny a zda se jednalo o dočasnou či trvalou změnu.

Objem a bilance zahraničního obchodu – objem zahraničního obchodu indikuje velikost vzájemné spolupráce, bilance ukazuje poměr mezi importem a exportem určité země buď v bilaterální, nebo multilaterální spolupráci. Pro tuto práci byl volen vztah analyzovaných evropských zemí (Francie, Itálie a Španělska) se severoafrickými státy (Tuniskem, Egyptem a Libyí), kdy pro všechny kombinace byl zjištěn import a export z příslušné evropské země. Posléze bylo vypočteno, odečtením importu od exportu, saldo bilance zahraničního obchodu. Pokud je výsledek záporný indikuje to větší import, pokud je kladný, tak dominantní export. Naopak jejich sečtením byl zjištěn objem příslušných ekonomik. Jelikož cílem práce je mimo jiné zkoumat změnu zahraniční politiky evropských zemí v souvislosti s arabským jarem, hlavní importní zemí v případě dovozu a exportní v případě vývozu je Francie, Itálie nebo Španělsko,

kteřé exportuje (do) nebo importuje (z) Tuniska, Egypta a Libye. Balance zahraničního obchodu byla vypočítána pro období 2001–2014 a čerpána ze statistické databáze International Trade Centre (ITC 2016). Objem zahraničního obchodu sloužil k doplnění informací a ucelení analýzy, je zobrazen ve vybraných letech (2001, 2003, 2005, 2007, 2009, 2011 a 2013). Jeho vypočtení proběhlo na základě dat z databáze ITC (2016).

Přímé zahraniční investice (FDI) – ukazují míru vložených investic do jiné než domácí země a ekonomiky. FDI můžou být přílivové nebo odlivové¹. Díky charakteru této práce byly zkoumány odlivové investice ze zemí severního Středomoří (Francie, Itálie a Španělska) do zemí jižního Středomoří (Tuniska, Egypta a Libye). Naopak ty přílivové ze zemí severní Afriky do Evropy byly zanedbány z toho důvodu, že pokud jsou investice realizovány, jsou velice nízké a proměnlivé a pro tuto práci nejsou prioritní. Pokud FDI je záporného charakteru, dochází k odlivu investic, které jsou větší než samotné investice (data vznikají odčtením velikosti zpětného investování od vložených investic). Pro tuto analýzu byla volena data čistých zahraničních investic z let 2001–2012 v případě investic z Francie (do Tuniska, Egypta a Libye), z Itálie (do Tuniska a Egypta) a z let 2003–2012 z Itálie do Libye. Španělsko nebylo tímto indikátorem hodnoceno, z důvodu nedostatku dat. Zdrojovou databází byla organizace United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD 2013).

¹ Přílivová („inflows“) FDI je hodnota odlivové investice, která byla vytvořena nerezidentem do země, která byla investičním cílem, naopak odlivová („outward“) FDI je hodnota, která byla investována rezidentem z investující země do cílové (The World Bank Group 2016g).

3. ARABSKÉ JARO

V této kapitole bude představeno arabské jaro, důvody vedoucí k jeho vypuknutí, průběh v jednotlivých zkoumaných zemích a jeho důsledky. Rok 2011 a s ním spojené události, které se odehrály v severní Africe, je pro tuto práci určitým předělem, je tedy důležité znát jeho problematiku.

Arabským jarem byl po vzoru evropských revolucí v roce 1848 a pražského jara v roce 1968 pojmenován sled událostí, které se odehrály v severní Africe a na Středním východě (MENA) od roku 2011. Jednalo se o vlnu postupných protestů, revolucí či občanských válek, které měly za cíl svrhnout doposud autoritářské režimy jednotlivých islámských zemí a nastolit demokracii, snížit nezaměstnanost a potlačit chudobu.

„Pro arabské státy bylo typické, že si udržovaly velkou moc nad ekonomickým fungováním země“ (Janoušek 2012, s. 96). Důvodů k vypuknutí revolucí byla však celá řada. Ty se v arabském světě tvořily už od poloviny dvacátého století a společně způsobily jednu velkou neřešitelnou otázku. Obrovská demografická exploze v regionu v 50. letech a následná její tranzice s přelomem tisíciletí, způsobily atypickou věkovou skladbu obyvatelstva. V roce 2010 bylo obyvatelstvo ve věku 15-24 let v regionu zastoupeno až dvaceti procenty (Černý 2012). S demografickou otázkou souvisí ekonomický růst, kdy většina arabských zemí nebyla schopna své obyvatelstvo uživit. Potýkaly se s nedostatkem pracovních míst a související chudobou, ale i chybějící sociální rozvinutostí, kterou západní svět prošel v průběhu průmyslových revolucí. Ekonomika v regionu MENA v 60. letech vykazovala značný růst (z důvodu těžby ropy), ale v 80. letech se potýká už se značným zpomalením a zdaleka se nerovnal míře růstu obyvatel. V regionu vyrostla masa mladých ambiciózních lidí (nově i žen), kteří jsou ale ve skutečnosti nezaměstnaní nebo odkázáni na podřadné či ilegální špatně placené zaměstnání. S tím souvisí nespokojenost, frustrace a nízká šance na založení vlastní rodiny. Tato situace napomáhá k zajištění růstu vlivu islamistických stran, které byly do té doby vládou potlačovány, a v prvních porevolučních volbách získaly jasnou převahu (Černý 2012).

Upálení tuniského obchodníka v roce 2010 bylo už katastrofickým impulzem pro odstartování civilních protestů převážně z řad mladých lidí a studentů, kteří měli přístup k internetu. Po Tunisku zavládly nepokoje v Egyptě, Bahrajnu, Alžírsku a Libyi. Následovalo Maroko, Jemen, Jordánsko, Sýrie, Libanon, Omán a Saúdská Arábie (Dupont, Passy 2011). Pro arabské jaro, oproti revolucím z dob minulých, byla typická

role sociálních médií. Facebook, Twitter a YouTube hrály velkou roli v přenosu aktuálních informací a pro vládní režimy bylo těžké vytvoření například informačního embarga (Janoušek 2012).

Níže se kapitola bude zabývat zeměmi, kde arabské jaro mělo nejsilnější dopad a které jsou důležité pro budoucí analýzu. Nejdříve bude popsán průběh revoluce a současná situace v Tunisku, Egyptě a Libyi. Na závěr budou shrnuty důsledky arabského jara, které budou podrobněji analyzovány pomocí politických a hospodářských implikací.

3.1 Tunisko

Tunisko bylo vůbec první zemí v arabském a islámském světě, která vytvořila ústavu (1861), a také zemí, kde odstartovaly vlny revolucí, tedy kde se zrodilo arabské jaro (Gombár 2012).

Země získala nezávislost na Francii v roce 1956, kdy se vlády ujal Habib Bourguiba, který vládnul až do roku 1987. Bourguiba byl dlouholetým bojovníkem za tuniskou nezávislost, jeho reformy byly prováděny směrem k „západnímu“ konceptu způsobu života, ale jeho forma vlády byla autokratická, založená na vládě vlastní strany Neo-Destour (Moore 1962). Demokratizace, liberalizace a privatizace byly záminkou Zín Abidína bin Alího k puči v roce 1987, kdy se chopil moci. Bin Alí první roky vlády doopravdy plnil své plány. „Nové Tunisko“ se v té době stalo jednou z nejliberálnějších zemí Blízkého východu (Jiráňková 2013). Ve skutečnosti však byla země postavena na hierarchizovaném mocenském systému v čele s prezidentem a jeho důvěrníky. Svoboda byla omezena a demokratické reformy se ukázaly jen jako pseudodemokratické. Tunisko bylo zemí s autoritativním režimem s vládou jedné strany (Jiráňková 2013). Občané byli frustrováni z vysoké míry nezaměstnanosti, nedostatku kvalitní zdravotnické péče, pečovatelských služeb a mnoha dalších nedostatků způsobených tamější vládou (Brisson, Krontiris 2012). V roce 2010 nezaměstnanost činila 14 % a 45 % absolventů vysokých škol nemohlo najít práci (Schraeder, Redissi 2011). Upálení tuniského obchodníka Muhammada Buazíziho, který tak protestoval proti korupci a šikaně úřadů, se stalo pro ostatní symbolem, s činem se začali ztotožňovat a nepokoje postupně propukly v celé zemi. Přes tvrdé potlačování demonstrantů musel Bin Alí začátkem roku 2011 opustit zemi do exilu. Tento převrat se nazývá jasmínová revoluce (Schraeder, Redissi 2011).

„Porevoluční přechodné období vedl Výbor pro uskutečnění cílů revoluce (formou kulatého stolu) sestavený z různých politických sil, odborů a právníků, konsensuálně a bez vměšování armády“ (Hesová 2012, s. 12). Následné volby vyhrála umírněná islamistická strana Nahda, která však po násilných nepokojích odstoupila a přistoupila na sestavení přechodného nepolitického kabinetu. První svobodné a demokratické volby prezidenta se v Tunisku konaly v roce 2014. V nich zvítězil Beji Caid Essebsi s 55 % (BBC 2015a).

V lednu letošního roku (2016) si Tunisané připomínali páté výročí arabského jara, kdy se v mezidobí země dopracovala k mnohým úspěchům (demokratizace, svobodné volby, kompromisní ústava aj.), hrozbou jsou však stále mladí lidé, u kterých zatím nedošlo k výraznému zlepšení, např. poklesu nezaměstnanosti (Pierini 2016). Pro ně se snadno mohou stát smyslem života extrémistické síly, například IS v sousedící Libyi, který slibuje moc, peníze a ráj v posmrtném životě (Fadel 2016). V druhé polovině tohoto roku se budou konat další porevoluční volby.

3.2 Egypt

Po vzoru tuniské revoluce se v roce 2011 rozhodli i Egypťané postavit tamějšímu režimu. Egypt byl až do 50. let britskou kolonií. Nezávislost na Velké Británii získával v roce 1953, kdy na krátkou dobu v jeho čele stál prezident Muhammad Nadžib (1953-1954). Po něm nastoupil Gamál Násir, jehož doba vlády (1954-1970) je pro zemi důležitou částí egyptské historie. Pro zemi byl charakteristický autoritativní sekulární systém. Násir se proslavil vlnou znárodňování v 50. letech (např. Suezského průplavu) nebo konfliktem s Izraelem, který se táhnul po celou dobu jeho vlády (Bareš a kol. 2009). Po jeho smrti se na jedenáct let chopil moci prezident Anvar as-Sádát, který se postupně s jeho politickým myšlením začal rozcházet. Například egyptskou zahraniční orientaci více přesměroval na Spojené státy a začal s liberalizací hospodářství. Jeho politika také všeobecně směřovala více k islamismu (Brown 2011). Poté, co v roce 1979 uzavřel mír s Izraelem, v roce 1981 byl na Sádátu spáchán atentát a na jeho místo nastoupil tehdejší viceprezident Mubarak (1981-2011). Jeho způsob vlády byl založen hlavně na klientelismu a nepotismu, hlavní slovo měl on sám a jeho spřátelené vrstvy oblíbených a pro něj důvěryhodných lidí či příbuzných. Rapidně nízká nezaměstnanost z oficiálních čísel nebyla patrná, ale reálný pohled do egyptské společnosti ukazoval zemi v jiném světle. Největším problémem té doby byl pravděpodobně radikální rozdíl mezi bohatou a chudou složkou obyvatelstva. Dále

rychlý demografický růst země, kdy počet obyvatel se od 70. let zdvojnásobil, zvyšující se inflace, nízká kvalita lékařské péče, špatná infrastruktura a zanedbatelné občanské služby (Jiráňková 2013). Rezignovat byl nucen po vlně krvavých revolucí v únoru 2011 a v červnu 2012 byl potrestán odnětím svobody dokonce života. Po jeho následném odvolání byl zproštěn z obvinění ze zabíjení demonstrantů v roce 2011 a odsouzen na tři roky za korupci, které prakticky od roku 2011 vykonal, tudíž v roce 2015 se stal opět svobodným člověkem (Botelho 2015).

Po Mubárákově odstoupení do čela státu nastoupila dočasně Nejvyšší rada ozbrojených sil (SCAF), první parlamentní volby vyhrálo v lednu 2012 Muslimské bratrstvo (Strana svobody a spravedlnosti). V červnu téhož roku proběhly i první porevoluční prezidentské volby, které vyhrál vůdce Muslimského bratrstva Muhammad Mursí se ziskem 51,7 % hlasů (Acemoglu a kol. 2014). V roce 2013 opět Egyptem postupuje vlna demonstrací, tentokrát proti neplnění prezidentových porevolučních slibů. Další jejich záminkou bylo také věčné prezidentovo soupeření s SCAF a armáda nakonec Mursího v červenci téhož roku sesazuje z čela státu. Další prezidentské volby se konaly v roce 2014, a to bez přítomnosti Muslimského bratrstva, které bylo v souvislosti se svržením prezidenta Mursího zakázáno. S 93 % hlasy zvítězil Abdel Fattah el-Sisi, muž, který do té doby stál v čele SCAF (BBC 2015b). Sisiho reformy mají kladný dopad na hospodářský růst nebo snížení rozpočtového deficitu. Egypt je však stále závislý na pravidelném toku financí převážně ze Saúdské Arábie, Kuvajtu nebo Spojených arabských emirátů (Khouri 2015). Ač Sisiho reformy napomáhají k hospodářskému růstu Egypta, jsou nedemokratické. V zemi panuje silná cenzura tisku, veškerá činnost Muslimského bratrstva je zakázána, stejně jako konzervativní forma islámu. Nová ústava (schválena v lednu 2014), která měla mimo jiné podporovat ženská práva či svobodu projevu, v praxi nefunguje (Freedom House 2015). Důkazem je počet politických vězňů v Egyptě, kterých je více jak 40 tis. Jsou mezi nimi převážně islamisté, ale i členové liberální opozice, novináři, lidskoprávní aktivisté atd. Díky protiteroristickému zákonu, kdy teroristou je ten, kdo narušuje veřejný pořádek za použití násilí, lze za teroristu nebo podporovatele terorismu označit kohokoliv včetně novinářů, politiků a všech osob stojících proti Sisiho polovojenskému establishmentu (Burgrová 2016).

3.3 Libye

Třetí a poslední zemí, kterou se tato kapitola v souvislosti s arabským jarem bude podrobněji zabývat, je Libye. Libye před 2. světovou válkou byla italskou kolonií, poté se o ni dělily Velká Británie a Francie. Samostatnost získává roku 1949. V té době bylo v Libyi negramotných 90 % populace (Aghayev 2013). Země, kde od roku 1969 vládl Muammar Kaddáfí, který se chopil moci po vojenském puči. Velká libyjská arabská lidová socialistická džamáhírija byla založena na Kaddáfího Zelené knize z roku 1975. Jednalo se o mix socialismu, odporu k parlamentarismu, lidového populismu v souladu s islámem, fungující na bázi „kmenové demokracie“ (Šlechta 2013). V této knize se například tvrdí, že práce za výplatu je hodnocena jako otroctví (Jiráňková 2013). V 70. letech došlo téměř ke zhroucení libyjské ekonomiky z důvodu obrovského znárodňování. Kaddáfí se však toto rozhodl řešit ropou. Ropa zemi přinesla obrovské bohatství, které umožnilo zlepšení zdravotnické péče, zkvalitnění školství a budování sociálních programů (Jiráňková 2013). V průběhu let byla produkce ropy omezena z důvodu zavedení několika sankcí na Libyi kvůli podezření ze spolupráce s teroristickými skupinami (BBC 2015d). Na začátku nového tisíciletí se Kaddáfí rozhodl dokonce i pro privatizaci ropného sektoru, perspektivní reformy byly však vždy brzděny byrokracií a nekompetentností. Obrovským problémem bylo také to, že peníze z ropného bohatství byly utráceny na nedokončených projektech či budování armády (Jiráňková 2013). Před vypuknutím arabského jara nezaměstnanost činila 30 % (Evans 2011), dále se země potýkala s obrovskou mírou korupce a inflací (Jiráňková 2013). Index lidského rozvoje byl však v roce 2010 oproti dalším zkoumaným zemím nejvyšší (Egypt 0,681, Tunisko 0,714, Libye 0,756) (UNDP 2015). Libye se na rozdíl od ostatních zemí nepotýkala s rapidní chudobou u svých obyvatel.

Revoluce v Libyi vypukla v lednu 2011 a vedla až k občanské válce. Reakce ze strany libyjské vlády na demonstrace nebyly totožné jako v Tunisku a Egyptě. Tedy vyjednávání s demonstranty zahrnující spousty slibů. V Libyi byla prezidentem povolána armáda a posléze proběhla střelba do demonstrantů. Sám Kaddáfí na to reagoval několika projevy, kde hlásal, že zemi rozhodně neopustí, raději zemře jako mučedník (Quinn, Haynes 2014). Rada bezpečnosti OSN vyhlásila bezletovou zónu nad Libyí za účelem ochrany civilistů a jejich domovů (Hehir 2013). V reakci na únorový zásah ze strany vlády proti demonstrantům začala v březnu 2011 vojenská intervence. Poté, kdy Národní přechodná rada (NPR) dobyla hlavní město, Kaddáfí byl na podzim roku 2011 zajat, a posléze zabit. Intervence skončila v říjnu téhož roku. V Libyi se do ní

pod vedením NATO zapojilo 18 zemí (14 členských a 4 partnerských), které splnily dozajista svůj účel, zachránily desítky tisíc životů, pomohly demonstrantům k dobytí hlavního města a následné svržení diktátora, který v zemi vládl víc jak čtyřicet let (Daalder, Stavridis 2012).

V prvních svobodných volbách, které se konaly v červenci 2012 (do té doby přechodnou vládu tvořila NPR), vyhrála Aliance národních sil. Posléze premiér Ali Zeidan měl vytvořit novou ústavu a sestavit vládu, mezi politiky však neustále docházelo k neshodám a vládě se nepodařilo získat kontrolu nad celým libyjským územím. Stěžejní událostí byl atentát islámských radikálů na americký konzulát v Bengházi, při němž zahynuli čtyři Američani (Arthun 2012). Ali Zeiden byl nucen rezignovat v březnu 2014 po několika ozbrojených střetech s radikály a neuklidněné situaci. Na jeho místo nastoupil Abdullah al-Thani, který rezignoval v srpnu 2015. Střety, při nichž proti sobě stojí islámští radikálové a jejich odpůrci, postupně přerostly v novou občanskou válku (Stephen 2014). Ta zemi sužuje dodnes (jaro 2016), kdy Libye má několik politických entit, mezi nimi islamistickou či národní vládu nebo IS. V indexu míry zhrouceného státu (FSI) pro rok 2015 Libyi řadíme do třetí kategorie z jedenácti celkově možných skupin. Tedy do skupiny států jako například Libérii nebo Mali (FFP 2016). Libye znamená pro evropské země vůbec největší hrozbu. Díky její geografické blízkosti hrozí nejen Evropě, ale celému západnímu světu mnoho rizik. Například je to džihádistické uskupení AŠ (Ansar al-Šaríja), která pravděpodobně stojí za útoky na americké velvyslanectví v Libyi v roce 2012, jehož cílem je ustanovení fundamentalistického státu po vzoru IS v Sýrii. Dále je to nesčetně zbraní a munice, které se nachází v rukou místního obyvatelstva, hrozba související s migračními vlnami, které proudí z celé Afriky právě přes Libyi a v neposlední řadě evropská energetická závislost na Libyi (Kaleta 2014).

3.4 Důsledky arabského jara v Tunisku, Egyptě a Libyi

Všechny vlny protestů, které proběhly v arabských zemích mezi lety 2010-2012, měly podobné příčiny. Těmi byly demografické, politické a ekonomické dlouho neřešené problémy. Občané chtěli upozornit na místní chudobu, špatné životní podmínky, nekorektní zacházení ze strany vlády a rozšířenou korupci. Jejich životy v Tunisku, Egyptě či Libyi byly závislé na vůli prezidenta a jeho spřátelených vrstvách. Ve všech výše vypsanych zemích arabské jaro splnilo svůj první účel – vláda byla svržena. Bylo ale dosaženo dalších cílů? Jaké změny nastaly po arabském jaru pro

Egypt, Libyi a Tunisko, bude popsáno níže. Výsledky arabského jara jsou rozděleny na politické a ekonomické. V první části bude v souvislosti s politickými změnami diskutována případná demokracie a v druhé části budou ekonomické důsledky analyzovány v souvislosti s cestovním ruchem, který je pro vybrané země zásadním hospodářským odvětvím.

3.4.1 Politické důsledky

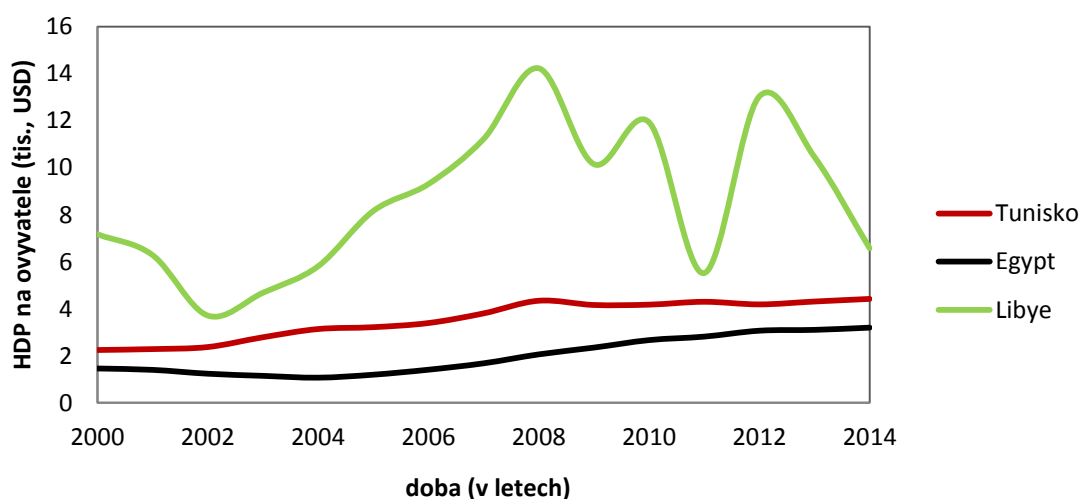
Geddes a kolektiv (2014) ve svém článku zmiňují, že pouze méně než jedna čtvrtina zemí, kde proběhl politický převrat od druhé světové války, získala skutečnou demokracii. Stejní autoři ve svém výzkumu tvrdí, že pravděpodobnost demokracie v Egyptě a Tunisku je 67 % a v Libyi 50 % (Geddes a kol. 2014). V tuto chvíli můžeme říci, že země, jejíž fungování je nejvíce podobné tomu demokratickému, je Tunisko. O Libyi kvůli přetrvávající občanské válce a rozdělenému území toto tvrdit zcela jistě nemůžeme. V Egyptě arabské jaro způsobilo spíše destabilizaci systému a momentálně se potýká s přítomností nedemokratického režimu (na rozdíl od Tuniska). Politických cílů bylo dosaženo jen částečně. V průzkumu veřejného mínění v arabských zemích se zjistilo, že lidé pouze Tunisko vidí jako zemi, kterou revoluce změnila k lepšímu. Egypt se pohybuje v pozitivním směru a v Libyi je podstatně hůře než před arabským jarem (Zogby 2014). Index lidského rozvoje (HDI) má sice nejnižší v roce 2014 Egypt, Libye o něco málo vyšší než Tunisko, ale arabské jaro se nejvíce projevilo na libyjském HDI. Ve všech třech zemích dochází od 90. let k růstu, v případě Tuniska a Egypta dochází pouze ke zpomalení a stagnaci růstu, ale v případě Libye k poklesu a od roku 2012 ke snižování (UNDP 2015). V politickém aspektu je důležitý patrný propad liberálů v porevoluční politice hlavně v Egyptě z důvodu převahy islamistických stran. (Hesová 2013). Egyptské Muslimské bratrstvo je však později zakázáno, tudíž jejich politický úspěch neměl dlouhého trvání. Tunisko jediné po arabském jaru buduje zahraniční a ekonomickou politiku s Evropskou unií. V listopadu 2012 navázalo s Evropskou unií privilegované partnerství a podepsalo nový akční plán. To mělo za cíl Tunisko více integrovat k evropskému vnitřnímu trhu, EU se zavázala k větší finanční a technické pomoci a například slíbila otevření jednotného trhu pro tuniské zemědělství (Dandashly 2015)

3.4.2 Ekonomické důsledky

Ekonomické důsledky nejsou příznivé ve všech třech analyzovaných zemích. Arabské jaro způsobilo destabilizaci systému, zhoršilo bezpečnostní situaci a způsobilo

sociální nepokoje. O těchto podmínkách nemůžeme hovořit jako o příznivých jak pro domácí, tak i pro zahraniční investory (Khan 2014). Vývoj HDP na obyvatele mezi lety 2000-2014 vidíme na obr. č. 1. Nejvyšší hrubý domácí produkt mezi lety 2000-2014 měla Libye, i když se potýkala po celou dobu sledovaného období s kolísáním. Bylo způsobeno buď snížením nebo zvýšením produkce a exportu ropy nebo kolísáním její ceny. Pokles v roce 2009 byl důsledkem světové finanční krize, která byla umocněna následující dluhovou krizí v Evropě. Tyto dvě události zapříčinily změnu ceny ropy, od které se odvíjí růst libyjského HDP. V roce 2011 se na hospodářském rozvoji země podepsalo arabské jaro, kde celkové ekonomické fungování bylo ochromeno. Prudký propad po roce 2012 dokazuje její situaci zhrouceného státu a vypuknutí občanské války v roce 2013. V případě Tuniska a Egypta můžeme hovořit o pozvolném hospodářském růstu v době sledovaného období. Oproti Libyi nezaznamenáváme výrazné propady. Světová finanční krize se podepsala jen na hrubém domácím produktu Tuniska (snížení o 4 % v roce 2009). Dopad světové i evropské krize byl na Tunisko a Egypt minimální, protože jejich hospodářský vývoj není postaven pouze na exportu ropy (jako v případě Libye). Ten je naopak postaven na cestovním ruchu (viz níže), na kterém se finanční krize tolik neprojeví. Arabské jaro se na HDP Tuniska a Egypta podepsalo jeho stagnací, kdy dlouhodobý hospodářský růst byl pozastaven.

Obr. č. 1: Vývoj HDP Tuniska, Egypta a Libye

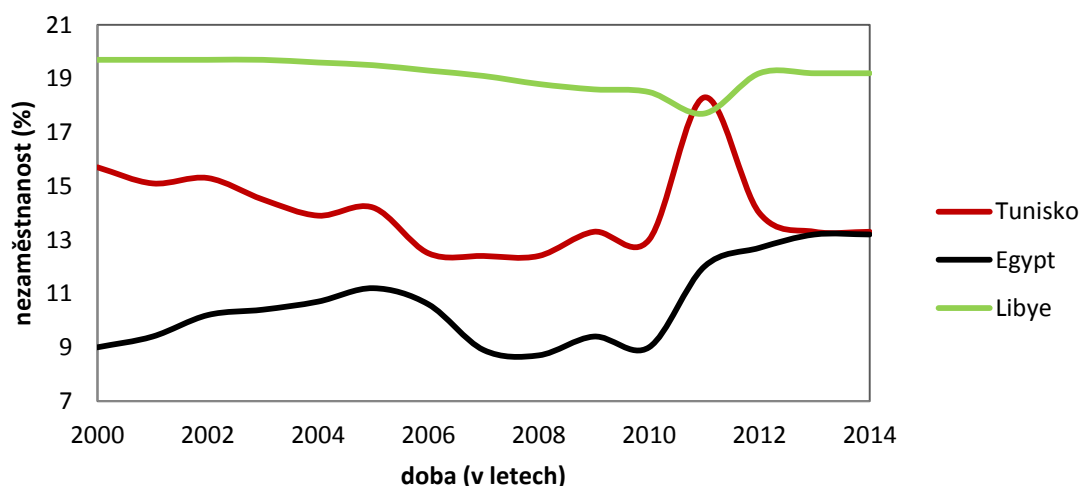

Zdroj: (The World Bank Group 2016f)

Míru nezaměstnanosti ukazuje obr. č. 2. Nezaměstnanost byla jedna z hlavních příčin pro vypuknutí arabského jara. Zlepšení po roce 2011 můžeme pozorovat jen u Tuniska. Nejhorší situace nastala v Egyptě, kdy v roce 2014 se země potýká s nejvyšší

nezaměstnaností (13 %) od roku 2000. Na vině může být už zmíněný cestovní ruch (dále CR), kdy služby spojené s ním nepojmuly tolik zaměstnanců jako dříve. Libye se po smrti prezidenta Kaddáfího setkala i s mírným poklesem nezaměstnanosti, tento pozitivní trend byl přerušen občanskou válkou. Předložená data jsou založena na oficiálních statistikách a registrovaných nezaměstnaných. Skutečná čísla, která by například postihla i nezaměstnanost v rurálních oblastech, by byla odlišná a pravděpodobně celková nezaměstnanost u všech třech zemí by byla daleko vyšší. Problematika nezaměstnanosti u mladých lidí v zemích arabského jara zůstala nevyřešena, nezaměstnaných pod třicet pět let je 30 % (Khan 2014).

Obr. č. 2: Vývoj nezaměstnanosti v Tunisku, Egyptě a Libyi

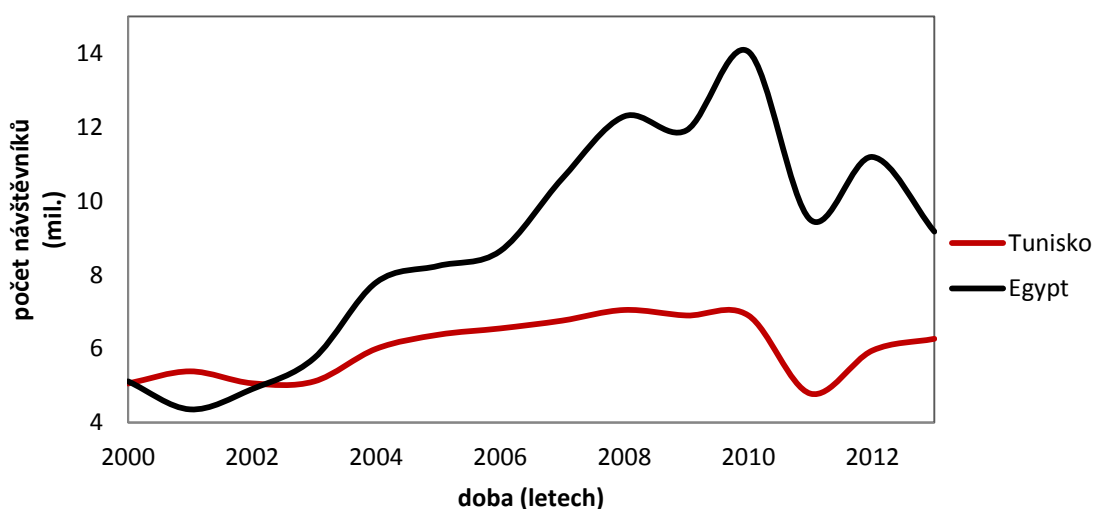

Zdroj: (The World Bank Group 2016e)

CR tvoří bezesporu důležitou složku ekonomik Tuniska a Egypta. Jeho vzestup v 90. letech v Egyptě zapříčinil celkový ekonomický růst země. Podporovat rozvoj turismu bylo pro tehdejší vládu výhodnější než u jiných sektorů, protože nevyžaduje strukturální reformy (Richter, Steiner 2008). Egypt byl v roce 2013 čtvrtou nejnavštěvovanější zemí regionu MENA (za Tureckem, Saúdskou Arábií a Marokem). Tunisko ve stejném roce bylo pátou nejoblíbenější destinací (za zmíněnými státy a Bahrajnem) (The World Bank Group 2016b). Počet turistů, kteří navštívili během let 2000–2013 Tunisko a Egypt, můžeme vidět na obr. č. 3. Z grafu je patrné, že počet návštěvníků do afrických zemí Tuniska a Egypta mezi vybranými roky celkově stoupá. V případě Egypta se do roku 2011 setkáváme s menším kolísáním, které bylo důsledkem teroristických útoků. Egypt se už před sledovaným rokem 2000 potýkal s častými atakami na turistická letoviska ze strany islamistických radikálů. Jmenovat můžeme například

útok na hotel Europa (1996) nebo masakr v Luxoru (1997). Mírná stagnace rozvoje turismu v letech 2005-2006 mohla být důsledkem teroristických útoků z let 2004 a 2005. Prvním útok byl zaměřen na Sinajský poloostrov a cílem byl hotel pro zahraniční turisty. Druhý útok v roce 2005 byl lokalizován na turistické letoviště ležící také na Sinajském poloostrově. Pokles v roce 2009 byl pravděpodobně důsledkem bombového útoku v Káhiře v blízkosti historické mešity v únoru téhož roku. Pokles v roce 2009 mohl být také důsledkem globální finanční krize. Výše vypsane události dokládají, jak zhoršená bezpečnost situace způsobená častými atakami na turisty ovlivňuje CR. Tuto domněnku potvrzují i některé studie, např. (Fielding, Shortland 2011). Stejná studie také potvrzuje hypotézu, že evropští turisté jsou více senzibilní vůči násilí než ti američtí, tudíž teroristické útoky, nepokoje a revoluce více ovlivňují jejich cestovatelské cíle (Fielding, Shortland 2011). Tunisko se na rozdíl od Egypta nepotýkalo s výkyvy příjezdů turistů a od roku 2003 až do roku 2011 je ve stabilním růstu (výjimkou je rok 2009). Situace před rokem 2003, konkrétně klesající rok 2002 a stagnující rok 2003, mohl být důsledkem jedenáctého září a teroristického bombového útoku na Džerbu (duben 2002) (Gasmi, Sassi 2015). Rok 2009, kdy rozdíl mezi příjezdovými návštěvníky oproti předchozímu roku je o necelých 150 tisíc turistů méně, a mírná stagnace v roce 2010, jsou téměř zanedbatelné. Tento trend mohl být způsobený světovou finanční krizí.

Obr. č. 3: Vývoj počtu návštěvníků Tuniska a Egypta

Zdroj: (The World Bank Group 2016b)

Přelomovým rokem byl pro obě země rok 2011, kdy dochází k rapidnímu úbytku turistů v důsledku arabského jara. V případě Tuniska čísla ukazují pod hranici pěti

milionů turistů, tak nízko nebyly od roku 2000. Do Tuniska v roce 2011 cestuje o 30 % turistů méně než v předchozím roce. Egypt přichází o jednu třetinu návštěvníků, kterými jsou v obou případech mimo jiné i příjíždějící z členských států EU (tedy i Francie, Itálie či Španělsko) (Eurostat 2016a). V roce 2012 dochází v obou zemích k mírnému zlepšení, posléze v Egyptě s narůstající vnitropolitickou nestabilitou opět k poklesu, Tunisko pokračuje v mírném růstu. V současné době je však cestovní ruch v obou zemích ohrožen zejména celkovou regionální nestabilitou zaviněnou činností Islámského státu.

Libye nebyla a není vnímána jako oblíbené turistické letovisko jako Egypt a Tunisko. Svoje ekonomické fungování má postaveno na jiných attributech. V době předrevoluční nebylo prakticky možné do Libye vycestovat a v době po ní její cestovatelský potenciál byl zastaven občanskou válkou, statusem zhrouceného státu a přítomným Islámským státem.

4. VZTAH EVROPSKÉ UNIE S TUNISKEM, EGYPTEM A LIBYÍ

Od vzniku Evropského společenství uhlí a oceli (1952), později Evropské unie (1993), se EU stává důležitým globálním aktérem a hegemonem evropského kontinentu. Pro tak obrovské integrační seskupení je nezbytné její partnerství s okolními státy z důvodu politické a ekonomické spolupráce a zajištění politické stability a míru.

V této kapitole budou představeny nejdůležitější partnerství a integrační procesy právě mezi Evropskou unií a severoafrickými státy před a po arabském jaru. Celá kapitola slouží k poskytnutí představy o jejich vzájemné propojenosti, od kdy se jejich spolupráce budovala, na jakých principech stála a jaké vzájemné výhody z toho plynuly.

4.1 Dohody uzavřené před arabským jarem

Integrační procesy, které vznikly před rokem 2011, slouží k ucelení obrazu o postupném sbližování severního a jižního Středomoří a jsou důležité k pozdější analýze, která ukazuje změny v jednotlivých sekcích politik po něm.

4.1.1 Globální středomořská politika

V 70. letech 20. století v reakci na konflikt na Středním východě a s tím související ropnou krizí vznikla Globální středomořská politika (dále GMP) (Bretherton, Vogler 2006). Evropský parlament vnesl kritiku na bilaterální politiku, která do té doby fungovala mezi EU a zeměmi Středomořího moře, a požadoval vhodnější spolupráci. Nezbytné bylo vyřešit koordinaci a vzájemné vztahy mezi zeměmi produkujícími výrobky, které si čím dál více konkurovaly. Jednalo se převážně o přístup středomořských průmyslových výrobků na evropský trh s omezením na textil (Montanari 2007). V říjnu roku 1972 proběhl pařížský summit, kde byla představena Globální středomořská politika. Postupem času byly její součástí všechny středomořské země (vyjma Libye a Albánie). GMP byla založena na třech základních bodech – obchodu, sociální a finanční spolupráci a zajišťovala jejich odbyt v zemích Evropské unie (Media Institute 2015). V roce 1990 proběhla obnova středomořské politiky, která usilovala o posílení stávající struktury a konkretizovala si své cíle a její myšlenky se staly výchozí pro následující smlouvu o Euro-středomořském partnerství. GMP byla důležitým prvním krokem k budování středomořské politiky.

4.1.2 Euro-středomořské partnerství

Euro-středomořské partnerství (dále EMP), také EUROMED, vzniklo v listopadu v roce 1995 a je veřejnosti známo jako barcelonský proces, který navázal na GMP. Jednalo se o zásadní průlom mezi Evropskou unií a zeměmi Středomoří, který zahrnoval propojení ekonomických a politických priorit. Partnerství mělo tři pilíře: vytvoření volného obchodu, kulturní výměnu a politickou spolupráci (Francesco, Rivetti 2014). Dle autora F. Bichhiho (2011) bylo vytvoření EMP reakcí na konec studené války a na nové potencionální hrozby. Skrytým cílem barcelonského procesu mohla být i snaha o snížení ilegální migrace do Evropy ze zemí jižního Středomoří (Profant 2008). Členy se staly všechny státy Evropské unie (15 členů) a 12 zemí jižního Středomoří. Momentálně zahrnuje všechny členské státy EU (28 zemí) a 15 států regionu MENA (Albánie, Alžírsko, Bosna a Hercegovina, Egypt, Izrael, Jordánsko, Libanon, Mauritánie, Monako, Černá Hora, Maroko, Palestina, Tunisko, Turecko a Sýrie, jejíž působení je momentálně pozastaveno) (EEAS 2015a). Jedná se téměř o všechny státy, které hraničí nebo jsou v těsné blízkosti s jižním a východním pobřežím Středozemního moře. Libye není členem, protože díky sankcím OSN nebyla v roce 1995 Evropskou unií do Španělska pozvána (Cardwell 2011). Přibližně v polovině roku 1998 se zvýšila efektivnost jednání a dostavily se první výsledky. Například to byly projekty EMP financované EU, diskutována byla Charta pro mír a politickou spolupráci, hledaly se nástroje pro posílení důvěry, formy politicko-bezpečnostního dialogu a vrcholem bylo v roce 2000 přijetí Společné strategie EU vůči středomořskému regionu (Bureš 2001).

V roce 2005 se konala konference k výročí uzavření EMP, kde se mělo zhodnotit dosavadní fungování, a měly být zformulovány další cíle. Byl představen pracovní program na příštích pět let, který zahrnoval problematiku politických a hospodářských reforem, migraci a terorismus (EEAS 2015b). K třem pilířům z roku 1995 tedy přibyl čtvrtý – migrace. Jak už bylo výše zmíněno, Euro-středomořské partnerství mělo za cíl vytvořit na svém území snadné obchodní vztahy. Kvůli konfliktu zájmů (mezi zemědělstvím a průmyslem v EU a mezi zeměmi severní a jižní Evropy) a kvůli nelehkým ustanovením barcelonského procesu (např. dlouhé přechodné období mezi dvoustranným jednáním) je bráněno ve výrazném posílení oboustranného obchodu (Montanari 2007). Problémem také je, že Barcelonská deklarace byla tvořena Evropskou unií a jejími členskými státy, tudíž se setkáváme s překrýváním různých problematik jednotlivých států, nehledě na to, že Euro-středomořské partnerství je

externí správou EU (Cardwell 2011). EMP byla součástí zahraniční politiky EU, nikoli mezivládní organizací, která by zajistila rovnoprávnost všech členských zemí (Aliboni 2009). Dokladem tomu může být například i to, že zasedání EMP bylo pořádáno, a tím pádem i vedeno, pod taktovkou předsednické země EU.

4.1.3 Evropská politika sousedství

Evropská politika sousedství (dále ENP) vznikla v roce 2003, kdy Evropská komise ve svém prohlášení zmiňuje pojem „širší Evropa“. Jedná se převážně o vybudování zahraniční politiky Evropské unie, která měla být vytvořena v souvislosti s velkým rozšířením EU v roce 2004 (Euroskop 2015). Dle některých autorů tato cesta není správná a k vytvoření normativní mocnosti v Evropě musí EU přijímat další členy a netvořit s nimi pouze sousedství (Haukkala 2008). Vedle členských států EU jsou členy Maroko, Alžírsko, Tunisko, Libye, Egypt, Jordánsko, Sýrie, Izrael, Palestina, Libanon, Ázerbájdžán, Ukrajina, Arménie, Gruzie, Moldávie a Bělorusko. Hlavním operačním nástrojem jsou akční plány, které jsou vypracovány pro všechny země (kromě Alžírsko, Bělorusko, Libye a Sýrie) a které pro všechny představují stejné tématicky, ale jejich obsah je tvořen na základě vzájemného dialogu příslušné země a EU a jsou stanoveny na 3 až 5 let. Jejich náplní jsou nejčastěji politické a ekonomické reformy, které odrážejí potřeby a zájmy obou stran (Evropský parlament 2015a).

4.1.4 Unie pro Středomoří

V návaznosti na EMP byla díky iniciativě bývalého francouzského prezidenta Nicolase Sarkozyho založena Unie pro Středomoří (dále UfM). Euro-středomořské partnerství mělo řešit hlavně svoji aktuální problematiku (nerovnoprávnost EMP), kterou ale nikdo z členských zemí neřešil. Francie se toto rozhodla vyřešit založením nového integračního přístupu. Jak už bylo výše uvedeno, UfM bylo založeno na dvou přístupech - EMP a na ENP. „Unie pro Středomoří představuje rámec politických, hospodářských a sociálních vztahů mezi Evropskou unií a zeměmi jižního a východního Středomoří a je inspirována z cílů stanovených v Barcelonské deklaraci, a to vytvořením míru, stability, bezpečnosti a sdílené hospodářské prosperity“ (Union of the Mediterranean 2013). Momentálně zahrnuje 43 států, stejných jako EMP. UfM by měla ve své struktuře více odstoupit od preferencí EU, (na rozdíl od EMP) (Bicchi 2011). Problematika s „nadvládou“ EU zde měla být ukončena, Unie pro Středomoří má být založena na naprosté rovnoprávnosti všech členských států.

Jak už bylo výše popsáno, UfM a EMP se navzájem prolínají. Unie pro Středomoří nahradila Euro-středomořské partnerství a členy jsou totožné státy. Ty však postupně přistupovaly, tudíž jejich vzájemná spolupráce se kontinuálně budovala a její hloubka se liší dle jednotlivých zemí. Níže budou popsány vztahy mezi analyzovanými zeměmi severního a jižního Středomoří. Tedy partnerství EU (jako integrační unii Francie, Itálie a Španělska) s Tuniskem, Egyptem a Libyí.

Tunisko

První zemí, která vůbec jako první podepsala Asociační dohodu o partnerství s EU, bylo Tunisko, které tento krok podniklo už v době vzniku EMP, v dubnu 1995. Asociační dohoda nabyla platnosti v roce 1998 a znamenala spolupráci v politických, obchodních, ekonomických, sociálních a kulturních otázkách (EEAS 2016b). Prohloubení vztahů bylo dovršeno v roce 2008, kdy byl plně liberalizován pohyb průmyslového zboží uvedeného v Asociační dohodě z roku 1995. Volný pohyb se netýká potravinářských a zemědělských výrobků, které jsou prozatím chráněny celními bariérami a momentálně pokračuje jednání o úplné liberalizaci obchodu mezi Tuniskem a EU (MZV ČR 2016a).

Egypt

V případě Egypta byla dohoda o přidružení podepsána v roce 2001, v platnost vstoupila v roce 2004. Stojí na třech přístupech barcelonského procesu - politickém dialogu, ekonomické integraci a sociální a kulturní spolupráci. Zrušení cel pro egyptské průmyslové výrobky vstoupilo v platnost v roce 2004, zrušení cel pro evropské průmyslové výrobky mělo postupně přicházet do deseti let. V případě zemědělských výrobků mělo dojít ke snižování cel na obou stranách (EEAS 2016c). K plné liberalizaci obchodu průmyslových výrobků jako v případě Tuniska zatím nedošlo.

Libye

EU s Libyí nikdy nepodepsala žádnou z asociačních či přidružených dohod (jedná se o poslední zemi společně se Sýrií). Ve středomořském partnerství má takzvaný status pozorovatele. Jediné zahájené jednání mezi EU a Libyí bylo v roce 2008 o vstupu Libye do WTO (Světová obchodní organizace). Toto jednání bylo přerušeno v roce 2011 (European Commission 2016b).

4.2 Dohody uzavřené po arabském jaru

Díky událostem, které změnily politické režimy v některých státech regionu MENA, nastala příležitost k opětovnému navázání hlubšího politického dialogu, který se postupně z GMP, později UfM vytratil a soustředil se hlavně na hospodářskou konvergenci zemí. Přitom konflikty v regionu a povaha politických režimů doposud bránily hlubšímu politickému dialogu. EU, která dříve volila strategii vyhnout se politické konfrontaci se státy jižního Středomoří, mohla po arabském jaru svého kolektivního aktéra značně ovlivňovat (Schmid 2010).

Nepochybně vlny revolucí, které započaly v Tunisku na konci roku 2010 a během roku 2011, zapříčinily politické změny a destabilizaci v námi analyzovaných zemích, arabské jaro způsobilo vznik rizika v širokém spektru bezpečnostních otázek. Mohlo například dojít k velkému přesunu migrantů či nové vlády mohly zaujmout rozdílná stanoviska v otázce politiky zahraničního obchodu. Z tohoto důvodu, když v roce 2010 vypukla revoluce, a postupně se šířila po celém zbytku území, byla nezbytná reakce EU. Proto Evropská unie po arabském jaru zahájila důležité integrační procesy.

Partnerství pro demokracii a sdílenou prosperitu s jižním Středomořím bylo první reakcí ze strany EU. Přišla v březnu roku 2011, tedy v začátcích šíření vln revolucí po africkém kontinentu a bylo bezesporu vytvořeno z důvodu obav z migračních vln, tedy bezpečnosti a podpory stávající demokracie v severní Africe (Noutcheva 2015). Partnerství bylo založeno na ustanoveních barcelonského procesu a Unii pro Středomoří. Dokument obsahoval několik důležitých přístupů. Prvním z nich byla podpora demokracie - reforma veřejné správy, boj s korupcí, hlídání finančních toků aj. Dále zlepšení mobility osob, které mimo jiné zahrnovalo vízovou politiku, legální přistěhovalectví. Podpora hospodářského rozvoje byla dalším pilířem, který například zahrnoval vytvoření nových pracovních míst. S hospodářským pilířem souvisela i podpora obchodu a investic. Nezbytnou součástí dokumentu byla finanční pomoc a posílení odvětvové spolupráce (např. v energetice či zemědělství) (EUR-Lex 2011a).

Nová politika sousedství byla vydána v květnu téhož roku jako „A New Response to a Changing Neighbourhood“. Jednalo se o obnovené ENP, které mělo být dále rozvíjeno Partnerstvím pro demokracii a sdílenou prosperitu s jižním Středomořím a představovalo určitý posun v evropské zahraniční politice. Politika sousedství více zdůrazňovala podporu demokracie, která byla součástí šesti pilířů. Dalšími byly:

posílení bezpečnosti, posílení trvale udržitelného hospodářského rozvoje, mobilita občanů, posílení východního partnerství a budování partnerství s jižním Středomořím a dostatečné financování (EEAS 2015c). V září roku 2014 vstoupil do Evropského parlamentu nový komisař pro evropskou politiku sousedství, který měl v prvních letech svého působení na základě konzultací jednat o přetvoření ENP (Evropský parlament 2015a).

Nástroj pro evropské sousedství byl budován z důvodu financování nově zavedeného ENP na konci roku 2011. Úkolem bylo urychlení procesů a zjednodušení přípravy programů. Objasňuje také již zmiňovaný diferenciovaný přístup.

Dalším nástrojem ENP byla **Podpora pro partnerství, reformu a inklusivní růst**, která byla podporována 350 mil. eury. Měla budovat už zmíněné demokratické reformy, instituce a udržitelný růst.

Podpora dřívějších diktátorských vlád evropskými státníky byla před arabským jarem nepsanou výměnou za regulaci migračních vln do Evropy (Noutcheva 2015). Budování demokracie se stalo po roce 2010 od začátku pro EU jednou z nejdůležitějších priorit. Pro EU bylo nezbytné podporovat tvorbu demokratického režimu alespoň v těch zemích, kde to bylo na dobré cestě, tedy v Tunisku a Egyptě. K tomu také přistupovala selektivně. V Tunisku se angažovala finanční, technickou pomocí a zvýšenou pozornost věnovala přechodu k demokracii. Egypt byl podporován finančně, technicky a diplomaticky. Priority EU se ale mění se zhoršující politickou situací v regionu jižního Středomoří. Do popředí se dostala bezpečnost a stabilita, na úkor demokracie (Dandashly 2015). Demokratizace ale už byla v plánech EU zahrnuta před rokem 2011. Například v barcelonském procesu je formulována ekonomická liberalizace, která souvisí se zvýšením obchodu, zahraničních investic, které vedou k upevnění demokracie v zemi (Teti a kol. 2013). Zahraniční politika Evropské unie může být vnímána po arabském jaru podobně jako před ním, s tím rozdílem, že po roce 2010 byla demokracie podporována přímo.

Cílem zůstává ekonomická konvergence, která by měla mít kladné výsledky pro obě strany. Po arabském jaru EU přichází s konceptem **DCFTs** (Prohlubování komplexních zón volného obchodu) (Noutcheva 2015). V roce 2015 byla jedna taková spolupráce navázána s Tuniskem (v říjnu 2015). Smlouva si klade za cíl zlepšit možnosti přístupu na trhy a investiční prostředí a dále má podpořit probíhající hospodářské reformy v Tunisku. Její součástí bude ustanovení o regulačních oblastech, zájmech či

usnadnění obchodu v technické oblasti. První kolo jednacích procesů bude zahájeno v dubnu 2016 (European Commission 2016a).

Dokument **Plnění nové evropské politiky sousedství** byl vydán v květnu 2012 a měl zhodnotit roční fungování Nové politiky sousedství. Ukazuje rychlé jednání Evropské unie v budování základů nových zásad a říká, že většina partnerských zemí je připravena k nastolování dalších politických a hospodářských reforem (EU Neighbourhood Library 2015).

4.3 Operativní agentury Evropské unie

Tato podkapitola si klade za cíl představit agentury Evropské unie, které jsou její nedílnou součástí a jejich působení hrálo důležitou roli v době arabského jara a bezprostředně po něm. Jedná se o agenturu Frontex, která zabezpečuje vnější hranice Evropské unie, a její policejní orgán Europol. Nejedná se o multilaterální dohody a integrované partnerství, které byly představeny výše v této kapitole, ale díky zásahům těchto agentur v bezpečnostní a migrační politice jsou důležité pro budoucí analýzu této práce.

4.3.1 Frontex

V 80. letech dvacátého století prvních pět států (Belgie, Francie, Německo, Lucembursko, Nizozemsko) podepsalo dohodu o zrušení vnitřních hranic a naopak podepsaly zavedení nové jedné vnější hranice kolem uvedených zemí. Tato smlouva položila základy dnešního Schengenského prostoru (fungující od roku 1995). S postupným rozšiřováním Evropské unie a jejího hraničního prostoru bylo nezbytné řešit otázku jeho ochrany. Od roku 1999 EU podnikla několik kroků ve společné kooperaci ve fungování ochrany vnějších hranic, otázce migrace a přistěhovalectví. V říjnu roku 2004 byla Evropskou radou zřízena Evropská agentura pro zřízení operativní spolupráce na vnějších hranicích členských států Evropské unie (Frontex, ze spojení francouzského výrazu *Frontières extérieures* – „vnější hranice“) (Frontex 2016a). Frontex koordinuje a rozvíjí spolupráci při správě evropských hranic a pomáhá pohraničním orgánům členských států EU spolupracovat. Agentura má své cíle a povinnosti definovány do několika operačních oblastí, kterými například jsou společné plány, koordinace, definice jednotných osnov, analýza současné situace a předvídání rizik, technologické nedostatky, pomáhání při návratových operacích aj. (Frontex 2016b).

4.3.2 Europol

Jedná se o další z dílčích agentur EU, jejímž hlavním cílem je dosažení bezpečnosti v Evropě. První stavební kameny policejního orgánu Evropské unie byly postaveny v 70. a 80. letech. Důvodem byly obavy z mezinárodního terorismu a později strach z přeshraniční trestné činnosti. Zatím se však jednalo pouze o společné diskuze než reálné činy. Návrh k vytvoření agentury podal německý kancléř v roce 1991, myšlenka byla zahrnuta o rok později v Maastrichtské smlouvě. Jeden její článek se přímo věnoval Europolu, stanovil policejní spolupráci mezi členskými státy v boji proti terorismu, obchodování s drogami a další mezinárodní trestné činnosti. V roce 1993 byla stanovena protidrogová jednotka, kterou Europol spravuje. Úmluva o zřízení Europolu vstoupila v platnost po ratifikaci v roce 1998 a nařizuje, že každý členský stát musí určit příslušnou členskou jednotku, která bude sloužit jako komunikátor mezi vlastní zemí a Eupolem, kde bude hájit zájmy svých vnitrostátních orgánů (Europol 2016). V praxi se agentura mimo jiné stará o trestnou činnost související s praním špinavých peněz, obchodováním s drogami, kradenými auty a kriminalitou na území členských států EU a slouží jako zprostředkovatel mezinárodní strategické spolupráce. Europol se také zabývá otázkou terorismu.

5. ZAHRANIČNÍ POLITIKA ANALYZOVANÝCH EVROPSKÝCH ZEMÍ

Reakce na politické události podobného rozměru, jako je arabské jaro, může být od mezinárodních aktérů, ať už velmocí nebo zemí geograficky blízkých, různá. Může být upřednostňována například politika bezpečnosti, ekonomická politika nebo důraz demokratizaci a lidská práva. Pokud si externí aktér zvolí podporu nového režimu a demokratizaci, musí počítat se zvýšeným rizikem zhoršení bezpečnosti. Tudíž různé cíle mohou být navzájem v rozporu a totéž platí i pro jednotlivé aktéry a jejich priority mezi sebou. Z toho vyplývá, že je nesmírně důležité a naprosto prioritní zvolení správných cest své diplomacie vůči revolucionářským zemím (Börzel a kol. 2015). Už nejen díky těsné geografické blízkosti, ale i s ní související migrační či ekonomickou otázkou Evropská unie má největší potřebu zaujmout stanovisko vůči zemím, kde proběhlo arabské jaro. Pro americkou zahraniční politiku tomu tak není (Perthes 2011). Na druhou stranu vůdcovské postavení v této problematice by potvrdilo USA jako globálního lídra, proto se od Baracka Obamy čekalo rychlé stanovisko k této situaci, které ale nepřišlo (Morey a kol. 2012). Během hodnocení svého prezidentství sám Obama za svoji nejhorší chybu označil právě nedostatečné plánování a jasný konstruktivní přístup po zabítí Kaddáfiho v roce 2011 (Malloy, Treyz 2016).

Tato kapitola si klade za cíl dokumentovat zahraniční politiku vybraných zemí Středomoří, jak se vyvíjela a čím byla ovlivňována, dále, jaká byla reakce jednotlivých států na události arabského jara. Tedy jak vybrané země EU (Francie, Itálie, Španělsko) diplomaticky (ne)spolupracovaly s Tuniskem, Egyptem a Libyí.

5.1 Vybrané země Evropské unie

Jak už bylo nastíněno v úvodu této práce, EU vede svoji diplomacii se zeměmi severní Afriky pomocí dohodnutých unií a paktů. Nic se na tom nezměnilo ani po roce 2010, s tím rozdílem, že do popředí se dostala otázka demokracie a větší důraz byl kladen na bezpečnost (z důvodu migračních vln). I když jednotlivé členské státy Evropské unie jsou ovlivňovány její zahraniční politikou, budují i vlastní diplomacii, která je často odvozována od jejich geografické polohy. Nejdůležitějšími státy v utváření středomořské politiky EU od dob skončení studené války jsou Francie, Španělsko a v menší míře Itálie (Zajac 2015).

5.1.1 Francie

„Mezi hlavní nástroje francouzské zahraniční politiky patří vlastnictví jaderné zbraně, stálé křeslo v radě bezpečnosti OSN, členství v EU a sféra vlivu v subsaharské Africe“ (Kratochvíl, Drulák a kol. 2009, s. 73). Zajímavá je také politika budování prostřednictvím Mezinárodní organizace Frankofonie, jejíž členy spojuje společný francouzský jazyk a společné hodnoty jako např. mír, kulturní rozmanitost a demokracie. V roce 2014 zahrnovala 80 zemí (pozorovatelských, členských i přidružených) včetně Tuniska a Egypta. Kromě hlavních cílů jako je podpora francouzského jazyka a kultury, se zaměřuje i na spolupráci v oblasti udržitelného rozvoje (MZV ČR 2016b). V praxi to znamená budování francouzské zahraniční politiky prostřednictvím vytváření povědomí o francouzské kultuře a zemi například na základě studijních programů.

Francie má díky své geografické poloze relevantní důvod k vytváření zahraniční politiky vůči zemím severní Afriky. Z těsné geografické polohy implikují i další důvody, strategické nebo ekonomické. Francouzskou kolonií byla i země, kde proběhlo arabské jaro, která vykazuje pozitivní výsledky alespoň v určitých aspektech revoluce. Tunisko bylo pod nadvládou Francie mezi lety 1881–1956. Dále ze severní Afriky bylo kolonizováno například Alžírsko (1830–1962) či Maroko (1911–1956). Je tedy jasné, že po ztrátě vlivu v polovině dvacátého století Francie svoji zahraniční politiku vede k upevnění pozice na africkém kontinentu. Tehdejší francouzská postkolonizační politika byla vedena prezidentem Charlesem de Gaullem, který ji představil jako „politique arabe“ (Müller 2013). Jednalo se o vytvoření základů francouzské zahraniční politiky vůči regionu Středního východu a severní Afriky. „Politique arabe“ kladla důraz na francouzskou výjimečnost, nezávislou roli Francie na Blízkém východě v době studené války a politickou a kulturní vazbu s klíčovými arabskými státy (Behr 2008). Gaulleovi k naplnění jeho plánů posloužily nově vytvořené diplomatické styky s Alžírskem, které byly po jejich společné válce a vyhlášení alžírské samostatnosti obnoveny. Přes tyto země se Francie dostala do kontaktu s dalšími zeměmi regionu MENA a vztahy mohly být posilovány (Behr 2008). De Gaulleovská zahraniční politika uvedla Francii jako vedoucí zemi v tomto regionu a její autorita nebyla zpochybněna mezi evropskými partnery (Müller 2013).

V této zahraniční politice pokračovali i další francouzští prezidenti. Například prezident Francois Mitterrand udržoval velmi přátelské vztahy s tuniskými prezidenty Habibem Bourguibem a svrženým Bin Alím. Zajímavé jsou vztahy s libyjským

představitelem Kaddáfim, které byly na bodu mrazu. Důvodem byla v 80. letech intervence do Čadu, kdy Francie byla nucena zasáhnout proti libyjským vojskům okupujícím sever země. Podpora afrických představitelů měla i své opodstatnění v migrační otázce Francie, která je hojně diskutovanou dodnes. Podporou a přátelským přístupem si Francie zajišťovala otázku bezpečnosti ze strany islámských migrantů.

Francouzská zahraniční politika byla změněna na začátku 90. let s pádem SSSR a po americké válce v Zálivu v roce 1991 (Müller 2013). Role se změnila a Francie vyzývala k budování hlubší zahraniční politiky mezi EU a africkými středomořskými zeměmi, také měnil svůj negativní postoj vůči islámskému náboženství a přijímala myšlenku otevřeného a demokratického Středního východu (Behr 2008). Příkladem může být zřízení Rady muslimské víry (2003), která měla muslimy reprezentovat ve vztahu k francouzské vládě.

Ke změně přístupu zahraniční politiky Francie došlo až s nástupem prezidenta Nicolase Sarkozyho. Ten, jak už bylo řečeno v kapitole 4, dal impulz k založení UfM. Od klasické Gaulleovské zahraniční politiky se liší tím, že hovoří o nutnosti budování míru ve Středomoří. Na základě hlavních priorit UfM však můžeme vidět, že francouzská diplomacie je spíše založena na obavách a na budování ochrany (regulace migrace, kontrola terorismu, boj s korupcí) (Henry 2012).

Rok 2010 a vypuknutí arabského jara se stalo jasným předělem. Každá ze zemí severního Středomoří musela k revolucím nějak přistoupit. Primární otázkou bylo – koho podporovat. Být na straně diktátorských vlád, se kterými francouzští státní představitelé udržovali přátelské vztahy, nebo svoji podporu vyjádřit demonstrantům. Francie zprvu Tunisku nabídla vojenskou pomoc pro potlačení demonstrací (Henry 2012). Nakonec její přístup byl změněn a Francie se stala jedním z nejurputnějších bojovníků proti stávajícím vládám. Byla jedním z vedoucích států, který vedl intervenci v Libyi, kde společně s Velkou Británií zničily více jak třetinu zasažených cílů (Daalder, Stavridis 2012).

5.1.2 Itálie

Itálie leží na Apeninském poloostrově a ten geograficky patří k zemím blízkým k severní Africe. Po svržení starých severoafrických režimů mohla nejvíce Itálie očekávat příval ilegálních migrantů a důsledky arabského jara pocítit v různých aspektech života. Africké severní pobřeží bylo pro Itálii strategickou oblastí už ve starověku a není tomu jinak ani dnes, hlavně z pohledu energetické potřeby.

Itálie jako člen Evropské unie je členem všech vytvořených partnerství pro kontakt se Středomořím. O navázání pevných vztahů s jižním Středomořím se snažil italský premiér Berlusconi, který se mimo jiné podílel na řešení izraelsko-palestinského konfliktu. Itálie byla také zastáncem barcelonského procesu, tedy usilovala o vznik EMP. Na důležitost dobrých vztahů s jižním Středomořím Itálie upozorňovala v době svého předsednictví EU v roce 1995, kdy se toto téma stalo jedním z hlavních cílů (Evropský parlament 2015b).

Nejužší vztahy měla Itálie vždy s Libyí. Důvodem je jejich historická vazba, kdy Libye byla mezi lety 1911–1943 italskou kolonií. Do vypuknutí arabského jara byly tyto země navzájem důležitými spojenci. V roce 2008 byly mezi Kaddáfím a Berlusconim podepsány dvě důležité smlouvy - o přátelství a smlouva o spolupráci a partnerství (Nascimbene, Di Pascale 2011). Ta měla definitivně uzavřít spory mezi zeměmi z dob koloniální minulosti. V ní byla například zahrnuta italská finanční injekce v podobě pěti miliard dolarů, která měla být splacena do dvaceti let a použita převážně na libyjskou infrastrukturu (Carbone, Coralluzzo 2009). Tímto činem se navázala nová ekonomická spolupráce, kdy začaly proudit finanční toky z řad italských investorů do Libye. Tento čin může být vnímán jako italská pojistka před libyjskými migranty, kdy odměnou bylo libyjské monitorování vlastních hranic (Powell 2015). V roce 2007 byla podepsána smlouva, která prodloužila působení italské energetické společnosti Eni S.p.A v Libyi do roku 2042 pro těžbu ropy a do 2047 zemního plynu (Eni S.p.A. 2015). Itálie byla také největším vývozcem zbraní do Libye mezi lety 2005–2009 (Guardian 2015).

Italská reakce na vypuknutí arabského jara je vnímána jako rozporuplná. I z důvodu těsného kontaktu Berlusconioho a Kaddáfího byly italské reakce velmi proměnlivé. Nakonec Itálie poskytla letecké základny, později i letectvo samotné pro vojenskou operaci NATO.

V souvislosti s jižním Středomořím se Itálie momentálně zabývá migrační otázkou. Jak už bylo výše zmíněno, italské pobřeží je vystavováno tlaku migračních vln, s kterými je nyní hojně spojován terorismus a islamismus. Italský premiér několikrát vyzval Evropskou unii k vyřešení aktuální migrační krize (BBC 2015c).

5.1.3 Španělsko

Španělské koloniální cíle se na rozdíl od dalších evropských zemí soustředily převážně na oblast Jižní a Střední Ameriky. Španělsko v severní Africe ve dvacátém století vlastnilo Západní Saharu a pobřežní část Maroka. Ani jedna z těchto zemí není

pro tuto práci prioritní. Přesto díky své těsné geografické blízkosti se severní Afrikou (s Marokem pouhých 14 km), je Španělsko zemí, která budovala a stále buduje zahraniční politiku s jižním Středomořím (Planet, De Larramendi 2013). Jeden z hlavních důvodů je, že Španělsko bylo před i po roce 2010 jednou z nejatraktivnějších zemí pro emigranty z jižního Středomoří (Fargues, Fandrich 2012). S tímto faktem se váže otázka bezpečnosti, která je po teroristických útocích v New Yorku (2001) i Madridu (2004) prvořadá. Z hlediska energetiky je také severní Afrika pro Španělsko nezbytná, třetina dovozu plynu pochází z Alžírsku (Echagüe 2011). Proto je region pro španělskou zahraniční politiku prioritní (Lecha, Fanés 2010).

Stejně jako Francie a Itálie je Španělsko součástí EU, tudíž španělská zahraniční politika je ovlivňována unijní politikou. Barcelonský proces byl beze sporu nejdůležitějším mezníkem v budování euro-středomořských vztahů a Španělsko v roce 1995 vytvořilo jeho základy. Před rokem 1995 se španělská zahraniční diplomacie převážně soustředila na události v Alžírsku, které mohly díky těsné blízkosti ovlivnit bezpečnostní situaci v zemi (Planet, De Larramendi 2013). Summit v Barceloně dal zrod celé zahraniční politice EU, jejích členských států a zemí nového vzniklého EMP. Španělsko si díky jeho vytvoření a jeho pořádání v roce 1995 získalo prestiž a nepatrnou nadvládu nad politikou ve Středomoří, která postupně slábla a zcela byla vytracena v roce 2008, kdy Francie přišla s vytvořením UfM (Gillespie 2011). Svoje postavení se vždy snažilo ukotvit v době svého předsednictví EU (1995, 2002) a jinak tomu dle odborníků nemělo být ani v roce 2010 (Lecha, Fanés 2010). Do této chvíle (jaro 2016) nejsou další vedoucí postavení Španělska v čele EU známa.

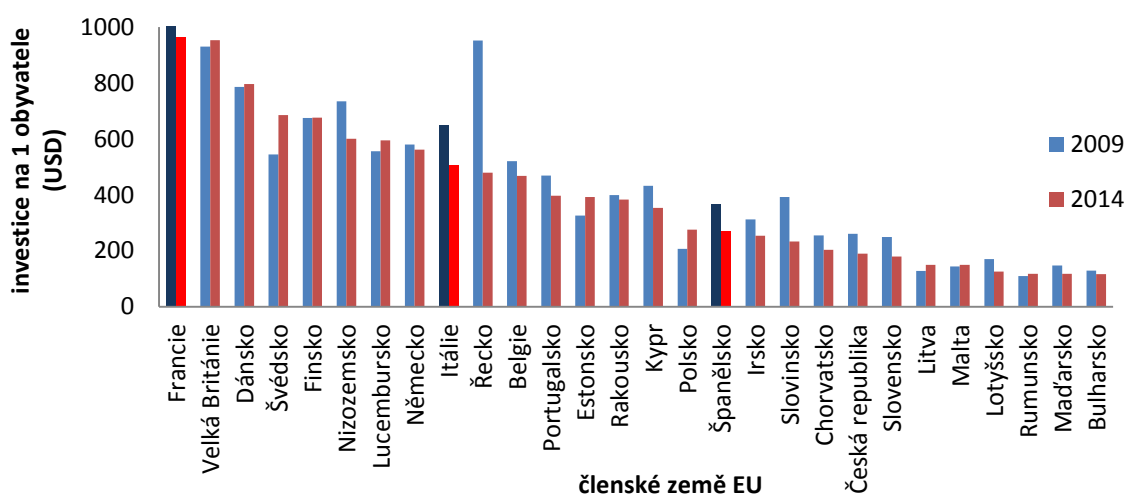
Události, které započaly v roce 2010 v jižním Středomoří, mohly být pro Španělsko příležitostí přijmout novou diplomacii, která byla v posledních letech díky francouzské hegemonní roli potlačena (Echagüe 2011). Španělsko stálo nejdříve stranou, volilo přístup nevměšování se a angažovat se začalo ve chvíli, kdy staré autoritářské režimy byly poraženy (Echagüe 2011). Poté začalo podporovat nové režimy a změny, s cílem politické a ekonomické transformace vedoucí ke stabilitě regionu k zajištění vlastní bezpečnosti (Planet, De Larramendi 2013).

6. BEZPEČNOSTNÍ A OBRANNÉ ASPEKTY VÝVOJE VE STŘEDOMOŘÍ

Předložená kapitola se zabývá aspektem bezpečnosti států ve Středomoří a velikostí obranného rozpočtu vyjádřeného procentem HDP analyzovaných evropských zemí. Jejím cílem je vysledování trendů v otázce obrany jednotlivých zemí a následná interpretace anomálií. Celkově poukáže na to, kolik Francie, Itálie a Španělsko investovaly do svých armád od roku 2000 a zda rok 2011 změnil obrannou politiku těchto zemí. Tento ukazatel byl vybrán z důvodu, že bezesporu dokládá, jak bylo arabské jaro vnímáno. Nejen pro země severního Středomoří mohlo působit jako potenciaální hrozba. Ze strachu z šíření islamistických radikálních skupin, ze zvyšující se vlny migrantů, z nestabilní situace v Libyi mohlo docházet k navyšování jejich obranných rozpočtů. Na závěr kapitola zodpoví otázku, zda jimi byla nestabilní situace takto vnímána. Kapitola je dále doplněna o rešeršní poznatky týkající se obranných kroků zkoumaných evropských zemí v rámci EU.

Na obr. č. 4 vidíme znázorněný armádní rozpočet všech osmadvaceti členských států Evropské unie přepočítaný na počet obyvatel v roce 2009 a 2014. Tyto roky byly voleny záměrně, 2009 je rokem, kdy se začaly projevovat důsledky světové finanční krize. Rok 2014 je datovým nejaktuálnějším rokem a interpretuje arabské jaro s určitou časovou vzdáleností.

Obr. č. 4: Armádní rozpočet členských států EU

Zdroj: SIPRI (2016)

V roce 2014 ze zemí Evropské unie nejvíce do armády investovaly Francie, která se nachází v pětici největších investorů vůbec (za Spojenými státy, Čínou, Ruskem

a Saúdskou Arábií) a jedná se o největšího investora z evropských zemí (Perlo-Freeman a kol. 2015). Dle některých statistik ji světově řadíme v roce 2015 až na místo šesté za Velkou Británii (např. GFP 2016). Případné prvenství není však pro analýzu zásadní. Dohromady tvoří 40 % celkového obranného rozpočtu EU (Global Security 2016a). V popředí se nachází další hospodářsky vyspělé země Evropské unie (skandinávské státy a země Beneluxu). Naopak nejméně do obranného rozpočtu investují buď malé, nebo východní země EU. Důvodem bude pravděpodobně absence takové ekonomické vyspělosti, která často souvisí s vybudovanou kvalitnější obrannou složkou v kombinaci s geografickou a populační velikostí. Dále se jedná o nekonfliktní státy, které momentálně nevedou nebo v dlouhodobějším hledisku nevedly spory s ostatními zeměmi. Například Řecko mělo v roce 2009 mimo jiné díky dlouhodobějšímu napětí s Tureckem druhou nejvyšší investici do svého obranného rozpočtu ze zemí Evropské unie. Zde se také projevil dopad finanční krize v eurozóně a v roce 2014 Řecko disponovalo daleko nižším obranným rozpočtem. Pokud se zaměříme na země prioritní pro tuto analýzu, Francie investovala necelých 1 000 dolarů na každého obyvatele, Itálie půlku této sumy (500 USD na obyvatele) a Španělsko necelých 300 USD na každého Španěla v roce 2014 (SIPRI 2016).

Mír a bezpečnostní spolupráce mezi jižním a severním Středomořím byla diskutována už od barcelonského procesu a v rámci EMP byla na konferenci v Marseille v listopadu 2000 přijata tzv. Charta pro mír a bezpečnostní spolupráci. Její náplní je převážně systém předcházení konfliktů pomocí politických dialogů, tolerance, podpora demokracie, lidských práv a vzájemného porozumění, dále spolupráce v oblasti organizovaného zločinu, terorismu, nešíření zbraní hromadného ničení aj. (Bureš 2001). Tento institucionální rámec potvrzuje přístupy liberálního-idealismu, kdy k zajištění bezpečnosti v době před arabským jarem docházelo i v rámci EMP.

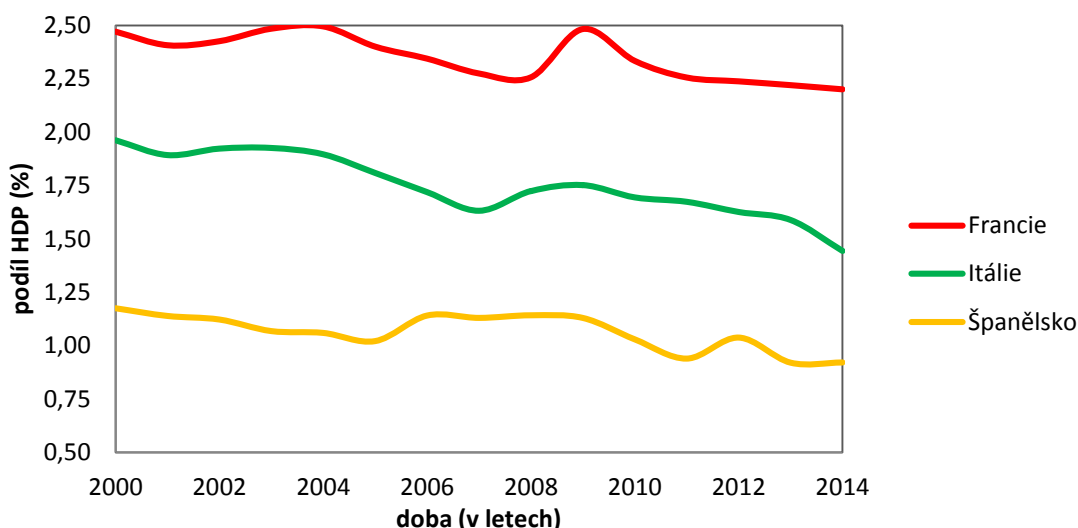
6.1 Investice na armády

Na obr. č. 5 vidíme, kolik Francie, Itálie a Španělsko investovaly do obrany svého státu v procentech HDP. Celkově tyto tři vybrané evropské země v roce 2014 vyhradily 106 miliard dolarů (6 % z celkových investic všech zemí světa) (SIPRI 2016). Ve vzájemném porovnání Francie do své obrany investovala 2,2–2,5 % HDP, Itálie 1,4–2 % a Španělsko 1–1,2 %. Pokud se na výdaje podíváme kontinuálně mezi lety 2000–2014 lze vysledovat trvalý pokles ve všech třech vybraných zemích.

Tuto domněnku pravidelně potvrzuje a kritizuje ve svých výročních zprávách Severoatlantická aliance (Putna 2014).

Jak už bylo výše řečeno, francouzský armádní rozpočet se pohybuje mezi 2,2– 2,5 % HDP (obráz. č. 5). Zajímavý je mírný vzestup mezi lety 2003–2004, kdy investice stoupla o necelá 3 % (mezi lety 2002–2005 z 2,43 na 2,5 %) a posléze od roku 2005 opět klesla až na 2,26 % francouzského HDP v 2008. Prvotní nárůst může být důsledkem geopolitických změn ve světě, kdy byla v roce 2001 zahájena válka proti terorismu, válka v Afghánistánu a celkově se do popředí dostal strach z islamistických radikálních skupin a terorismu. V roce 2003 proběhla americká intervence do Iráku a od Francie jako amerického spojence a častého účastníka vojenských operací ve světě se dalo očekávat její reakce mírným navýšením obranného rozpočtu. Pokles mezi lety 2005–2008 můžeme přiřadit snaze Chirakovy vlády o snížení vojenského rozpočtu za účelem snížení francouzského státního deficitu (Global Security 2016a). Tento trend byl pozměněn v roce 2008, kdy nově zvolený prezident Nicolas Sarkozyho definoval francouzskou obrannou politiku v takzvané Bílé knize (French White Paper on defence and national security). Tímto byl zásadně změněn přístup k obraně a bezpečnosti země, kdy bezpečnost se měla stát složkou celé státní správy a samosprávy i samotných občanů (Galatík 2008). Patrné navýšení (o 9 % mezi lety 2007–2009) můžeme přisuzovat této nové vzniklé politice. V roce 2010 však opět došlo k poklesu francouzského rozpočtu do armády a k jejímu trvalému poklesu až do roku 2014. Tato situace je důsledkem světové finanční krize a dluhové krize v eurozóně. V jejím počátku Francie stimulovala ekonomiku vyššími veřejnými výdaji, ale tato obranná situace neměla dlouhotrvající pozitivní výsledky a obranný rozpočet vydaný v roce 2013 dokládá nutné snižování výdajů na obranu (Vilímek 2012). V souvislosti s pařížskými útoky v lednu a listopadu 2015 Francie plánuje zvýšit svůj obranný rozpočet o čtyři miliardy eur v příštích čtyřech letech (Global Security 2016a).

Obr. č. 5: Investice do armády Francie, Itálie a Španělska

Zdroj: The World Bank Group (2016h)

Italské investice do armády se pohybovaly mezi 1,4–2 % hrubého domácího produktu. Na rozdíl od Francie se zde setkáváme s celkovým klesajícím trendem, kdy v roce 2000 je výdaj do armády nejvyšší (1,96 %) a v roce 2013 nejnižší (1,44 %). Italský a francouzský vývoj výdajů na obranu je velice podobný, s tím rozdílem, že v případě Itálie nezaznamenáme tak velké rozdíly v poklesech a růstech. Mezi lety 2002–2004 vidíme stejný trend jako u Francie mezi lety 2003–2005, navýšení armádního rozpočtu, s tím rozdílem, že italská reakce na nově vzniklou situaci ve světě byla o jeden rok rychlejší. V této době byla italská armáda reorganizována, prošla několika modernizačními programy, budovala novou třídu ponorek, nakoupila nové vrtulníky a rozšířila námořnictvo (Global Security 2016b). V té době byl předsedou italské vlády Silvio Berlusconi, který podal demisi v roce 2006. Se změnou vlády souvisí i pokles výdajů do obrany mezi lety 2005–2007, kdy proběhlo snižování výdajů o 5,7 miliardy eur (Teixeira, Pinto 2014). Po opětovném zvolení Berlusconiho v roce 2008 byl zaznamenán opět nárůst. Pokles od roku 2010 byl způsoben finanční krizí v Evropě. Stejně jako ve Francii se Itálie potýkala s nutnými škrty. Úbytek investic do armády od roku 2012 byl způsoben snižováním výdajů na obranu (o 28 %), které trvaly až do roku 2014 (Global Security 2016b).

Španělsko mělo ze zkoumaných zemí nejnižší výdaj do armády, mezi lety 2000–2014 se pohyboval mezi 1–1,2 % HDP. Jedná se také o nejnižší rozdíl mezi krajními hodnotami – 0,25 procentních bodů, Francie má 0,29 a Itálie 0,52. Mezi lety 2000–2005 byl registrován pokles (na rozdíl od růstu ve Francii a Španělska), v letech 2006–2008 naopak mírný vzestup. Od roku 2009 výdaj na obranu opět klesal a to až do

roku 2014 (s výjimkou v roce 2012). Španělská obranná politika byla ovlivněna několika důležitými faktory. Svě imperiální postavení ztratilo v 19. století, v roce 1982 se stává členem NATO, čímž se zavazuje k určité vojenské kooperaci a nutným finančním obranným kvótám. Po vstupu do vojenského paktu se účastní vojenských mírových misí např. v Bosně, Iráku nebo Libyi, a to i přes rozsáhlý nesouhlas veřejnosti, kdy 91 % Španělů bylo proti nasazení španělské armády v Iráku (Cook, López 2014). Mezi lety 2000–2008 vzrostly španělské armádní výdaje o 29 %. Ty byly využity na vojenské programy, nákupy zbraní a způsobily, že Španělsko se dnes stále potýká s problémem splácení dluhů. Mírný vzestup výdajů do obrany mezi lety 2006–2008 (o 0,12 procentních bodů mezi rokem 2005 a 2006) bylo mimo jiné důsledkem teroristických útoků v Madridu (2004), které byly posléze přisouzeny islamistickým skupinám. Pokles od roku 2009, stejně jako ve Francii a Itálii způsobila dluhová krize v eurozóně a světová finanční krize. Španělský dluh se zdvojnásobil, míra nezaměstnanosti vzrostla o třetinu a vojenské výdaje byly sníženy o 18 % (vše mezi lety 2008–2012). V roce 2013 Španělsko mělo třetí nejnižší podíl výdajů vynaložený na armádu z členských zemí NATO (Slijper 2013). Jak už bylo výše zmíněno, Španělsko je stále plátcem dluhů z půjček, které uskutečnilo mezi lety 2000–2008 s cílem reorganizace a zkvalitnění armády. Tato situace eliminuje španělskou obrannou složku v rozvoji a potýká se s nutnými škrty mezi lety 2008–2014, jak finančními, tak personálními (Cook, López 2014). Mírný nárůst v roce 2012 (o 0,1 procentních bodů) je zanedbatelný, jelikož se jednalo o jednoroční záležitost. Ministerstvo obrany v roce 2012 postihly menší finanční škrty než ostatní ministerstva (např. zdravotnictví či školství) (Ortega 2012). Severoatlantická aliance v roce 2014 na summitu ve Walesu uvedla nutnost zvednutí vojenských investic minimálně na 20 % z celkových výdajů a dosažení dvou procent podílů HDP vydaný na obranný rozpočet u všech členských států do deseti let (v souvislosti zhoršující se bezpečností situací ve světě, např. v Sýrii) (NATO 2014). Návrh španělské vlády pro rok 2015 zahrnoval nárůst rozpočtu pro ministerstvo obrany o 1,1 % (Cook, López 2014).

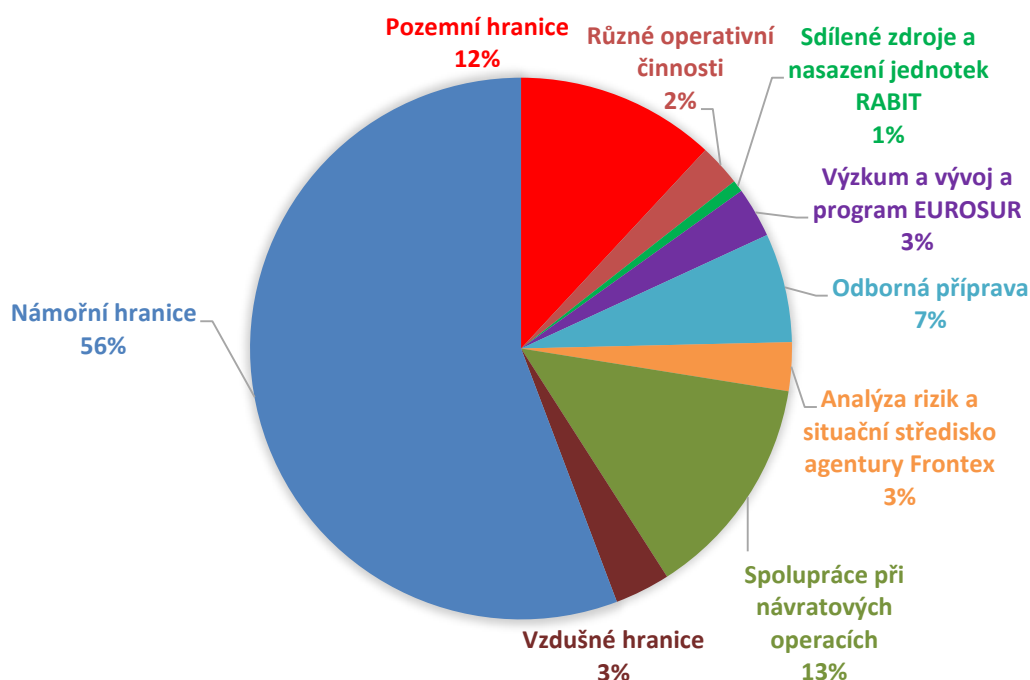
6.2 Multilaterální změny v souvislosti s bezpečnostním aspektem

S výše uvedeného je evidentní, že arabské jaro nepromítlo do obranných rozpočtů. Zajímavý je tedy pohled na jednotlivé obranné kroky evropských zemí k zajištění bezpečnosti svých občanů. Zde se nejedná o reakci přímo spojenou

s potencionální válkou, ale spíše o důsledky arabského jara, které by bezpečnost v Evropě mohly narušit.

V kapitole 4 došlo k představení Frontexu, který slouží jako evropská agentura za účelem zajištění bezpečnosti vnějších hranic. Rok 2011 byl díky situaci v regionu MENA pro Frontex rokem změn. Po vlně revolucí a následném svržení vlád v Tunisku, Egyptě a později v Libyi evropští představitelé (prezidenti Sarkozy a Berlusconi) kontaktovali EU s žádostí o pomoc při očekávané vlně migrantů ze severní Afriky. Jedno z nutných opatření v otázce rapidního zvýšení přílivu obyvatel do Evropy bylo i rozšíření mandátu Frontexu (Nascimbene, Di Pascale 2011). Hlavní změnou bylo rozdělení agentury na právní a operativní. Právní část například zahrnovala vytvoření evropských pohraničních jednotek jako jediné rezervy příslušníků pohraniční stráže během operací agentury, posílení její spoluvedoucí úlohy během společných operací, možnost pořízení vlastního technického vybavení, oprávnění ke zpracování osobních údajů během operace (Frontex 2011a). Operativní rozšíření se týkalo hlavně reakcí na nově vzniklé migrační vlny (konkrétní operace budou popsány v kapitole 7). V praxi operativní rozšíření znamenalo zajištění nových zdrojů (finančních i lidských). Nárůst rozpočtu v roce 2011 byl dvaceti sedmi procentní oproti roku 2010, kdy 74 % bylo určeno na operativní činnost agentury (Frontex 2011a). Konkrétní rozložení operativního rozpočtu lze vidět na obr. č. 6. Z grafu je patrné, že agentura největší finanční prostředky věnovala kontrole námořních hranic. Důvodem je zcela jistě obava z migračních vln a nutná jejich kontrola. Následuje spolupráce při návratových operacích a kontrola pozemních hranic, což také souvisí s obavami o zvyšující se počet migrantů.

Obr. č. 6: Operativní rozpočet agentury Frontex pro rok 2011 (%)

Zdroj: Frontex (2011a), vlastní zpracování

Rozšíření o lidské zdroje proběhlo během roku 2011 a znamenalo zvýšení celkového počtu zaměstnanců z 304 na 314 pracovníků. S rozvojem agentury proběhla i nutná školení a semináře za účelem zlepšení fungování agentury a představení nových technologií (např. seminář AVATAR) (Frontex 2011a).

Do otázky bezpečnosti byl po událostech arabského jara jako dílčí policejní orgán zahrnut Europol. Sama agentura ve své zprávě z roku 2012 uvedla, že arabské jaro potlačilo vliv ideologických příznivců teroristické skupiny Al-Káida a díky přítomným sekulárním režimům v některých zemích není možná její propaganda. Ovšem kvůli slabé vládě v Libyi a nekontrolovatelnému pohybu zbraní stoupá přímá hrozba Boko Haram a AQIM (Al-Qaeda in the Islamic Magreb), a to hlavně ve Francii a ve Španělsku (Europol 2012). Dále upozornil na hrozbu spojenou s přílivem imigrantů po arabském jaru, kvůli kterým se do Evropy mohou bez problémů dostat teroristé, kdy propojenost mezi jednotlivými odlišnými teroristickými skupinami se zvyšuje (Europol 2011). Europol dále v souvislosti s hrozbami spojenými s arabským jarem spolupracoval v otázkách migračních vln, a to jako policejní a ochranná složka během operací.

6.3 Shrnutí poznatků

Celkově můžeme říci, že pokles nebo navýšení obranného rozpočtu v případě Francie, Itálie a Španělska nejčastěji ovlivňuje změna vlád (navýšení v případě zvolení Sarkozyho nebo Berlusconiho) a zhoršení bezpečnostní nebo hospodářské situace ve světě (po roce 2001 a v roce 2008). Francouzské investice do armády byly v souvislosti s finanční krizí sníženy přibližně o 5 %, italské a španělské o 10–25 % (Teixeira, Pinto 2014). Arabské jaro neovlivnilo žádný z výše zkoumaných rozpočtů, alespoň tomu tak bylo bezprostředně v letech po události či v době jejího vzniku (2011, 2012 či 2013). Do obranných výdajů výrazně nezasáhla ani intervence do Libye, kdy se jednalo o jednorocní záležitost, která byla pravděpodobně pokryta rozpočtem roku 2011, a v příštích letech už se nepočítalo s trvalejšími výdaji na podobnou operaci, která by potřebovala navýšení armádních rozpočtů. Arabské jaro se však promítlo do vojenských rozpočtů Středního východu, například v roce 2013 se zvýšil v Iráku (o 27 %), Bahrajnu (o 26 %) nebo v Saúdské Arábii (o 14 %) (Perlo-Freeman a kol. 2015). Arabské jaro se sice nepodepsalo na jednotlivých obranných rozpočtech analyzovaných evropských zemí, ale země přistupovaly ke změnám v rámci Evropské unie a jejich dílčích orgánů. Což potvrzuje vstupní předpoklady liberálně-idealistického přístupu. Agentuře Frontex byla rozšířena pravomoc, které měla umožnit její operativní zásahy, mimo jiné na samotnou žádost o pomoci Francie a Itálie. Agentura začala pracovat jako operativní orgán EU, v praxi to znamenalo aktivní kontrolu hranic, regulaci migračních vln atd. I samotný rozpočet agentury byl zvednut, a to hlavně v oblasti kontroly námořních hranic. Agentura Europol v roce 2011 na rozdíl od agentury Frontex dál operativně plnila svoje úkoly a do otázky bezpečnosti situace v souvislosti s arabským jarem se zapojovala hlavně pomocí zpráv, kde představila potencionální hrozby. Tou byla například zvýšená hrozba teroristických útoků v Evropě v souvislosti s rostoucí vlnou migrace. Frontex byl použit jako určitý nástroj realizace, naopak Europol jako průzkumník.

7. MIGRACE

Migrací rozumíme trvalou změnu bydliště jednotlivce nebo skupiny (nejméně na jeden rok), vylučujeme tím pohyby přechodného charakteru, jako je např. turismus nebo dojížděku (Encyklopedia Britannica 2016). Migrační politiku můžeme dělit na legální, ilegální a uprchlickou. Nelegální migrace je taková, která není zajištěna dokumenty, jež předepisují zákony příslušné země. Lidé nejčastěji emigrují z ekonomických důvodů, setkáváme se tedy s ekonomickou migrací, kdy lidé odchází za lepšími pracovními a finančními podmínkami. Další příčinou k migraci jsou například politické, náboženské nebo environmentální důvody.

V této části práce bude analyzován pohyb obyvatelstva z afrického kontinentu na evropský. Konkrétně kolik lidí žije ve zkoumaných evropských zemích (Francii, Itálii nebo Španělsku), kteří se narodili v Tunisku, Egyptě nebo Libyi ve vybraných letech (2000, 2005, 2010, 2013 a 2015). Tento indikátor byl volen záměrně, poskytuje relevantní pohled na problematiku migrace dnešní doby, která je spojována s hrozbou terorismu a islamistů. Tyto otázky jsou dnes velmi aktuální a z důvodu nevyřešené situace v Libyi a Sýrii lze očekávat i jejich konfrontaci v budoucnu. Vybraným indikátorem jsou stavy migrantů, které budou doplňovány daty o přílivu žadatelů o azyl a počtu uprchlíků. Do statistik o stavech migrantů jsou započítáni lidé narození v jiné zemi, než ve které žijí (The World Group 2016d). Jejich počet je zjišťován pomocí oficiální statistiky o počtu lidí narozených v cizině, pomocí registrů a díky sběru dat různými metodami (např. sčítáním) a zahrnuje i uprchlíky a nelegální migranty, celkově jsou odhadem vydaným příslušnou vládou. Emigranti z rozvojových částí světa směřující do vyspělých zemí, nejsou často legálními migranty a v této práci je prioritní pohled na migraci ze severoafrických zemí do evropských. Migrační politika EU bojuje a bojovala více proti zvyšujícímu počtu nelegálních migrantů než proti počtu legálních ekonomických emigrantů. Dalším důvodem pro zvolení toho typu dat bylo, že pro vysledování změny související s arabským jarem je potřeba se na hodnoty podívat globálně. Stěžejní je, že data neindikují příliv, ale konečný stav. Tedy zobrazí nám i obyvatele narozené v jedné z vybraných severoafrických zemí, kteří můžou žít v cílové evropské zemi už několik let. Pokud však porovnáme konečné stavy mezi vybranými roky, lze zjistit případné změny v přílivu obyvatel. Z tohoto důvodu bude analýza doplňována o informace o uprchlících a o počtu žádostí o azyl. Ty poskytnou jiný pohled na vývoj migračního přílivu v roce 2011. Jelikož se ale jedná o data, která jsou založena

na příslušných registrech, tudíž nejsou zcela jistě konečná, nelze je hodnotit rozměrově, ale poměrově. Jejich počty a změnu v roce 2011 doplní celkové výsledky o migrační politice. Ze stejného důvodu, že hodnoty jsou realističtější, byl hlavní indikátor analýzy založen na stavech migrantů. Pokud se podíváme na data založená na sběru pouze z registrů, jejich počty jsou často zanedbatelné (tab. č. 1). První sloupce představují data OECD, která zobrazují legální počet migrantů, kteří prošli populačním registrem osob a systémem povolení k pobytu. Následující sloupec zobrazuje takzvaný stav migrantů, kteří jsou, jak už bylo výše řečeno i na dalších způsobech sběru dat, a tím pádem jsou relevantnější.

Tab. č. 1: Počet tuniských migrantů ve vybraných letech založený na dvou typech dat

	Tok zahraničního ob.		Stav migrantů	
	2008	2012	2008	2012
Francie	9 081	11 992	370 667	-
Itálie	6 947	5 447	85 159	110 706
Španělska	285	194	2543	2 810

Zdroj: (OECD.Stat 2016)

Pozn.: Data o tocích zahraničního obyvatelstva jsou založena na registru osob a registru o pobytu, naopak stav migrantů indikuje počty lidí narozených v cizině a je založen na širším sběru dat.

7.1 Migrační politika Evropské unie

Níže bude ve stručnosti představena migrační politika Evropské unie, která hrála v době po arabském jaru velkou roli a měla svůj význam hlavně z toho důvodu, že jednotlivé evropské země se na ni obracely s žádostí o pomoc.

Prvním krokem ke společné migrační a azylové politice Evropské unie byl program Tampere schválený v roce 1999, ve kterém se členské státy rozhodly na ustanovení stejných pravidlech týkající se azylových pobytů (EurActiv 2016). Navazujícím programem byl takzvaný Haagský program, který byl schválen v roce 2004, který schválil vnitřní priority a cíle EU. Pro praktické fungování migrační a azylové politiky vznikl Evropský podpůrný úřad pro otázky azylu a Evropský návratový fond (Evropský parlament 2014). V Haagském protokolu došlo také k návrhu na vytvoření agentury, která by se starala o ochranu vnějších hranic, tedy pozdějšího Frontexu.

Dublinské regulace byly zavedeny v roce 2003 a stanovily kritéria a postupy pro určení příslušného členského státu k posouzení žádosti o azyl (EUR-Lex 2011b). V praxi by to mělo znamenat, že migranti mají žádat o azyl v zemi, do které vstoupili jako první během své cesty ze třetí země. Zároveň tato země rozhoduje o výsledcích

azylového pobytu. Dublinské regulace mají zabránit například tzv. „asylum shopping“, kdy cizinec podává několik žádostí v různých zemích.

V roce 2005 byl Evropskou unií přijat koncept Globální přístup k migraci a mobilitě. „Globální přístup zakotvil potřebu přistupovat k problematice migrace komplexně, tj. odklonit se od původní restriktivní praxe Unie v 90. letech 20. století, založené z velké části na boji s nelegální migrací“ (Gahurová 2013). Jejím cílem bylo pomocí politického dialogu a blízké spolupráce se třetími zeměmi vytvořit migrační soudržný systém mezi jejími jednotlivými sekcemi. Změna v tomto přístupu spočívá v lepším porozumění všem aspektům migračních toků na rozdíl od dřívějšího přístupu, který spočíval primárně ve snižování počtu migrantů (European Commission 2008). Globální přístup byl vymezen i geograficky, hlavní činnost byla zaměřena na Afriku a její středomořskou oblast, která byla identifikována jako hlavním zdrojovým regionem migrantů (Martin 2012). Evropská unie se prostřednictvím Globálního přístupu zapojila do rozsáhlého dialogu o migraci a mobilitě s africkým kontinentem. Jeho základy byly položeny na Rabatské konferenci v červenci 2006. Euro-africký dialog sdružuje 55 zemí (evropských a afrických) a jeho cílem je posílit dialog a spolupráci v oblasti migrace a nalezení společných priorit. V praxi to znamená navázání dialogů, spolupráce a realizování projektů týkajících se migrace a jejích otázek na různých úrovních (pomocí dvoustranných, mnohostranných, regionálních nebo subregionálních iniciativ) (Evropská komise 2015). Nejdůležitějšími výstupy v rámci euro-afrického dialogu před rokem 2011 byly bezesporu akční plán na dobu 2008-2010 a přijetí společné strategie.

Další zásadní změny pro unijní migrační politiku nastaly s podepsáním Lisabonské smlouvy, která zrušila její pilířovou strukturu a transformovala ji do komunitární politiky se sdílenými pravomocemi. Vymezila např. základní schengenské cíle (např. neexistenci kontrol na vnitřních hranicích), charakterizovala společný azylový systém a jmenovala jeho základní prvky (např. společný postup při udělování azylové ochrany), vymezila migrační cíle EU (např. účinné řízení migračních toků, vzájemnou a společnou solidaritu), stanovila policejní spolupráci (v otázce celních orgánů) aj. (Ministerstvo vnitra ČR 2016).

7.2 Stav migrantů ve sledovaném regionu

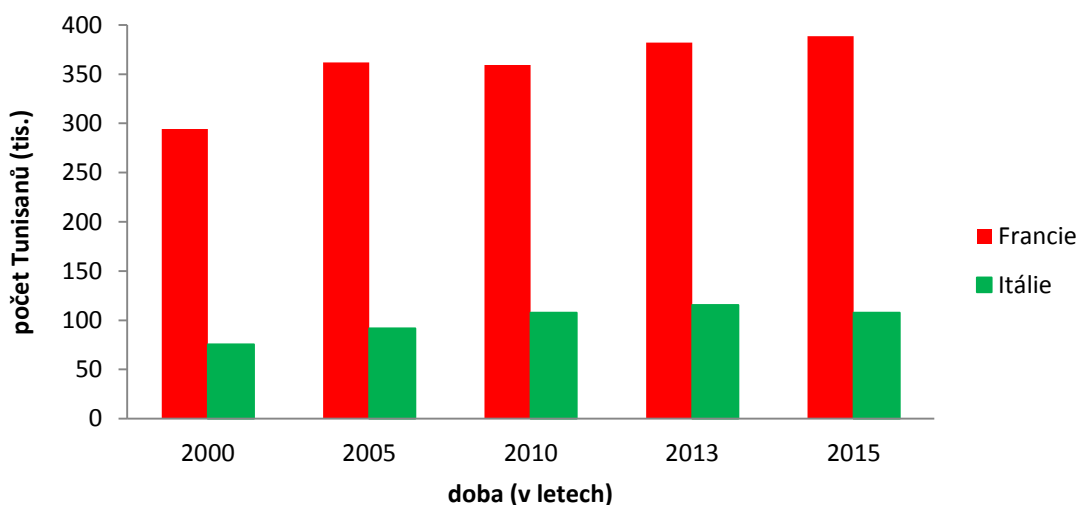
V této podkapitole bude analyzován počet migrantů z vybraných analyzovaných zemí regionu MENA do Francie, Itálie a Španělska. Cílem je zodpovězení otázky, jak arabské jaro ovlivnilo migrační politiku zkoumaných evropských zemí.

Nejvyhledávanějšími destinacemi z analyzovaných zemí severního Středomoří jsou Francie a Itálie. V případě Španělska, v porovnání s dalšími zkoumanými evropskými zeměmi, jsou počty migrantů nízké. Evropa se s nápoem emigrantů potýkala už od roku 2000 (důkazem je budování migrační politiky EU, viz výše), kdy došlo k nárůstu celkového počtu migrantů - o 42 % do zemí OECD (z 91 % do Evropy), nejčastěji do Francie, Itálie a Španělska, z důvodu rostoucí globalizace (Fargues, Fandrich 2012). S tím se je spojen proces zdokonalování až profesionalizace pašeráctví, kdy dnes je vysoce organizovanou operací. Pašerácká síť zahrnuje několik desítek lidí, mimo jiné zprostředkovatele, zkorumpované policisty, pohraniční úředníky, majitele lodí a samotné pašeráky (Global Initiative 2014). S rostoucí vlnou migrace přes Středozemní moře se bohužel zvyšuje počet úmrtí. Např. v roce 2014 zahynulo ve Středozemním moři 3 279 lidí, z nichž 943 pocházelo z regionu MENA (Missing Migrants Project 2016).

7.2.1 Tunisko

Na obr. č. 7 vidíme počet tuniských imigrantů v nejvyhledávanějších destinacích ze zkoumaných evropských zemí. Nejčastěji Tunisané volili Francii, kde se v roce 2015 nacházelo téměř 400 tis. lidí. Naopak nejméně volenou zemí je Španělsko, kde se mezi vybranými roky vyskytovalo v průměru 2 232 lidí (obr. č. 8). Italský průměr dosahuje přes 99 000 Tunisánů.

Obr. č. 7: Počet Tunisánů ve Francii a Itálii ve vybraných letech

Zdroj: United Nations (2016a, 2016b)

Počet emigrantů z Tuniska do Francie ve zkoumaných pěti letech je charakteristický mírnou růstovou tendencí. Výrazný růst mezi rokem 2000 a 2005 byl

důsledkem globálního růstu migrace na začátku tisíciletí. Menší pokles v roce 2010 byl zanedbatelný (v absolutních číslech o necelé 3 tis. lidí mezi rokem 2005 a 2010). Celkově však můžeme říci, že podíl tuniského, tedy i muslimského obyvatelstva se dlouhodobě ve Francii zvyšuje. Na tento trend se rozhodla reagovat francouzská vláda v roce 2004, která schválila zákon o zákazu nošení náboženských symbolů ve veřejných školách. Tento francouzský krok měl zabránit diskriminaci a podpořit integraci (Hamilton a kol. 2004). Na změnu migračního trendu však tento čin neměl výrazný dopad. Podobně je na tom i samotné arabské jaro, kdy mezi rokem 2010 a 2013 zaznamenáváme pouze tříprocentní nárůst. Revoluce, která začala na konci roku 2010, způsobila mimo jiné politické změny a mnohé občany naplnila očekáváním. To společně s destabilizací a celkovými nepokoji v zemi mohlo na chvíli migrační toky ochromit, později však došlo k růstu. Tab. č. 2 ukazuje, že mezi rokem 2010 a 2011 se zvýšil počet žádostí o azyl. Jelikož však došlo k rychlé reakci EU a jejích členských zemí, migrační vlny začaly být brzy regulovány a projev v roce 2013 není tak výrazný. Rok 2015 pokračuje růstovou tendencí, která není nikterak výjimečná. Arabské jaro v případě Tuniska bylo relativně úspěšné a po něm se země setkává s mírným ekonomickým růstem, kdy například celková oficiální nezaměstnanost od roku 2012 klesala (The World Group 2016e). Zlepšující se životní podmínky mohly zabránit tuniským občanům emigrovat. Blízkost radikálních islámských skupin, které se nachází v sousední Libyi, ji může však do budoucna zhoršovat. Pokud Tunisko bude nadále pokračovat ve své cestě stability a demokracie za stabilním hospodářským růstem, sníží nezaměstnanost hlavně u mladých lidí, může potencionálně vytvořit i poptávku po ekonomické imigraci z okolních zemí a snížit počet vlastních uprchlíků (Natter 2015)

Počet tuniských emigrantů v Itálii nezaznamenával celkově takový růst jako ve Francii. Tunisané více preferují jako svoji cílovou emigrační zemi Francii než Itálii. Důvodem je francouzsko-tuniská historická propojenost, kdy Tunisko je bývalou francouzskou kolonií. Pojí je stejný jazyk, kdy francouzština je v Tunisku všeobecně používána. Mnohé tuniské rodiny mají ve Francii své příbuzné. Francie byla pro tuniské migranty prioritní destinací, i přes geografickou blízkost Itálie. Tento trend byl z části narušen arabským jarem, kdy byl zaznamenán větší nárůst počtu migrantů z Tuniska do Itálie mezi lety 2010 a 2013 (o 7 %) než do Francie (o 3 %). Se svržením diktátorských vlád v severní Africe v průběhu roku 2011 se otvírá nový obchod s přepravou migrantů do Evropy (legálních i nelegálních). Nejedná se pouze o občany analyzovaných severoafrických zemí, ale i o emigranty z celé Afriky, a země hraničící se Středozezemím

možem se stávají zeměmi tranzitními. Jedna z klasických cest do Evropy je přes Itálii. Vzhledem k nepřítomnosti hraničních kontrol na tuniských hranicích z důvodu destabilizace způsobené revolucí došlo k obnovení cesty do Itálie právě přes Tunisko na úkor například cesty z Libye do Itálie nebo z Maroka do Španělska (Natter 2015). Z tohoto důvodu mohlo dojít ke zvýšení počtu migrujících do Itálie místo do Francie, kdy bylo jednodušší volit jednu z tradičních cest (do Itálie) a snazší možnost (přes Tunisko). V roce 2012 se Itálie stává druhou nejvyhledávanější lokalitou pro tuniské obyvatelstvo - 15 % tuniských emigrantů žilo v Itálii (Natter 2015). V roce 2015 se počet Tunisánů v Itálii mírně snížil, důvodem mohla být již zmíněná lepší se situace v Tunisku a také fakt, že kvůli revoluci došlo k nárůstu jednorázové migrace, která v roce 2015 už pominula. Podobný trend, kdy dochází k eliminaci Francie a růstu Itálie jako volby cílové destinace, došlo i v případě uprchlíků (tab. č. 2). Až do roku 2012 se ve Francii nacházelo více tuniských uprchlíků (s oficiálním uprchlickým statutem). V roce 2011 v Itálii začal jejich počet stoupat a postupně se jejich pozice mění. Výrazněji to dokládá rapidní nárůst počtu žádostí o azyl v Itálii v roce 2011.

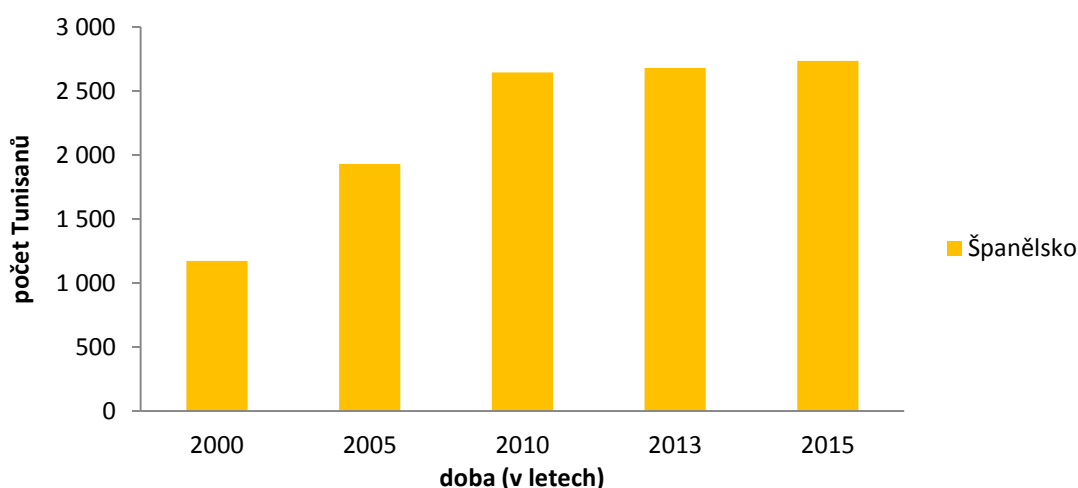
Tab. č. 2: Počet tuniských žadatelů o azyl a počet tuniských uprchlíků ve vybraných letech

		Počet žadatelů o azyl				Počet uprchlíků			
		2000	2001	2010	2011	2000	2001	2010	2011
Tunisko	Francie	35	39	62	99	291	297	242	183
	Itálie	26	25	139	4588	75	66	136	184
	Španělsko	12	1	2	5	-	-	18	20

Zdroj: OECD.Stat (2016), UNData (2016)

Jak už bylo zmíněno v úvodu této části práce, Španělsko není voleno jako běžná cílová země pro migranty z vybraných severoafrických zemí. Nejvyhledávanější zemí v roce 2014 bylo Španělsko pro emigranty z Maroka (12 %), Rumunska (11 %) a Ekvádoru (7 %) (Eurostat 2016c). Tento fakt dokládá obr. č. 8, který ukazuje počty Tunisánů ve Španělsku, čísla jsou mnohonásobně nižší než v případě Itálie a Francie.

Obr. č. 8: Počet Tunisánů ve Španělsku ve vybraných letech

Zdroj: United Nations (2016a, 2016b)

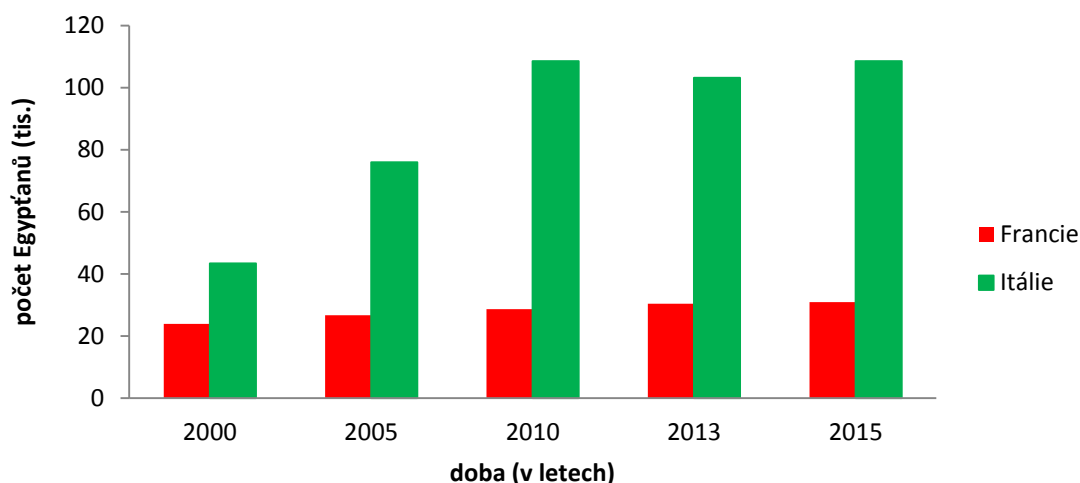
Je to mimo jiné, proto, že Španělsko a zkoumané severoafrické země nepojí výrazné souvislosti z novodobé historie, jako třeba Francii a Tunisko nebo Itálii a Libyi. Lidé nejčastěji jako svůj emigrační cíl volí místo, se kterým jsou nějakým způsobem spjati. Kulturně (jazykově nebo nábožensky), sociálně (přítomnost příbuzných nebo přátel) nebo ekonomicky (jistota zaměstnání a výdělku). To v případě Španělska emigrantům z Tuniska často chybí. Absolutní počty týkající se zkoumaných severoafrických zemí nejsou nikterak vysoké. Pokud se však zaměříme na další země Subsaharské Afriky - Maroko nebo Alžírsko, které mají se Španělskem díky Gibraltarskému průlivu blízký geografický kontakt, jsou čísla vyšší. Konkrétně v roce 2005 se ve Španělsku nacházelo přes 48 000 Alžířanů a Maročanů 500 tis. (United Nations 2016a). Přes snížený absolutní počet migrujících z Tuniska, Egypta a Libye mezi lety 2000–2005 zaznamenalo Španělsko nárůst tuniských emigrantů (65 %), který je zcela jistě důsledkem globální stoupající tendence emigrantů ze severní Afriky do Evropy. Španělsko do 80. let 20. století bylo jednoznačně zemí emigrační (Španělé emigrovali nejčastěji do Francie, Německa a Velké Británie, ale také do zemí Jižní Ameriky). Díky relativnímu ekonomickému růstu, volným podřadnějším pracovním pozicím, o které Španělé neměli zájem (např. v zemědělském sektoru), členství v EU a atraktivnosti země se v 90. letech stává zemí imigrační (Focus Migration 2016). Zajímavé je snížení počtu žádostí o povolení k pobytu, který klesl z celkových 290 000 v roce 2008 na 160 000 v roce 2009 (OECD 2016). Důvodem byla světová finanční krize, kdy se ve Španělsku zhoršila celková ekonomická situace a došlo k nárůstu nezaměstnanosti (Sobotka 2009). Růst mezi rokem 2005 a 2010 byl

zmírněn finanční krizí. Důsledek arabského jara byl podobný jako ve Francii a Itálii tedy mírné zvýšení počtu imigrantů, které však není tak výrazné. Tento fakt dokládá i tab. č. 2, která ukazuje, že nedošlo k téměř k žádným změnám mezi rokem 2010 a 2011 v počtech tuniských uprchlíků ve Španělsku nebo v počtech žádostí o azyl.

7.2.2 Egypt

Egyptané nejčastěji ze zkoumaných evropských zemí emigrují do Itálie (obr. č. 9). V průměru mezi zkoumanými roky se v ní nacházelo přibližně 88 000 Egyptanů. Ve Francii to bylo v průměru necelých 28 000 a ve Španělsku přes 3 500 osob (obr. č. 10). Egyptané nejfrekventovaněji volí okolní arabské země a země Perského zálivu (Libyi, Saúdskou Arábii a Jordánsko, 2009) a až poté státy Evropy (Velkou Británii, Itálii a Francii, 2009) (MPC 2013). Důvodem je geografická poloha Egypta, která je lokalizována blíže k arabským zemím Perského zálivu se silným ropným průmyslem a tím i perspektivním slušným výdělkem, ale také k zemím, které jsou kulturně a sociálně podobné. Jako první volená evropská destinace je pro Egyptany Velká Británie, jakožto bývalý kolonizátor.

Obr. č. 9: Počet Egyptanů ve Francii a Itálii ve vybraných letech

Zdroj: United Nations (2016a, 2016b)

Pokud se podíváme v Itálii na vývoj počtu obyvatel narozených v Egyptě, vidíme patrnou růstovou tendenci, která byla díky globálnímu ekonomickému růstu mezi rokem 2000 a 2010 výrazná. Přes stoprocentní růst (mezi rokem 2000 a 2010) v případě Itálie a Egypta tak byl důsledkem zvyšující se atraktivnosti Itálie pro zahraniční emigranty. Například v roce 2009 v ní došlo k zvýšení počtu neevropských emigrantů o 9 % (OECD 2016). Nárůst však nezaznamenáváme po roce 2011, tedy po arabském jaru

v roce 2013, kdy došlo dokonce k mírnému poklesu. Ten mohla způsobit destabilizace v zemi, která v Egyptě trvala déle než v Tunisku. Po svržnutí Mubáraka dochází i k odchodu dalšího egyptského prezidenta Mursiho. Důvodem také bude, že v roce 2013 už docházelo k přísnějšímu hlídání hranic ze strany evropského Frontexu. Tab. č. 3 však ukazuje, že v roce 2011 nedošlo ke zvýšenému počtu žádostí o azyl (růst v případě Tuniska a Itálie byl daleko větší). Pokud porovnáme počet Tunisánů a Egyptanů v Itálii, v přepočtu na počet jejich obyvatel, Tunisánů bylo v roce 2013 daleko více (0,011 Tunisánů a 0,001 Egyptanů). Na populačně relativně silný Egypt v porovnání s Tuniskem a Libyí nesmí být zapomínáno. V roce 2015 Itálie zaznamenala opětovný růst počtu egyptských migrantů, který není výrazný, ale může být vypovídající o zhoršených ekonomických i politických podmínkách v Egyptě.

V případě počtu emigrantů z Egypta do Francie se také setkáváme s růstovou tendencí, která v porovnání s Itálií není tak velká. Jak už bylo vysvětleno, Egyptané volí jiné destinace, a ve Francii mezi sledovanými roky se nacházelo přibližně 20 000 až 30 000 Egyptanů, což je v porovnání s počtem obyvatel Egypta nízké číslo. Na rozdíl od Tunisánů jsou Egyptané anglofonní, tudíž jejich domluva ve Francii je problematičtější. I jednotlivé navýšení mezi roky není nikterak velké oproti dalším zemím. Ani vliv arabského jara tu téměř nezaznamenáváme. To se projevilo více v případě Itálie, nikoli Francie, což svědčí o faktu, že Francie je pro egyptské obyvatelstvo minimálně volenou cílovou emigrační lokalitou. Z důvodu geografického i kulturního. Zajímavé jsou však počty týkajících se pouze uprchlíků s regulérním uprchlickým statutem (tab. č. 3), kteří před arabským jarem Francii vyhledávali častěji než Itálii. V průměru mezi rokem 2000 a 2010 to bylo přibližně 90 uprchlíků v případě Francie a třináct v případě Itálie (UNData 2016). Tento trend byl změněn, Itálie začala být více upřednostňována. Zcela jistě z důvodu geografického.

Tab. č. 3: Počet egyptských žadatelů o azyl a počet egyptských uprchlíků ve vybraných letech

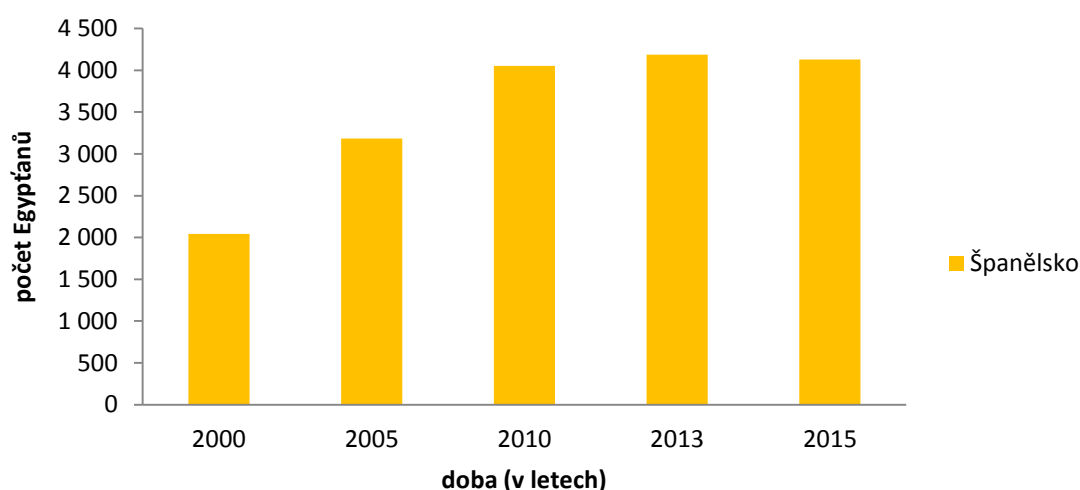
		Počet žadatelů o azyl				Počet uprchlíků			
		2000	2001	2010	2011	2000	2001	2010	2011
Egypt	Francie	10	14	99	298	53	67	65	100
	Itálie	7	6	41	249	12	12	23	70
	Španělsko	2	5	5	16	2	2	8	75

Zdroj: OECD.Stat (2016), UnData (2016)

Podobně je na tom i Španělsko, kam Egyptané emigrují ještě méně než do Francie, viz obr. č. 10. Oproti Francii došlo k patrnému růstu mezi roky 2000–2010

(v absolutním čísle přibližně o 2 000 Egyptanů). Situace byla podobná jako u tuniských emigrantů, u kterých došlo k podobnému výraznému růstu. Důvodem bylo, že Španělsko bylo do vypuknutí světové finanční krize atraktivní zemí pro imigranty ze severní Afriky. Přesto z Egypta jich proudilo v porovnání s Marokem minimálně. Rok 2011 a arabské jaro se výrazně na vývoji nepodepsaly. Opět důvodem bude, že migranti, nejen egyptští, ale i tunišť, nejspíše volili jinou formu cesty (do Itálie), svržení Mubáraka způsobilo destabilizaci a v roce 2013 už probíhaly různé návratové operace. Zvýšenou atraktivnost Španělsko nezaznamenalo ani v roce 2015, naopak se setkala s mírným poklesem od roku 2013. Tab. č. 3 ukazuje, že v roce 2011 došlo k výraznému růstu (podobnému jako v Itálii) počtu egyptských uprchlíků ve Španělsku (z 8 na 75). Egyptští uprchlíci tudíž nevolí jen profanovanou cestu do Itálie, ale také dříve běžnější cesty do Španělska (na Kanárské ostrovy a přes Gibraltarský průliv).

Obr. č. 10: Počet Egyptanů ve Španělsku ve vybraných letech

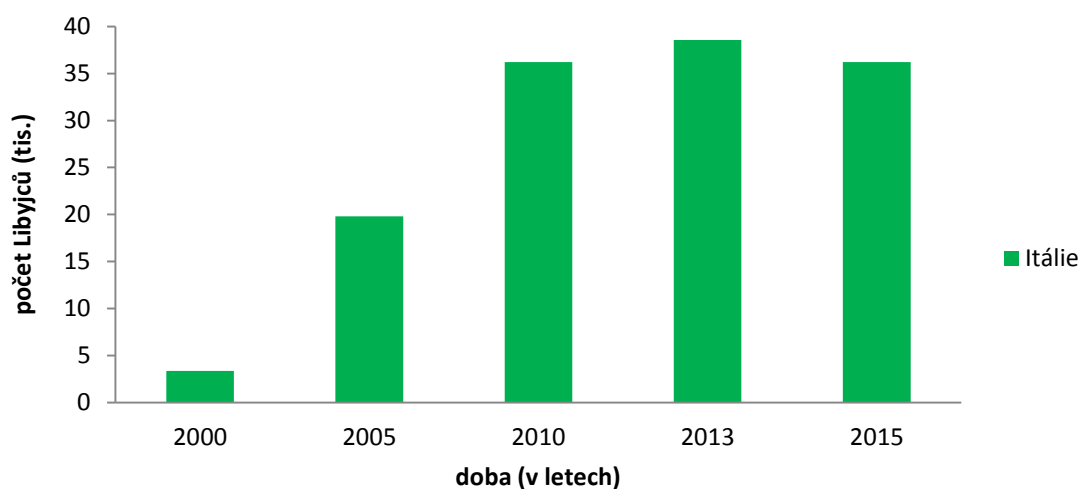
Zdroj: United Nations (2016a, 2016b)

7.2.3 Libye

U migrantů z Libye do vybraných evropských destinací dominuje Itálie (viz obr. č. 11). V průměru se v ní nacházelo mezi analyzovanými roky 2000, 2005, 2010, 2013 a 2015 27 tis. Libyjců a nejsilnějším rokem byl rok 2013. Itálie je ze strany Libyjců vybrána z podobných důvodů jako Francie u Tunisánů. Libye je bývalou kolonií, je zde historická propojenost a navíc se země těší dobrému a přátelskému vztahu, viz například ekonomická spolupráce v exportu ropy do Itálie nebo blízký vztah Berlusconiho a Kaddáfího. Výše vypsány důvody jsou podpořeny geografickou blízkostí obou zemí (z Tripolisu na ostrov Lampedusa necelých 300 km). Absolutní

počty například v roce 2010 v porovnání s ostatními zeměmi však nejsou tak vysoké. Libye měla nejvyšší HDP na obyvatele v regionu, počet ekonomických migrantů nebyl tedy tak velký jako u sousedního Tuniska nebo Egypta.

Obr. č. 11: Počet Libyjců v Itálii ve vybraných letech

Zdroj: United Nations (2016a, 2016b)

U počtu osob emigrujících z Libye do Itálie zaznamenáváme mezi roky 2000-2010 celkově růst. Růst migračních toků se italská vláda rozhodla regulovat a s Libyí uzavřela několik smluv týkajících se přílivu její regulace. První ze smluv byla uzavřena v roce 2000, jednalo se o obecnou smlouvu, která se týkala boje proti terorismu, organizovanému zločinu a neregulární migraci (Klepp 2010a). V roce 2003 a 2004 byla podepsána bilaterální dohoda, která měla umožnit navrácení nelegálních migrantů zpátky do Libye. Od října 2004 bylo vyhoštěno z italského Lampedusa 4 000 osob (Klepp 2010b). Další průlomovou smlouvou byla smlouva o kooperaci v oblasti migrace z roku 2007. Znamenala bližší italsko-libyjskou spolupráci na moři, která umožňovala například vstup italským lodím do libyjských teritoriálních vod za účelem navrácení uprchlíků zpátky do Libye (Klepp 2010b). Další dohodou byla dohoda o přátelství uzavřená mezi Kaddáfím a Berlusconiem v roce 2008, která měla uzavřít kapitulu koloniální minulosti a navázat bilaterální spolupráci včetně kontroly migrace z Libye do Itálie (De Cesari 2012). Od roku 2005 (po zrušení několika embarg na Libyi z 80. let) i Evropská rada s Libyí spolupracuje v otázkách migrace, nedospěla však k zásadním výsledkům. Libye se stala čím dál tím více tranzitní migrační zemí a bylo potřeba migrační vlny regulovat (Hamood 2008). Ač výše vypsány kroky migraci do určité míry potlačily, zcela ji nezastavily. Menší růst zaznamenáváme i v roce 2013, tedy v době po arabském jaru, který je přibližně šest procent a v roce 2015

zaznamenáváme menší úbytek, kdy se v Itálii nacházelo přibližně stejně Libyjců jako v roce 2010. Tato změna vývoje může mít několik důvodů. Prvním je destabilizace související s revolucí a intervencí pod vedením NATO v roce 2011, druhým důvodem je relativně účinné opatření a operace agentury Frontex, které ještě v roce 2011 byly učiněny s hlavním cílem snížení migrace do Evropy, hlavně do Itálie, a navázaná kooperace Itálie s přechodnou vládou v Libyi (viz podkapitola 7.3). Zvýšený nárůst mezi rokem 2010 a 2011 dokládá i tab. č. 4, která ukazuje, že došlo hlavně k výraznému růstu počtu libyjských žadatelů o azyl v Itálii.

Tab. č. 4: Počet libyjských žadatelů o azyl a počet libyjských uprchlíků ve vybraných letech

		Počet žadatelů o azyl				Počet uprchlíků			
		2000	2001	2010	2011	2000	2001	2010	2011
Libye	Francie	12	6	13	151	14	19	19	10
	Itálie	3	1	2	344	3	3	7	8
	Španělsko	0	0	1	63	-	-	-	-

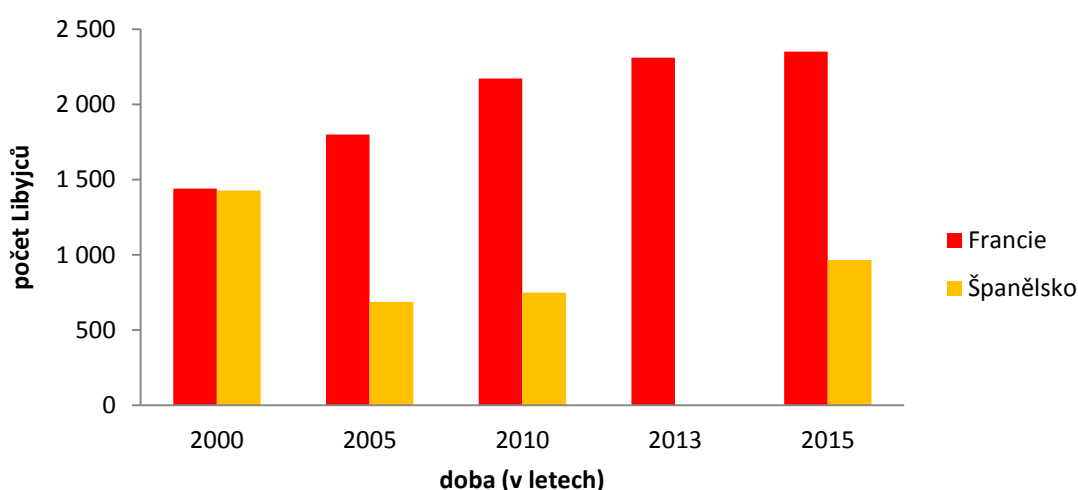
Zdroj: OECD.Stat 2016), (UnData 2016)

Obr. č. 12 dokumentuje vývoj počtu Libyjců ve Francii a Španělsku. Francouzský průměr ve vybraných zkoumaných letech je přes 2 000 lidí a španělský necelý jeden tisíc (pro rok 2013 nejsou k dispozici data). V počtech z Libye do Francie se setkáváme s růstem, rok 2000 je nejslabší a 2013 nejsilnější na počet migrantů. Růst od roku 2000 je jako u většiny případů důsledkem zvyšujících migračních toků v souvislosti s rostoucí ekonomickou vyspělostí. Arabské jaro, ani rok 2015 nepřinesly výraznější změny, které by vyvrátily fakt, že Francie pro libyjské emigranty není nejčastěji volenou cílenou destinací a jejich celkové počty jsou velice nízké.

Zajímavý je však španělsko-libyjský vývoj, kde došlo mezi rokem 2000 a 2005 ke snížení počtu Libyjců (téměř o jednu třetinu), který jsme nezaznamenali u žádných dalších migračních toků v tomto období. Tento trend byl pravděpodobně důsledkem zvyšujícího se počtu emigrantů z Libye do Itálie, kdy došlo ke vzniku nyní už tradiční cesty přes Středozemní moře, která nahradila dříve využívanou cestu do Španělska z Maroka na Kanárské ostrovy a přes Gibraltarský průliv. Data po arabském jaru bohužel nejsou k dispozici, dá se však očekávat mírný nárůst nebo stagnace od roku 2010. Důvodem je skutečnost, že Španělsko pro analyzované africké země, na rozdíl od Francie, nebylo před ani po arabském jaru cílovou destinací. O tom svědčí i rok 2015, který zaznamenal růst od roku 2010, ten však v absolutních číslech je pouze 217 libyjských emigrantů. Důvodem k relativně nízkým číslům o stavech emigrantů ve

Španělsku, je mimo jiné španělské plnění Dublinských regulací. Španělsko v roce 2010 zaslalo 94 žádostí o azyl do jiných členských států s odvoláním na Dublinské regulace (Dublin Project 2016). Co se týče počtu libyjských uprchlíků a počtu libyjských žádostí o azyl (tab. č. 4), změny jsou viditelné v případě navýšení počtu žádostí o azyl. Nárůst však nebyl takový jako v případě Itálie, ale Španělsko zaznamenalo největší nárůst právě od libyjských žadatelů. Hodnoty jsou velmi nízké (zvýšení z jedné žádosti na 63), ale jsou vyšší než tuniských nebo egyptských, což svědčí o špatné situaci v Libyi, která nastala v roce 2011.

Obr. č. 12: Počet Libyjců ve Francii a Španělsku ve vybraných letech

Zdroj: United Nations (2016a, 2016b)

7.3 Multilaterální a bilaterální reakce na zvyšující se migraci

Analýza, která byla provedena výše, ukázala, jak arabské jaro ovlivnilo migrační toky občanů z Tuniska, Egypta a Libye do Francie, Itálie a Španělska. Data ukazují, že v těchto kombinacích nešlo o tak výrazné nárůsty. Pokud se však podíváme na celková data o migraci, tak ty ukazují, že země evropského Středomoří se potýkaly s vážným migračním problémem. Například mezi rokem 2011 a 2012 téměř 60 tis. Afričanů se dostalo na italský ostrov Lampedusa (Global Initiative 2014). Evropští představitelé si toho byli vědomi, například italský ministr zahraniční Franco Frattini situaci přirovnal k exodu biblického rozměru a italský ministr vnitra Roberto Maroni prohlásil, že tato situace srazí Itálii na kolena (Economist 2011). Itálie také hned v únoru 2011 vyhlásila celonárodní výjimečný stav, který například umožňoval poskytnutí potřebné humanitární asistence (Kaleta 2015). V rámci EU bylo provedeno několik kroků za účelem snížení migračních vln do Evropy. V první řadě to bylo zesílení hraničních kontrol a změny práce týkající se agentury Frontex a Europol. Dále docházelo

k navazování vztahů s novými vládami a snaze o vzájemnou kooperaci v regulaci migrace, suspendování mobility a k pokusům o zastavení migrační krize (Carrera a kol. 2012). Právní a operativní změny Frontexu byly popsány v kapitole 6. Níže budou vypsány některé významné operace, které agentura po arabském jaru podnikla a které se týkají analýzy zemí této práce.

Operace Hermes byla započata v únoru 2011 na italskou žádost a měla trvat do srpna téhož roku. Jejím cílem byla detailnější kontrola plavidel mířících s migranty do Itálie (převážně na ostrov Lampedusa). Agentura Frontex měla napomáhat italským orgánům při identifikaci migrantů a poskytlta vzdušnou i námořní ochranu (jedno letadlo a dvě plavidla) italských hranic. Primárně bylo cíleno na migranty přicházející z Tuniska, kdy bylo spolupracováno s tuniskými úřady s odbornou asistencí Europolu (European Commission 2011). Prvních čtyřicet dnů operace stálo 2,6 mil. eur (Frontex 2011b). Podobnou operací byla Aeneas, která se konala v roce 2011 a 2012 a byla také cílena na nelegální migranty mířící do Itálie (Apulie, Kalábrie), tentokrát z Egypta (Frontex 2016c). Operace Indalo byla španělskou operací s podporou Frontexu a konala se v roce 2011 za účelem kontroly migračních toků podél pobřeží Středozemního moře (Frontex 2016d). Výše vypsané operace byly opakovány, Hermes, Aeneas i Indalo se konaly opětovně v roce 2013.

Kromě operativních reakcí docházelo k transformaci migrační unijní politiky a navázání kontaktu s novými vládami v severoafrických zemích. Po arabském jaru došlo k obnovení migrační politiky v rámci Globálního přístupu k migraci a mobilitě, které ve svém sdělení z roku 2011 uvedlo posílení operativní kooperace a dialogu s třetími zeměmi, nacházejícími se mimo Evropskou unii (Gahurová 2013). Novinkou také byl její nový čtvrtý pilíř, který se týkal mezinárodní ochrany a vnějšího rozměru azylové politiky. Za nový přístup migrační politiky můžeme považovat i nově vzniklé Partnerství pro demokracii a sdílenou prosperitu s jižním Středomořím, které jako globálnější multilaterální smlouva byla popsána v kapitole 4. Evropská unie měla poskytnout finanční pomoc za účelem budování demokracie (např. čtyři miliardy pro Tunisko mezi lety 2011 a 2013). Pokud severoafrické země budou demokratické, s dobrými životními podmínkami, dojde i k poklesu migračních vln do evropského Středomoří a jejich snazší regulaci (Fargues, Fandrich 2012). V rámci euro-afrického dialogu po arabském jaru nedošlo k zásadním změnám, které by měnily jeho povahu a fungování. V roce 2014 proběhl společný summit, kde byl přijat nový akční plán na

období 2014–2017 (Evropská komise 2015). Což svědčí, že politické změny nebyly důvodem ke změně ve fungování euro-afrického dialogu migrační politiky.

Díky arabskému jaru a svrnutí nedemokratických vlád v Tunisku, Egyptě a Libyi došlo i k anulování veškerých bilaterálních smluv se zeměmi EU, které většinou regulovaly migrační toky. Z tohoto důvodu relativně brzy Itálie navázala dialog s novou tuniskou vládou. V dubnu 2011 podepsaly smlouvu, ve které se Itálie zavazuje k finanční pomoci (ve výši 200 mil. eur) za spolupráci v přijímání navracených migrantů a regulaci odchozích emigrantů, pokles byl takřka okamžitý, došlo ke snížení o 75 % tuniských migrantů (Carrera a kol. 2012). Na rozdíl od téže smlouvy, která platila před rokem 2011, nebyl počet navracených migrantů za den eliminován kvótami (Kaleta 2015). Podobnou smlouvu navázala Itálie i s Libyí a její přechodnou národní radou, v důsledku obou dohod mezi lednem a červencem 2011 bylo navraceno více než 13 000 lidí (Carrera a kol. 2012).

7.4 Shrnutí poznatků

U vybraných analyzovaných evropských zemí arabské jaro mělo vliv na zvýšení přílivu migrantů. Pokud se však zaměříme na jeho průběh od roku 2000, zjistíme, že se značným růstem se Francie, Itálie a Španělsko potýkaly už od začátku tisíciletí. Důvodem byl zvyšující se ekonomický růst. Španělsko bylo pod nátlakem migrantů nejčastěji z Maroka a Alžírsko. Obyvatelstvo zkoumaných severoafrických zemí ho volila jen část. Přesto po roce 2000 jsme zaznamenali výrazný nárůst, kdy Španělsko do světové finanční krize bylo velmi atraktivní zemí. Výjimku vytvořila Libye, kdy došlo k poklesu z důvodu, že libyjské obyvatelstvo využívalo cestu do Itálie přes Středozemní moře. Před rokem 2011 si emigranti ze severní Afriky volili svou cílovou lokalitu dle kulturních a historických propojeností. Tunisané tedy nejvíce odcházeli do Francie, Egypťané do Itálie (ti všeobecně preferují více další arabské země než evropské) a Libyjci také do Itálie. Vlny revolucí, které se přehnaly regionem MENA, konkrétně v zemích, které jsou předmětem analýzy této práce, se nepodepsaly na rapidním růstu počtu migrantů, ale spíše na změně jejich výběru. Do popředí se dostala Itálie, která díky své geografické poloze se stala snadnějším cílem (nejvýraznější změna byla v případě tuniských migrantů). Nejvyužívanější byla trasa z Tuniska, která na začátku revoluce nebyla nikterak kontrolována (ta byla také předmětem operace Hermes). Tato forma cesty zastínila například cestu do Evropy přes Libyi nebo přes Španělsko. Nutno však podotknout, že zkoumán byl rok 2010 a následně až rok 2013 (z důvodu

nezveřejněných dat), tudíž přesný příliv v roce 2011 nebyl zaznamenán. Absence byla řešena zahrnutím dalšího typu dat (počet uprchlíků a počet žádostí o azyl). Ta podporují zjištění, že nejvíce vyhledávanou zemí po arabském jaru byla Itálie. Výraznou změnu zaznamenáváme v případě tuniských obyvatel, kdy počet uprchlíků ve Francii poklesl, naopak v Itálii stoupl (před rokem 2010 cílem číslo jedna byla právě jednoznačně Francie, nikoli Itálie). Enormní nárůst je zaznamenán i v počtech žádostí o azyl, který stoupl ze 139 v roce 2010 na 4 588 v roce 2011. Na rozdíl od počtu cizinců ve Španělsku, kdy změna v roce 2013 nebyla tak výrazná, proběhlo navýšení v případě egyptských uprchlíků a libyjských žádostí o azyl ve Španělsku. Absolutní počty nejsou nikterak velké, ale jsou patrné a svědčí o špatné situaci v Egyptě a Libyi a navýšení nepravidelné migrace v roce 2011.

Arabské jaro zcela jistě zvýšilo příliv imigrantů do Evropy a nejvíce do zemí hraničních se Středozezemním mořem, ale hlavně dalo do pohybu různé migrační proudy z celého afrického kontinentu. Tunisko a Libye, jako pobřežní země, byly před rokem 2011 cílem mnohých afrických migrantů (ze střední a východní Afriky). Jedna z nejužívanějších cest je trans-saharská cesta, která vede z nigerského Agadezu do libyjské Sebhi (Haas 2008). Někteří migranti po jejím překročení mají v plánu v Libyi zůstat, jiní jako svůj cíl volí vydělání dostatečného množství peněz, navázání kontaktu s pašeráky a dostání se do Evropy (Attir 2012). Ač je cílem jakákoliv možnost, v roce 2011 se v Libyi nacházelo buď přechodně, nebo dlouhodobě velké množství nelegálních přistěhovalců. Konkrétně se jednalo o téměř 700 tis. cizinců (lidí, kteří se nenarodili v Libyi), majoritu tvořili Palestinci (250 000), Somálci (90 000) a Iráčané (60 000) (United Nations 2016a). Díky vlně revolucí došlo k rozpohybování migračních vln, kdy emigranti utíkali z Libye buď do sousedních zemí, nebo do Itálie. Nejednalo se tedy jen o samotné Libyjce, ale i občany převážně ze západní Afriky, kteří se v roce 2011 nacházeli v Libyi. Mezi lety 2000 až 2003 byly přibližně dvě třetiny z 20 tis. nelegálních migrantů zadržených libyjskými úřady obyvatelé Nigeru, Mali a Guineje (Haas 2008). Podobně na tom bylo i Tunisko (jako jedna z dalších výhodných výchozích migračních pozic), ale díky odlišnému průběhu revoluce (bez ozbrojeného konfliktu) a nižšímu počtu imigrantů (přibližně šestnáctkrát²) nebyla situace tak dramatická jako v případě Libye.

² V roce 2010 se v Tunisku nacházelo 43 182 imigrantů a v Libyi 683 998 (United Nations 2016a).

Staré nedemokratické severoafrické vlády často spolupracovaly se zeměmi EU a společně regulovaly migrační toky. Významná byla italsko-libyjská kooperace, která umožňovala například italským plavidlům vstup do libyjských vod za účelem návratových operací. Smlouvy podobného charakteru však více podpořily nepravidelnou migraci, vedly k diverzifikaci pozemních i námořních cest do Evropy, migrace jako taková se stala riskantnější a migranti zranitelnější vůči zneužití převážejících mafií (Haas, Sigona 2012). Se svržením severoafrických diktatur došlo i k anulaci veškerých dohod. Celkový příliv migrantů byl vysoký, ale navýšení nebylo tak enormní (už před rokem 2011 docházelo ke zvyšujícím se migračním tokům). Evropské země však arabským jarem ztratily páky, které na její regulaci měly. Sám Kaddáfí před útokem NATO a svým svržením upozorňoval na důležitost jeho režimu v otázkách boje proti Al-Káidě a bezpečnosti Evropy před migranty (Reuters Africa 2011). Ve svém videoprohlášení řekl: „pokud budu svržen, Evropa zčerná“ (Bare Naked Islam 2016). V roce 2011 a po vypuknutí arabského jara, došlo k téměř okamžitým dialogům, kde se evropské země snažily o navázání kontaktu s novými vládami a získání opětovných regulačních dohod. Výměnou jim byla finanční pomoc. Tento fakt potvrzuje myšlenky liberálně-idealistického přístupu, kdy po určitém zásahu docházelo k opětovnému navázání spolupráce. Došlo k navázání italsko-tuniské a italsko-libyjské kooperace a v rámci Evropské unie bylo vybudováno Partnerství pro demokracii a sdílenou prosperitu s jižním Středomořím. Přímé regulování migračních toků provedla v několika operacích agentura Frontex za spolupráce evropských zemí a Europolu. Nejznámější byla operace Hermes, která se soustředila na italské pobřeží. V rámci EU docházelo spíše k operativním reakcím a bilaterální jednání se soustředila na ustavení dohod o regulaci, které v rámci EU nebyly zavedeny.

8. EKONOMICKÁ SPOLUPRÁCE

Následující kapitola představí vývoj bilaterální spolupráce jižního a severního Středomoří v oblasti ekonomiky s důrazem na periody před a po arabském jaru. Evropa se severní Afrikou obchodně spolupracovala už v době starověku, později v době kolonizace byly kolonizované země nejčastěji pro kolonizátorskou zemi nejsilnějším obchodním partnerem. Obchodováním se nemyslí pouze výměna příslušného zboží, ale také pohyb peněz, kapitálu a pracovní síly, které navzájem propojují dvě ekonomické oblasti.

Prvním ekonomickým indikátorem, který nám poskytne obrázek o poměru importu a exportu vybrané evropské a severoafrické země je bilance zahraničního obchodu, která je doplněna o objem zahraničního obchodu. Druhý indikátor ukazuje přímé zahraniční investice (dále FDI) vložené do příslušné severoafrické země, kde mateřskou zemí je jedna z analyzovaných evropských zemí. Objem a bilance zahraničního obchodu vypovídají o vzájemné (bilaterální) spolupráci a FDI naopak představují atraktivnost trhu rozvojových ekonomik pro investory z vyspělých zemí. Kapitola si klade za cíl vysledovat, zda rok 2011 ovlivnil ekonomickou spolupráci mezi evropskými a severoafrickými zeměmi. Arabské jaro pravděpodobně narušilo obchodní síť, ale otázkou zůstává, zda se jednalo o jednorocní záležitost v roce 2011 kvůli bojům nebo o trvalejší změnu. Ekonomická spolupráce byla do práce zařazena z důvodu, že v rámci liberálně-idealistického přístupu vzájemná ekonomická spolupráce (tedy i zahraniční obchod) předpovídá hospodářský rozvoj a prosperitu.

Globální ekonomická situace ve světě i v EU byla za posledních sledovaných šestnáct let ovlivněna několika faktory. Ty nejen že snížily výkonnost jednotlivých ekonomik, ale také narušily určitý obchodní systém, ochromily obchodní síť, změnily ceny zboží a v neposlední řadě zasáhly do života lidí po celém světě v různých aspektech.

V první řadě to bezesporu byla světová finanční krize v roce 2008, která byla způsobena americkou hypoteční krizí, zasáhla celý svět. „Globální finanční systém se začal potýkat s nedostatečnou likviditou, rozsáhlou insolventností finančních institucí, nárůstem volatility výnosových měr finančních instrumentů, výrazným poklesem hodnoty finančních a nefinančních aktivit a podstatným snížením rozsahu alokace úspor ve finančním systému“ (Musílek 2008, s. 7). V praxi to znamenalo zvýšení nezaměstnanosti, nutné rozpočtové škrty a zpomalení globálních ekonomických sítí.

Druhým faktorem, který v mnoha případech umocnil světovou finanční krizi a který zasáhl nejen do ekonomického systému, byla dluhová krize v eurozóně. Ta se v zemích EU šířila od roku 2009 a příčinou byl zvětšující se dluh v eurozóně, který byl způsoben rozdíly vyspělosti jednotlivých ekonomik členských států. První zemí, kde se krize projevila, bylo Řecko. Postiženy však byly i další, nejčastěji periferní ekonomiky, jako Španělsko, Irsko, Portugalsko, Itálie nebo Kypr. Jedná se tedy i země, které jsou náplní analýzy této práce.

V kapitole 4 byly ve stručnosti představeny asociační dohody, které znamenaly snížení celních bariér mezi příslušnou zemí a EU. Po nabytí jejich platností, lze očekávat nárůst v objemu zahraničního obchodu, změnu průběhu obchodní bilance a zvyšující se počet vložených FDI. Pro Tunisko od roku 2008 platí bezcelní unie na veškeré průmyslové výrobky a pro Egypt od roku 2004 zrušení cel na egyptské průmyslové výrobky. Libye žádnou z podobných smluv nepodepsala.

8.1 Objem a bilance zahraničního obchodu

Objem zahraničního obchodu představuje peněžní hodnotu, která je výsledkem míry obchodování příslušných ekonomik a poukazuje na velikost vzájemné spolupráce. Bilance zahraničního obchodu naopak ukazuje rozdíl mezi importem a exportem. Obchodování a vzájemná hospodářská spolupráce je jednou z předpokladů liberálně-idealistického přístupu, na základě této myšlenky by tato část práce měla poukázat, zda stejný přístup platil i po arabském jaru.

Konkrétně pro ekonomickou politiku je sledován objem a bilance zahraničního obchodu France, Itálie a Španělska s Tuniskem, Egyptem a Libyí. Pokud je saldo obchodní bilance záporné, vypovídá to o převažujícím importu, naopak pozitivní saldo ukazuje převažující export.

8.1.1 Francie

Francie je sedmým největším světovým vývozcem a pátou největší cílovou importní zemí (OEC 2016a). Nejvíce exportovaným zbožím byly průmyslové stroje, přepravní stroje jako letadla a helikoptéry a chemický průmysl, který se nejvíce dovážel do Německa, Belgie a Itálie (2014). Naopak největším importním partnerem bylo Německo, Čína a Belgie a nejčastějším dovozním zbožím byly průmyslové stroje, nerostné suroviny a přepravní stroje, 2014 (Global Edge 2016). Na základě

ekonomického indexu složitosti (ECI)³ je francouzská ekonomika na sedmnáctém místě ve světě (dvanáctá ze členských zemí EU), 2014 (Atlas of Economic Complexity 2016). V rámci kontinentu Afriky Francie v roce 2013 nejvíce exportovala zboží do Alžírsko (19 %), Maroka (15 %) a Tuniska (13 %). Egypt je na místě šestém (5,6 %) a Libye na osmém (2,9 %). V poměru celosvětového vývozu z Francie jsou analyzované severoafrické země zanedbatelné, do 1 % exportu (OEC 2016a).

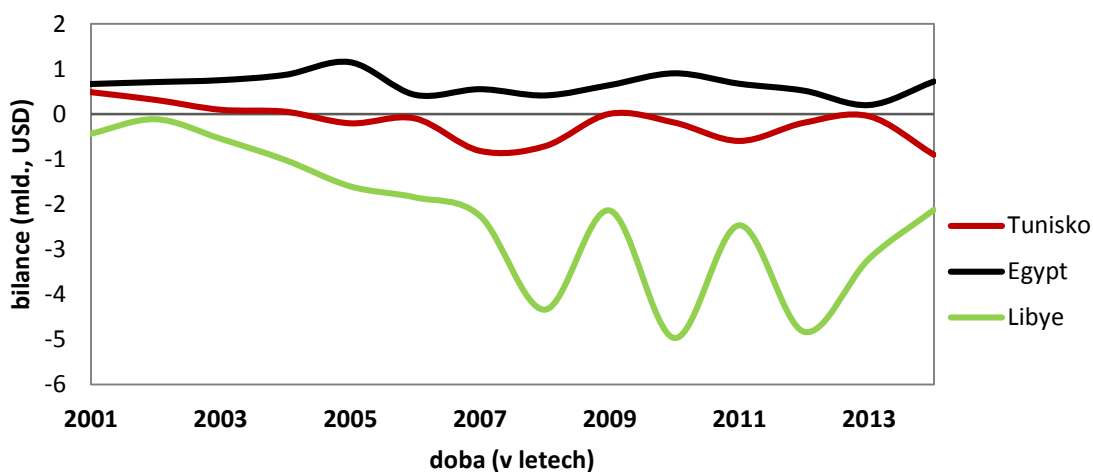
Obr. č. 13 zobrazuje bilanci zahraničního obchodu Francie s analyzovanými africkými zeměmi. Po celou dobu sledovaného období (2001–2014) je francouzská zahraniční obchodní bilance deficitní pouze s Libyí (a také se jedná o největší schodek bilance). S Egyptem naopak převažuje aktivní a největší pozitivní obchodní bilance ze zkoumaných zemí. V případě Tuniska se setkáváme s kolísáním, kdy do roku 2004 převažoval francouzský export do Tuniska a posléze až na rok 2009 tuniský import do Francie.

S Tuniskem Francie v roce 2013 nejvíce obchodovala s průmyslovými a přepravními stroji a s textilním a oděvním průmyslem (OEC 2016b). Trvalá změna z kladné obchodní bilance na zápornou v roce 2005 může být důsledkem ekonomické reformy z roku 2004 (The Second Export Development Project, EDP II), kdy tuniská vláda měla za cíl vytvořit příznivé podmínky zahraničního obchodu, zlepšit přístup k exportním trhům, zvýšit efektivnost a výkonnost procesu včetně celních a technických kontrol (The World Bank Group 2016c). Projekt EDP II měl za výsledek například zrychlení procesu odbavení zboží na přepravu z osmi na tři dny nebo snížení doby zpracování celních prohlášení z 3,6 dnů na 15 minut (The World Bank Group 2014). Francie je největší tuniská exportní destinace a byla i v roce 2004 a 2005. Rok 2009 byl ojedinělý, převažoval francouzský export do Tuniska. Tab. č. 5 ukazuje, že v roce 2009 došlo k také poklesu objemu zahraničního obchodu (o 1 mld. USD oproti roku 2007) a to i navzdory zavedení bezcelní unie na průmyslové výrobky v roce 2008. Tato změna v průběhu bilance i snížení objemu byla pravděpodobně důsledkem světové finanční krize, kdy došlo k poklesu cen primárních zdrojů a došlo k celkovému snížení objemu

³ Ekonomický index složitosti (Economic Complexity Index), ECI je založen na ekonomické diverzifikaci určité země. Tedy kolik různých výrobků dokáže produkovat a jaká je konkurence v porovnání s dalšími zeměmi, které produkují stejný výrobek. Ve výpočtu se zahrnuje rozmanitost (kolik různých druhů výrobků země produkuje), pomocí níž se tvoří síť jednotlivých zemí a jejich vyprodukovaných výrobků, a všudypřítomnost, tedy kolika články je produkt v síti připojen k různým zemím (Hausmann 2014). Čím vyšší index je, tím je příslušná ekonomika rozmanitější a komplexnější, jedná se například o Japonsko, Německo nebo Švýcarsko. Naopak nejnižší index má Angola, Nigérie a Súdán (Atlas of Economic Complexity 2016).

mezinárodního obchodu. Arabské jaro se na zahraniční obchod Francií a Tuniska projevilo v roce 2011, kdy došlo k poklesu obchodní bilance. Objem však v roce 2011 zaznamenal růst oproti roku 2009 i oproti roku 2007. V době arabského jara objem francouzsko-tuniského obchodování byl větší než v době před finanční krizí, ale došlo k menší změně v poměru importu a exportu. V době revoluce, od konce roku 2010 a v průběhu roku 2011, mohlo dojít k narušení exportu z Francie do Tuniska z důvodu bezpečnostních obav a tamější nestabilní situace. Změna však nebyla tak výrazná, od roku 2012 opět došlo k růstu exportu. Arabské jaro tedy celkově nemělo na francouzsko-tuniský obchodní vztah takový dopad, jak by se mohlo očekávat. Bilaterální obchod je pro obě strany výhodná kalkulačka, a ani jedna ze stran nestojí o jeho dlouhodobější ochromení, po ukončení politické krize pravděpodobně obě strany usilovaly o opětné obnovení obchodních vztahů.

Obr. č. 13: Balance zahraničního obchodu Francie

Zdroj: (ITC 2016)

Velikost obchodní bilance byla v případě Francie a Egypta podobná jako u Tuniska – do jedné miliardy amerických dolarů, výjimkou je rok 2005 (obr. č. 13). Jejich vzájemný objem je však rozdílný, s tím, že Francie s Egyptem obchoduje méně (tab. č. 5). Evropské země nejčastěji obchodují se svými bývalými koloniemi jako např. Francie a Tunisko. Egypt a Francii nespojuje historická ani kulturní propojenost, tudíž objem zahraničního obchodu není tak velký. U Egypta mezi lety 2001–2014 převažovala aktivní obchodní bilance, tedy Francie do Egypta více exportovala. V roce 2013 to byly průmyslové stroje, chemický průmysl a rostlinné produkty, naopak nejvíce se importovaly nerostné suroviny, chemický průmysl a textilní a oděvní průmysl

(OEC 2016b). Nejvyšší kladné saldo obchodní bilance s Egyptem můžeme sledovat v roce 2005, naopak nejnižší v roce 2013. V roce 2004 Egypt podepsal s EU Asociační dohodu o přidružení. Ta znamenala zahrnutí Egypta do EMP, tedy do integrační skupiny zemí vytvořené barcelonským procesem. Jeden ze tří pilířů smlouvy se týkal přímo obchodu a ekonomické integrace. V roce 2004 došlo ke zrušení cel na průmyslové egyptské výrobky a od stejného roku docházelo i k jejich postupnému snižování u evropských výrobků. U zemědělských produktů měla být prohloubena vzájemná liberalizace a snižování cel u egyptských zemědělských výrobků (EEAS 2016c). Tato hlubší integrační spolupráce mezi Egyptem a zeměmi dřívějšího EMP prohloubila obchodní vztahy a projevila se i na vývoji francouzsko-egyptské obchodní bilance v souvislosti postupným zaváděním ustanovení z roku 2004. Mezi rokem 2003 a 2005 došlo také ke zvýšení objemu zahraničního obchodu o 1 miliardu USD. Nejnižší saldo v roce 2013 bylo důsledkem arabského jara a následné destabilizace země. Postupný pokles sledujeme už od roku 2011, kdy míra obchodní bilance necelá jedna miliarda USD klesla na necelých 200 mil. USD. V této době Francie pravděpodobně snižovala objem exportovaného zboží do Egypta z podobných důvodů jako do Tuniska (nestabilita bezpečnost), s tím rozdílem, že zde nedošlo tak rychlému obnovení, to v Egyptě přišlo až v roce 2014. Zdlouhavější proces obnovení zde probíhal v souvislosti s povahou samotné revoluce, kdy v Egyptě po svržení Mubáraka zaznamenáváme opět nepokoje a další politický převrat. Na objem obchodní bilance však arabské jaro takový vliv nemělo. V roce 2011 došlo dokonce k jeho zvýšení.

Tab. č. 5: Objem zahraničního obchodu Francie s Tuniskem, Egyptem a Libyí (mld., USD)

		2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013
Francie	Tunisko	4,536	5,769	6,654	9,558	8,598	10,552	9,884
	Egypt	1,146	1,477	2,379	2,745	3,171	4,390	3,378
	Libye	0,906	1,162	2,351	3,686	4,134	3,092	5,337

Zdroj: ITC (2016)

Záporné saldo obchodní bilance má ve sledovaném období Francie pouze s Libyí. Také vůbec nejvyšší ze všech tří zkoumaných severoafrických zemí (necelých minus 5 mld. USD). Mezi lety 2002 a 2008 klesá a mezi lety 2008 až 2013 kolísá. Pro rok 2013 Francie do Libye nejvíce exportovala přepravní stroje jako letadla a helikoptéry, průmyslové stroje a chemický průmysl (OEC 2016b). Francie z Libye pro stejný rok nejvíce importovala nerostné suroviny (ropu), chemický průmysl a kovy (OEC 2016b). Nerostné suroviny tvoří naprostou většinu importovaného zboží (98 %).

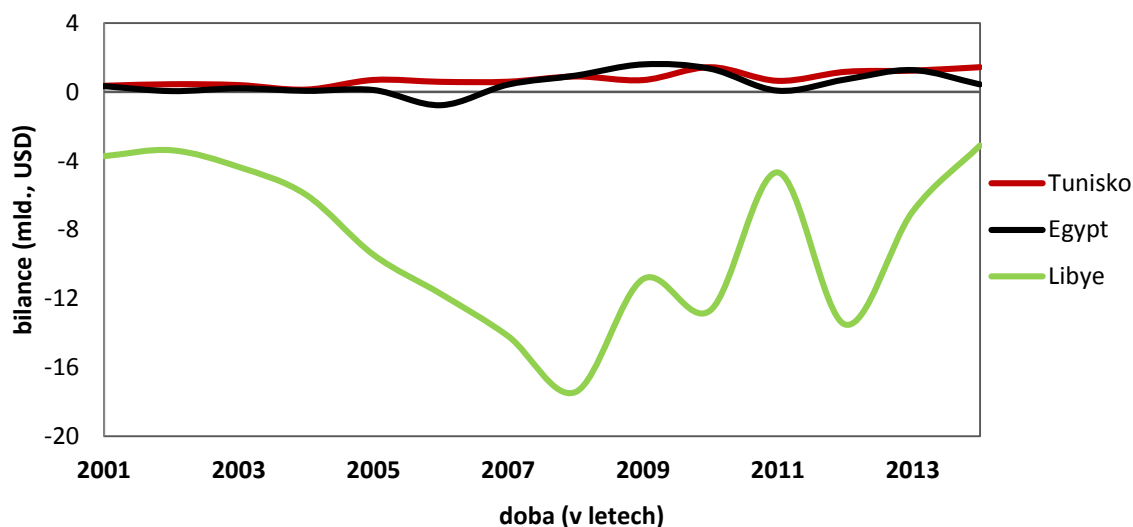
Na základě této statistiky je patrné, že francouzská obchodní bilance s Libyí je deficitní z důvodu dovozu ropy a její kolísavost může být důsledkem její ceny. To také potvrzuje tab. č. 5, která ukazuje zvyšující se objem obchodní bilance mezi Francií a Libyí až do roku 2009. Libye v roce 2010 produkovala každý den 1,8 % produkce světových ropných zásob, z toho bylo exportováno do Francie přibližně 16 % (Conley, Dukkupati 2011). Nárůst od roku 2002 byl důsledkem zrušení sankcí OSN a amerického embarga na Libyi, které způsobilo návrat velkých ropných společností do Libye (Ali, Harvie 2013). Pokles v roce 2009 byl důsledkem světové finanční krize, kdy došlo k poklesu cen ropy a k poklesu hodnoty francouzsko-libyjské obchodní bilance. V roce 2010 došlo k jejímu opětovnému navýšení a negativní saldo obchodní bilance se zvyšovalo. Tento trend byl narušen rokem 2011, kdy revoluční rok způsobil pokles salda. Oproti roku 2009 s tím rozdílem, že došlo k poklesu v množství importovaných barelů z Libye do Francie, nikoli k poklesu ceny ropy (objem zahraničního obchodu v roce 2011 poklesl ze 4 mil. USD v roce 2009 na 3 mil. USD v 2011). Arabské jaro tedy snížilo intenzitu zahraničního obchodu mezi Francií a Libyí a daleko více ochromilo jejich obchodní vztahy než francouzsko-egyptské nebo francouzsko-tuniské. Důvodem je, že libyjský export prakticky tvoří jedna komodita, vše se odvíjí od samotné ropy, naopak tuniský či egyptský trh je rozmanitější. Tento fakt byl podpořen délkou samotné revoluce, kdy politický převrat v Libyi byl zdoluhavější a komplikovanější a do dnešních dnů nebyl vyřešen. Ropný průmysl je v důsledku občanské války paralyzován a některá ropná pole byla v souvislosti s vojenským ozbrojeným konfliktem zasažena (Gawdat 2012).

8.1.2 Itálie

Itálie je 10. největší exportér na světě, dle ECI je na místě sedmáctém (OEC 2016c). Nejfrekventovanějším exportním zbožím v roce 2014 byly průmyslové stroje, chemický průmysl a přepravní stroje, nejčastějšími vývozními destinacemi bylo Německo, Francie, USA (World's Richest Countries 2016a). Nejvíce se do Itálie importovalo z Německa, Francie a Číny a tři nejčastěji dovážená odvětví byly nerostné suroviny, průmyslové stroje a chemický průmysl, 2014 (World's Richest Countries 2016a). V rámci Afriky nejvíce Itálie exportuje do Alžírsko (21 %), Tuniska (14 %), Egypta (14 %) a Libye (14 %), ale v rámci celosvětového italského vývozu všechny tři analyzované země zaujímají pouze 0,8 % (OEC 2016c).

Na obr. č. 14 vidíme saldo obchodní bilance Itálie s Tuniskem, Egyptem a Libyí mezi lety 2001–2013. Italská bilance s Tuniskem a Egyptem byla téměř vyrovnaná, mezi lety 2001–2005 se import rovná exportu, od roku 2005–2013 byla bilance pozitivní. V roce 2006 bylo saldo obchodní bilance s Egyptem negativní, tento rok byl jediný, kdy ve sledovaném území převažoval italský import z Egypta. Bilance s Libyí, na rozdíl od Tuniska a Egypta, byla záporná po celou dobu sledovaného období. V roce 2008 dosahovala dokonce přes minus 17 mld. USD. V porovnání s francouzským obchodem je patrné, že v případě Tuniska a Egypta je velikost obchodní bilance podobná, ale s Libyí vyšší. Důvodem budou dobré italsko-libyjské vztahy, jejich vzájemná kooperace v různých oblastech. Dokladem byl přátelský vztah Berlusconiho a Kaddáfího.

Obr. č. 14: Bilance zahraničního obchodu Itálie

Zdroj: (ITC 2016)

Itálie do Tuniska v roce 2013 nejvíce exportovala průmyslové stroje, nerostné suroviny a textilní a oděvní průmysl, stejná odvětví také importovala, nejvíce textilní a oděvní průmysl, nerostné suroviny a průmyslové stroje (OEC 2016b). Mezi lety 2001–2004 se setkáváme téměř s vyrovnanou obchodní bilancí mezi Itálií a Tuniskem (do 1 mld. USD). Od roku 2005 byl italský export patrnější a saldo se pohybovalo až do roku 2014 mezi 600 000 až 1,4 mld. amerických dolarů. Trvalá změna po roce 2004, kdy začal výrazně dominovat italský vývoz, mohla být důsledkem změny poměru struktury exportního zboží. Mezi lety 2001–2004 dominoval textilní průmysl (558 mil. USD, 2001), nerostné suroviny byly dováženy v hodnotě jen 286 mil. USD (2001). V roce 2005 nerostné suroviny stouply na cenu 821 mil. USD a textilní průmysl

stoupl oproti roku 2001 jen o 139 milionů, tedy na 697 mil. USD. Obdobně může být i vysvětleno kolísání po roce 2005, v letech, kdy pozitivní bilance stoupla (2008 či 2010), nejvíce exportovaným zbožím byly nerostné suroviny, případně strojí průmysl, které dominovaly nad textilním a oděvním průmyslem, jehož ceny jsou oproti nerostným surovinám mnohem nižší. Pokles v roce 2009 bude také důsledkem světové finanční krize, kdy došlo i k celkovému poklesu objemu zahraničního obchodu (tab. č. 6). Arabské jaro se na obchodní bilanci pravděpodobně podepsalo v roce 2011, kdy saldo klesá z důvodu bezpečnosti a nestability v revolučním roce. Tato situace je pouze jednoletá a od roku 2012 se vrací do podobných hodnot jako před arabským jarem. Důvodem bude, že po změně vlády v Tunisku a ukončení revoluce země spěje k hospodářskému rozvoji, nepotýkala se s dalšími nepokoji, tudíž obnovení obchodních vztahů nebylo ani brzděno, ani nepředstavovalo pro evropské partnery riziko. Objem zahraničního obchodu nebyl také v souvislosti s arabským jarem snížen, v roce 2011 dosahuje hodnot jako před světovou finanční krizí.

Tab. č. 6: Objem zahraničního obchodu Itálie s Tuniskem, Egyptem a Libyí (mld., USD)

		2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013
Itálie	Tunisko	3,372	4,028	5,317	7,332	6,371	7,805	7,345
	Egypt	2,287	2,454	3,282	5,416	5,619	7,113	6,243
	Libye	6,050	7,456	12,857	18,649	17,669	6,379	14,529

Zdroj: ITC (2016)

V roce 2013 nejčastěji exportovaným zbožím z Itálie do Egypta byly průmyslové stroje, nerostné suroviny, kovy a importovaným nerostné suroviny, kovy a textilní a oděvní průmysl (OEC 2016b). Italsko-egyptská obchodní bilance je velice podobná italsko-tuniské. Do roku 2005 převažovala téměř vyrovnaná, rok 2006 je jediným rokem, kde převažoval import z Egypta do Itálie. Z důvodu posílení obchodních vztahů v lednu 2006 vznikla italsko-egyptská obchodní rada, která měla usnadnit a rozvíjet hospodářské vztahy mezi nimi (ISPI 2016). Nově vzniklá spolupráce pravděpodobně prohloubila míru vzájemného obchodování a mohla pozměnit saldo obchodní bilance. Od roku 2005 došlo v roce 2007 ke zvýšení objemu zahraničního obchodu mezi Itálií a Egyptem o dvě miliardy amerických dolarů (tab. č. 6). Od roku 2007 dominoval italský export, který až do roku 2014 mírně kolísal (u Tuniska je bilance výraznější). Mezi lety 2005–2006 se zvýšil italský import nerostných surovin z 839 mil. na 1,7 mld. USD, ale export obdobný nárůst ve stejný rok nezaznamenal. O rok později zvýšil svůj podíl, konkrétně ze 723 mil. na 1,1 mld. USD v dovozu strojírenského

průmyslu (OEC 2016b). Rychlý nárůst importu ropy z Egypta do Itálie způsobil záporné saldo obchodní bilance v roce 2006, ale zvýšení italského exportu v roce 2007 do Egypta způsobilo opětovou pozitivní bilanci a její pozdější růst. Tento jev mohl být také podpořen finanční krizí v roce 2008, která změnila ceny ropy, a tím pádem podpořila růst pozitivní obchodní bilance. Pokles můžeme zaznamenat až v roce 2011, kdy obr. č. 14 ukazuje téměř vyrovnanou bilanci, která mohla být důsledkem revolučního roku, který pravděpodobně způsobil zpomalení obchodních toků. Důsledek arabského jara na zahraniční obchod Itálie a Egypta byl velice podobný jako v případě Itálie a Tuniska. Jedná se téměř o totožný pokles bilance v roce 2011 a následné obnovení v roce 2012, s tím rozdílem, že v Egyptě od roku 2013 dochází opět k poklesu (i v případě objemu) pravděpodobně z důvodu přetrvávající nestability.

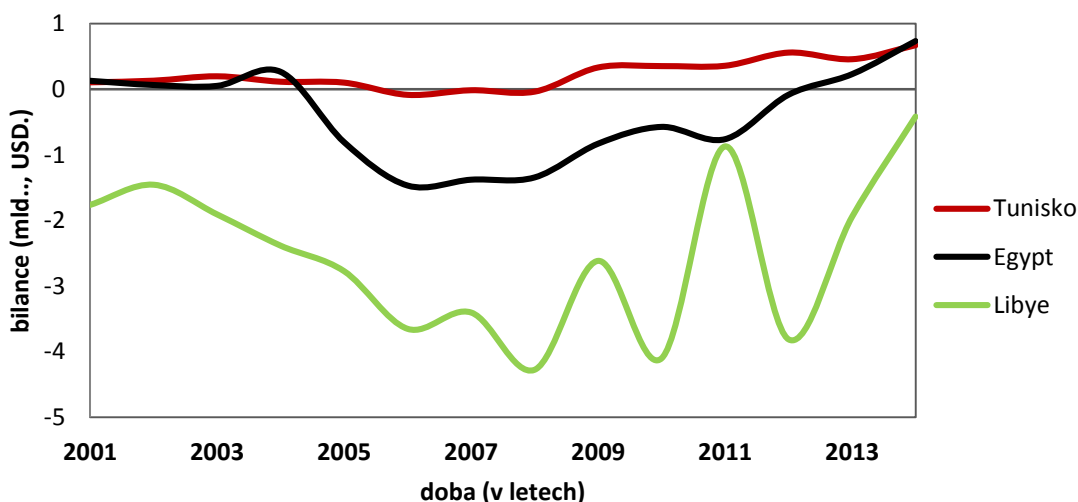
Italsko-libyjské obchodování vyniká výrazným importem z Libye. Jedná se o nejdominantnější import ze všech tří zkoumaných evropských zemí (v roce 2007 saldo bilance přesahovalo minus 17 mld. USD). V roce 2013 Itálie importovala nerostné suroviny (necelých 10 mld. USD, z 62 % ropu), kovy (necelých 60 mil. USD) a chemický průmysl (necelých 50 mil. USD). Italský export ve stejném roce dominoval dovozem nerostných surovin (rafinované ropy), průmyslovými stroji a přepravními stroji (OEC 2016b). Růst italského importu z Libye mezi lety 2001–2007 bude způsoben, stejně jako u francouzského importu, zrušením sankcí OSN a amerického embarga na Libyi. Snížení od roku 2008 bylo důsledkem finanční krize a snížením cen ropy, po obnovení a zvýšení importu do Itálie je situace opět narušena evropskou dluhovou krizí. Pokles je zaznamenán také v objemu (tab. č. 6). V roce 2011 se projevil revoluční rok, který ochromil ropný průmysl, a do Itálie se neimportovalo takové množství ropy. Objem zahraničního obchodu klesnul z 18 mld. USD v roce 2009 na 6 mld. USD v roce 2011. V roce 2012 došlo k navýšení a postupnému obnovování (objem v roce 2012 činil 20 mld. USD), ale to bylo narušeno občanskou válkou v Libyi, kdy dovoz ropy byl opět snížen. Průběh obchodní bilance s Libyí v případě Francie a Itálie je téměř totožný (a v případě Španělska to bude obdobné, viz níže), velikost bilance se liší, ale její vývoj je téměř stejný u všech tří evropských zemí. Důvodem je, že libyjský trh není tak diverzifikovaný a do všech tří analyzovaných evropských zemí se importuje hlavně ropa, tudíž průběh a objem bilance je závislý na jednom produktu a jeho ceně.

8.1.3 Španělsko

Španělská ekonomika je sedmnáctá největší exportní na světě, v rámci indexu ekonomického složitosti zaujímá dvacáté páté místo (OEC 2016d). Z analyzovaných evropských zemí je tou nejmenší, v rámci Evropské unie je však na sedmém místě (Eurostat 2016b). Se zeměmi EU Španělsko také obchoduje nejfrekventovaněji, nejvíce exportuje do Francie, Německa, Velké Británie a importuje z Německa, Francie a Číny (OEC 2016d). V roce 2014 Španělsko nejvíce vyváželo přepravní stroje, průmyslové stroje a chemický průmysl a naopak nejvíce přijímalo nerostné suroviny (ropu), na druhém místě průmyslové stroje a na třetím chemický průmysl (World's Richest Countries 2016b).

Obr. č. 15 ukazuje saldo obchodní bilance s Tuniskem, Egyptem a Libyí mezi lety 2001–2014. Největší míru mělo Španělsko s Libyí, které mělo po celou dobu záporné saldo, které dosahuje až minus 4,2 mld. USD. Nejvyšší pozitivní bilanci dosahuje Španělsko s Egyptem v roce 2014 (přes 700 mil. USD). Z Egypta a Libye se do Španělska více importuje, s Tuniskem jsou obchodní styky vyrovnané a od roku 2009 převažoval mírný export nad importem.

Obr. č. 15: Bilance zahraničního obchodu Španělska

Zdroj: ITC (2016)

Jak už bylo výše řečeno, Španělsko mezi lety 2001–2008 do Tuniska přibližně stejně exportovalo, jako z něj importovalo. Nejvíce exportuje nerostné suroviny (rafinovanou ropu), kovy, průmyslové stroje a importuje také nerostné suroviny (ropu), textilní a oděvní průmysl a živočišné a rostlinné výrobky (OEC 2016b). Změna v roce 2009 mohla být důsledkem finanční krize, kdy došlo ke změně cen u primárních zdrojů.

V rámci objemu došlo ke snížení přibližně o 300 mil. od roku 2007 (tab. č. 7). Arabské jaro se na obchodním vztahu Španělska s Tuniskem výrazně nepodepsalo. V případě Francie a Itálie byl důsledek větší. Důvodem pravděpodobně bude větší provázanost ekonomik, kdy španělsko-tuniské vztahy nejsou tak intenzivní jako například francouzsko-tuniské, protože chybí jejich vzájemná historická provázanost. Toto potvrzuje i jejich objem zahraničního obchodu, který je mnohonásobně nižší než v případě Francie a Itálie. Z toho důvodu nejsou změny v souvislosti s finanční krizí i arabským jarem tak výrazné.

Španělsko v roce 2013 do Egypta nejvíce exportovalo průmyslové stroje, kovy a výrobky chemického průmyslu, naopak importovalo nerostné suroviny (převážně ropu), chemický průmysl a textilní a oděvní průmysl (OEC 2016b). Mezi lety 2001–2004 byla jejich bilance téměř vyrovnaná, mírně dominoval španělský export nad importem. Od roku 2005 začalo saldo klesat a až do roku 2012 je negativní. Jak už bylo výše zmíněno, Egypt v roce 2004 vstoupil do euro-středomořského partnerství, tím byla snížena cla pro určité výrobky, tudíž obchodování bylo snazší a mohl začít převažovat španělský import z Egypta. Došlo i ke zvýšení celkového objemu zahraničního obchodu. Negativní bilance začala stoupat od roku 2007, kdy v roce 2008 nárůst španělského exportu byl o 43 % větší oproti předchozímu roku, ale španělský import jen o 6 % (SIS 2016). Důvodem byla světová finanční krize, která byla později ve Španělsku umocněna dluhovou krizí v eurozóně. Španělsko se potýkalo s velkými dluhy a došlo ke snížení objemu importního zboží z Egypta. Arabské jaro, stejně jako v případě Tuniska, se na obchodní vztahy Španělska a Egypta téměř nepodepsalo. Pro rok 2013 a 2014 je obchodní bilance mezi Španělskem a Egyptem pozitivní.

Tab. č. 7: Objem zahraničního obchodu Španělska s Tuniskem, Egyptem a Libyí (mld., USD)

		2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013
Španělsko	Tunisko	0,772	0,989	1,369	1,888	1,519	2,007	1,946
	Egypt	0,587	0,766	1,833	2,656	3,168	3,013	2,587
	Libye	1,922	2,190	3,210	3,716	3,372	1,180	3,171

Zdroj: ITC (2016)

Průběh obchodní bilance Španělska a Libye i typ obchodního zboží je velice podobný jako u dalších analyzovaných evropských zemí. Španělsko importuje nejvíce nerostné suroviny (z 90 % ropu), chemický průmysl a kovy. Exportuje naopak nejvíce kámen a sklo, živočišnou výrobu a přepravní stroje (OEC 2016b). Obchodní bilance je opětovně postavena na importu ropy z Libye do Španělska. Od roku 2002

zaznamenáváme nárůst importu díky zrušení embarga a sankcí na Libyi, kdy došlo k návratu k tradičním ropným destinacím. Růst je podobný jako s Francií, nebyl však tak výrazný jako s Itálií. Bilaterální spolupráce Libye a Španělska nebyla a není tak rozsáhlá, protože hlubší obchodní styky často vznikají díky dlouhodobým konexím, například historické provázanosti, která zde chybí (tab. č. 7). V roce 2007 došlo k mírnému snížení růstu importu, to však nebylo tak výrazné, necelých 7 %. Důsledek světové finanční krize se projevil podobně jako u Francie a Itálie v roce 2009, došlo k poklesu ceny ropy, k růstu negativní obchodní bilance a k poklesu objemu (který do té doby trvale rostl). V roce 2010 došlo ke stabilizaci, ale ta je narušena revolučním rokem 2011. Pokles je vůbec největší ze všech tří analyzovaných evropských zemí. Španělsko-libyjská obchodní bilance klesla pod minus jednu mld. USD, o 79 %. Snížení importu z Libye bylo způsobeno destabilizací, těžba byla omezena, část ropného průmyslu byla zasažena v bojích. Pokud Libye měla omezené množství ropy k exportu, pravděpodobně udržovala hlubší obchodní vztahy se spřátelenějšími zeměmi (například Itálií) než se Španělskem. Pokles mohl být také umocněn dluhovou krizí, která ve Španělsku byla nejzávažnější z analyzovaných evropských zemí. V roce 2012 došlo stejně jako v roce 2010 ke stabilizaci, která byla narušena občanskou válkou. Díky přetrvávající občanské válce lze očekávat, že španělsko-libyjské obchodní vztahy budou nadále slabé.

8.2 Přímé zahraniční investice

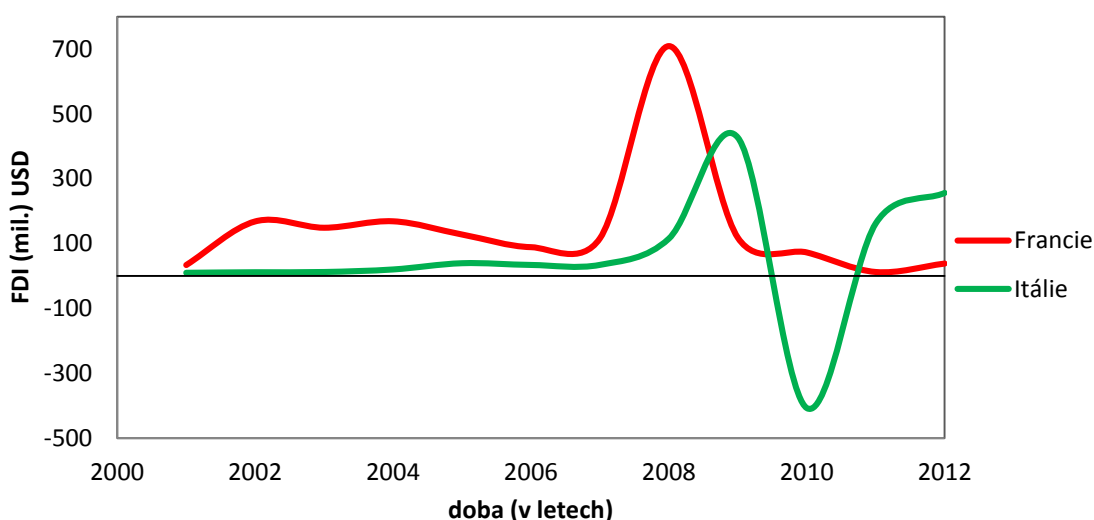
Přímá investice znamená investice firem do jiné firmy za účelem získat kontrolu nad její činností. Pokud se jedná o přímou zahraniční investici, je vykonávána přes státní hranici a v dnešní globální ekonomice je primárním mechanismem propojenosti (Dicken 2007). Celkově do makroregionu Středního východu a severní Afriky bylo z rozvinutých zemí v roce 2008 investováno 13 % a 6 % v roce 2013 celosvětových FDI. Největší objem ve stejných letech dostávala Asie a Latinská Amerika (OECD 2014).

Podkapitola představuje přímé zahraniční investice z Francie a Itálie do afrických zemí, kde proběhlo arabské jaro. Nejvíce zahraničních investic směřovalo z Francie do Egypta v 2008 (téměř v hodnotě 13 mld. USD). Francie do států makroregionu MENA investuje z evropských analyzovaných zemí nejvíce (v průměru mezi lety 2000–2012 255 mil USD), Itálie o něco méně (218 mil. USD).

8.2.1 Tunisko

Od doby, kdy byla podepsána smlouva o přidružení Tuniska do euro-středomořského partnerství (1998) a vytvoření zóny volného obchodu mezi nimi (2008), nejvíce FDI investují do Tuniska země Evropské unie. Dohoda kromě jiného měla zvýšit jejich příliv a díky nim vytvořit prostředí, které by vedlo k transferu technologií, zvýšilo produkci a vytvořilo nová pracovní místa (Belloumi 2014). M. Belloumi (2014) ve své studii tvrdí, že mezi lety 1970–2007 obchod a dobrý hospodářský růst (ten byl důsledkem domácích kapitálových investic) vytvořil příznivé podmínky pro FDI v Tunisku v dlouhodobějším horizontu. Do Tuniska mezi lety 2001 – 2014 investovala více Francie to přibližně třikrát více než Itálie (obr. č. 16). Největší investice obě země provedly mezi lety 2008 a 2009.

Obr. č. 16: Přímé zahraniční investice v Tunisku

Zdroj: UNCTAD (2013)

Mezi lety 2001–2014 Francie investovala průměrně do Tuniska 140 mil. USD. V roce 2002 registrujeme téměř čtyř set sta procentní navýšení od roku 2001 (z 34 na necelých 170 mil. amerických dolarů). Tento nárůst je nejvyšší od roku 1990 a byl důsledkem investic do průzkumu ropného a výrobního odvětví, kdy investory byly z 85 % rozvinuté země (tři největší zahraniční pobočky v Tunisku byly nizozemského a právě francouzského původu). Největší nadnárodní zahraniční společností byla v roce 2002 Shell (UNCTAD 2002). Mezi lety 2002 a 2007 jsou FDI vyvážené (s menším úbytkem v 2006). V roce 2008 zaznamenáváme nárůst (téměř o 600 mil. USD) a v roce 2009 opět pokles na průměrnou částku, kterou Francie investovala před rokem 2008. Rok 2008 pro globální tok FDI znamenal konec růstového cyklu, který probíhal od roku

2004. Důvodem je světová finanční krize, kvůli níž toky FDI klesly až o 20 %. Dopad se liší dle regionu. Nejvíce byly zasaženy rozvinuté země (pokles zaznamenáváme od podzimu 2008), naopak u ekonomik rozvojových tok FDI pokračoval. Konkrétně v africkém regionu docházelo k nárůstu o 16 % od roku 2007 (UNCTAD 2009). V makroregionu MENA se v roce 2008 setkáváme s investicemi 93 mld., které znamenaly téměř 20 % nárůst od minulého roku (OECD 2014). Tunisko nebylo jako rozvojová ekonomika, přímo zasaženo a v roce 2008 se potýkalo s nárůstem, který byl ještě podpořen novými vzniklými celními výhodami. K poklesu FDI nejen u Tuniska, ale u všech rozvojových zemí, docházelo v roce 2009, kdy vyspělé země vybíraly své FDI, docházelo k jejich odlivu a ke snížení bilance. Bilance francouzsko-tuniských investic od roku 2010 zaznamenávala pokles a v roce 2011 a 2012 Francie do Tuniska investovala minimálně. Důvodem byla nestabilita a politické změny na konci roku 2010, které odstartovaly arabské jaro v celém regionu. Důsledky finanční krize a arabského jara společně vytvořily nepříznivé podmínky pro zahraniční investory v Tunisku (pokles FDI v MENA mezi lety 2010–2013 je o 30 %) (OECD 2014).

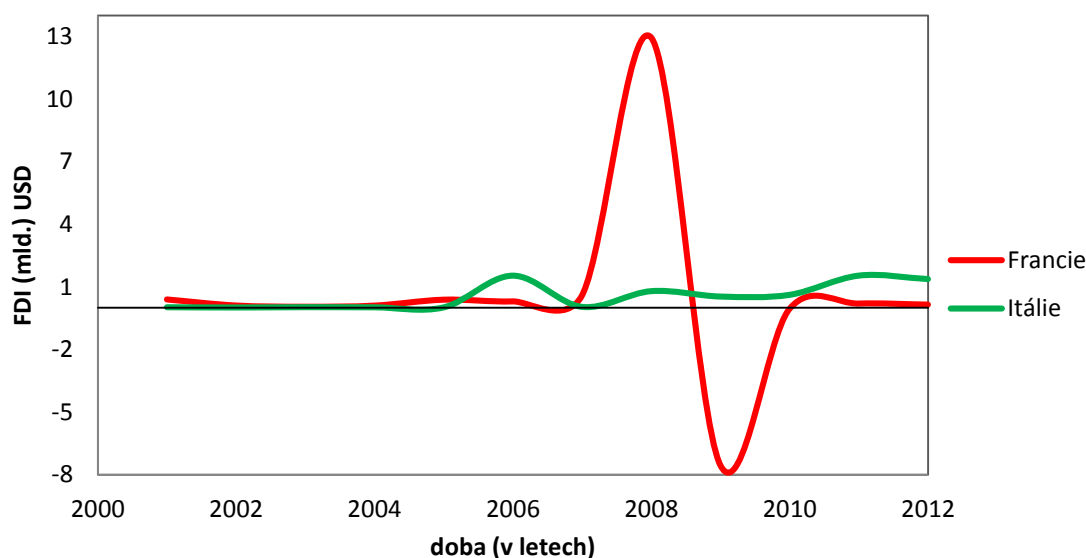
O něco menší investice do Tuniska jsou italské (mezi lety 2001 a 2012 Itálie průměrně investovala 60 mil. USD). Mezi lety 2001–2009 se setkáváme nejdříve s pozvolným růstem, ale v posledním tříletém období s růstem výrazným. Mezi rokem 2001 a 2007 růst činil 24 mil. USD (z 10 mil. na 34 mil. USD), ale v roce 2009 italské FDI dosáhly 427 mil. USD. Menší nárůst v roce 2008 byl důsledkem toho, že v celém regionu došlo k růstu FDI a nově vzniklá finanční krize se nezačala ještě projevovat. Zajímavý je však prudký nárůst v roce 2009, kdy v případě Francie už docházelo ke stahování FDI z Tuniska. To v případě Itálie proběhlo až v roce 2010 a v daleko větší míře než u Francie. Arabské jaro však neovlivnilo příliv italských investic tak jako u těch francouzských a i v následujících letech Itálie vytváří daleko více FDI (přibližně o 150 mil. USD v 2011) než Francie.

8.2.2 Egypt

Do Egypta je umístěno daleko více FDI než do Tuniska (průměrně mezi lety 2001 a 2012 pětikrát více), což je pochopitelné vzhledem k populační velikosti. V rámci makroregionu se v roce 2008 jedná o třetí nejvíce oblíbenou zemi pro zahraniční investory (po Saúdské Arábii a Spojených arabských emirátech) (OECD 2014). Ti jsou nejčastěji z Evropské unie a posléze z USA. V rámci Evropské unie nejvíce investuje Velká Británie, Francie a Belgie. Itálie je až za 7. místě (UNCTAD 2013).

Obr. č. 17 ukazuje, že Francie v průměru investovala do Egypta více peněz než Itálie. Mezi lety 2001–2007 se v případě Francie setkáváme s mírným kolísáním, v roce 2008 s obrovským nárůstem a posléze v roce 2009 s poklesem, kde FDI dosáhly záporných hodnot, které trvaly i v roce 2010. Francouzští investoři v roce 2008, v době vypuknutí globální krize, investovali do Afriky čtyřikrát více než rok předchozí. Konkrétně zvýšení FDI registrujeme v zemích severní Afriky (v Alžírsku, Tunisku, Maroku či Libyi) a je i příčinou obrovského navýšení v Egyptě (přes 12 miliard USD). Takový růst francouzských FDI nezaznamenáváme u žádného jiného regionu (UNCTAD 2013). V roce 2009 došlo k celkovému úbytku zahraničních investic v Egyptě (o 37 %) z důvodu vybírání FDI v souvislosti s ekonomickou krizí. Konkrétně nejvíce došlo ke snížení investic ve finančním sektoru a ve zpracovatelském průmyslu a k největšímu poklesu došlo prostřednictvím přeshraničních fúzí a akvizicí (Kamaly 2011). Investice v době arabského jara a po něm jsou nižší než před ním (např. v roce 2007), jejich pokles však není tak výrazný.

Obr. č. 17: Přímé zahraniční investice v Egyptě

Zdroj: (UNCTAD 2013)

Jak už bylo řečeno v úvodu, italské investice do Egypta se pohybují v nižších finančních relacích. Nárůst zaznamenáváme v roce 2006, kdy proběhlo zvýšení FDI (přibližně na 1,5 mld. USD). V roce 2008 došlo k růstu, který byl důsledkem celkového zvýšení zahraničních investic do severní Afriky, a o rok později docházelo k poklesu v důsledku globální finanční krize. Na rozdíl od Francie však nedošlo k odlivu FDI. Zajímavé jsou hodnoty v roce 2011 a 2012, které nenasvědčují faktu, že v zemi probíhal

politický převrat, který nepřipravil zrovna příznivé podmínky pro zahraniční investory. Oba roky Itálie investuje do Egypta přes 1 mld. USD a takto vysoké investice v době arabského jara neregistrujeme u žádných dalších severoafrických zemí. Ve fiskálním roce 2011/2012 se zvýšil podíl FDI ze zemí EU o 20 % (evropské investice v Egyptě tvořily 80 % celkových), Itálie je hlavním evropským investorem, což je důvod k nárůstu ze strany italských FDI. Pokles v podílu neevropských investorů způsobila zmíněná nestabilita v zemi, se kterou souvisí i zhoršení bezpečnosti, právní nejistota a zpoždění v mezinárodních převodech. Tato situace však primárně italské investory neodradila a zachovávají své investice s vidinou, že tato situace v Egyptě je dočasná (EEAS 2016a)

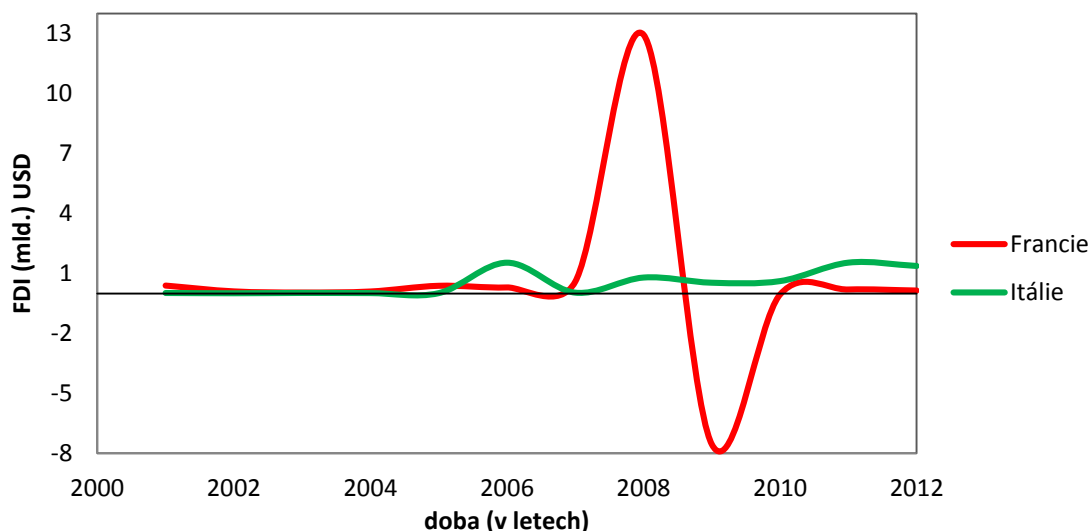
8.2.3 Libye

V době vlády Kaddáfího nepropustného režimu nebyly v Libyi stabilní a příznivé podmínky pro zahraniční investory. Oproti dalším zkoumaným africkým zemím (Tunisku a Egyptu) je jejich počet nejnižší. V roce 2000 Libye oznámila reformování svého ekonomického systému za účelem zlepšení atraktivnosti země pro zahraniční investory (vytvářela pro ně výhodné podmínky, například osvobození od daní na dobu pěti let, možnost převedení ztráty nebo reformace celého daňového systému.). Přes určité snahy a zlepšení v jednotlivých sektorech nedošlo k reformování libyjské ekonomiky, a ta zůstala nestabilní s nepříliš příznivými podmínkami pro zahraniční investory (Sheibani 2013). S. Abdulla ve své SWOT analýze shrnuje, že silnými libyjskými stránkami je dobrá geografická poloha, vysoký podíl mladých obyvatel, silný růst HDP, bohatství nerostných surovin. Naopak těmi slabými, které převažují nad silnými, definuje potřebu zahraniční pracovní síly (z důvodu nekvalifikované vlastní), nízký výkon zemědělského a průmyslového sektoru, organizační a administrativní problémy v CR, nepřítomnost průmyslové strategie, neexistence GPS. Jako příležitosti vyhodnocuje lidské zdroje, sociální spravedlnost, přínos žen a velké množství kvalitních ryb, a naopak jako hrozby vidí nedostatky zkušeností při jednání s nadnárodními společnostmi, nedostatky v bankovním systému nebo v nízkých kapacitách libyjských letišť (Abdulla 2014).

V roce 2001 provedlo nejvíce FDI do Libye Německo, jižní Korea a Pákistán a v roce 2011 Čína, Itálie a Chorvatsko (UNCTAD 2013). Většina investic byla investována do ropného průmyslu, největšími nadnárodními firmami ropného průmyslu je například Agip Oil (Itálie), Norsk Hydro ASA (Norsko) nebo OMV AV (Rakousko)

(UNCTAD 2006). Obr. č. 18 ukazuje, že v době sledovaného období (2001–2012) více do Libye investovala Francie než Itálie.

Obr. č. 18: Přímé zahraniční investice v Libyi

Zdroj: (UNCTAD 2013)

Průměrná hodnota FDI z Francie je negativní, důvodem je jejich vysoký odliv v roce 2011 a 2012. Mezi lety 2001 až 2009 registrujeme fluktuaci, kdy po každé vyšší míře investovaných FDI posléze došlo k jejich výběru. Tento proces svědčí o nejisté a nestabilní libyjské ekonomice zaštiťované nedemokratickým režimem. Nejvyšší investice proběhly z Francie do Libye v roce 2008. Jak bylo popsáno výše, v tomto roce docházelo k celkovému zvýšení FDI v severní Africe. V Libyi však toto navýšení není takové v porovnání například s francouzskými investicemi do Tuniska nebo Egypta. V roce 2011 proběhlo vůbec nejvyšší odliv FDI z Libye za celou dobu sledovaného období a jedná se o jediný odliv investic v roce 2011 ze všech zkoumaných afrických zemí. Důvodem je nejen arabské jaro, které bylo na rozdíl Tuniska a Egypta komplikovanější, ale i s ním související vojenská intervence NATO. Záporné číslo FDI z Francie do Libye registrujeme i v roce 2012, což svědčí o trvající nestabilitě a nově vzniklé občanské válce. Tato situace panuje v Libyi dodnes a nelze očekávat vysoký příliv zahraničních investic ani do budoucna.

V případě Itálie registrujeme stabilnější příliv FDI. Jejich investice jsou také daleko nižší než ty francouzské. Mezi lety 2003–2005 se setkáváme s investicemi pod 1,5 mil. USD, v roce 2006 FDI stouply na 25 mil. USD. Rok 2007 a 2008 je ztrátový, kdy docházelo k odlivu zahraničních investic, a naopak rok 2009 je nejsilnějším rokem (Itálie do Libye investuje přes 100 mil. USD). Rok 2008 byl v případě Tuniska a Egypta

naopak rokem zvýšení FDI a všeobecným nárůstem v celé severní Africe, u Libye toto neplatí a je to dokladem o tom, že země pod vedením Kaddáfího byla specifickým případem v regionu. Zvýšení, které proběhlo v roce 2009, mohlo být důsledkem uzavření dvou smluv v roce 2008 mezi Kaddáfím a Berlusconiem (o přátelství a spolupráci), které měly nastartovat novou ekonomickou spolupráci a podpořily vstup italských investorů na libyjský trh (Carbone, Coralluzzo 2009). Itálie trochu netypicky provedla větší míru FDI v roce 2009 také do Tuniska. V době arabského jara a po něm nedochází k odlivu FDI jako v případě francouzských investic, ale italské vklady jsou velice nízké. Pokud v roce 2011 byl italský přístup takový, že situace v zemi je krátkodobá (jako v případě Egypta), rok 2012 toto vyvrací a jejich investice klesají na necelých 6 mil. USD.

8.3 Shrnutí poznatků

Jak už bylo předpokládáno v úvodu kapitoly, objem i obchodní bilance byla výrazně ovlivněna světovou finanční krizí, která vznikla v roce 2008 a změnila ceny primárních zdrojů. V některých případech byla umocněna dluhovou krizí v eurozóně (například ve Španělsku). Dále se potvrdil předpoklad, že obchodní styky byly často ovlivňovány smlouvami o přidružení (vstup Egypta do EMP v roce 2004 či zrušení cel na průmyslové výrobky mezi Unií a Tuniskem v 2008).

V případě objemu a bilance zahraničního obchodu došlo v souvislosti s arabským jarem ke změně v obou případech. U objemu docházelo k jeho snížení a bilance se potýkala se změnou průběhu. Bilance zahraničního obchodu menší důsledky arabského jara pocítila už v roce 2011. K jejímu rychlému oživení docházelo v případě Tuniska, kdy zahraniční obchod s Francií a Itálií byl rychle obnoven. Zde se určitě projevil důsledek mírového vývoje v zemi, hospodářský růst a samotná snaha obou zemí k opětovnému navázání obchodních vztahů. Ke komplikovanějšímu oživení docházelo v případě francouzsko-egyptských vztahů, kde pokles nebyl jednoletý jako u Tuniska, ale tříletý, trval až do roku 2013. Italsko-egyptské vztahy se potýkaly také s rychlou obnovou a jednoletým ochromením, ale v roce 2014 došlo opět k poklesu obchodní bilance. Nestabilní či zdlouhavější obnova zahraničního obchodu s Egyptem byla důsledkem nejen nestabilní situace v Egyptě po arabském jaru (opětná změna vlády, cenzura atd.), ale také horších podmínek pro obchodování, kdy s Tuniskem platí bezcelní unie na průmyslové výrobky, která je s Egyptem zavedena jen částečně.

Tunisko také po arabském jaru na rozdíl od Egypta s EU uzavírá smlouvu o privilegovaném partnerství a nový akční plán.

Specifickým případem jsou španělské obchodní vztahy s analyzovanými severoafrickými zeměmi (Tuniskem a Egyptem), kdy nedocházelo téměř k žádným změnám v bilanci zahraničního obchodu v souvislosti s arabským jarem. Důvodem pravděpodobně bude, že objem zahraničního obchodu Tuniska a Egypta s Francií a Itálií je zcela odlišný než se Španělskem, několikanásobně menší. Další příčinou byla přítomnost dluhové krize, která ve Španělsku měla větší důsledky než například ve Francii.

Dalším specifickým případem je Libye, která má se všemi analyzovanými zeměmi severního Středomoří téměř totožnou obchodní bilanci. Důvodem je, že je závislá pouze na jedné exportní komoditě na ropě, a její ceně. V roce 2011 došlo v souvislosti s ozbrojeným konfliktem v Libyi k paralyzaci ropného průmyslu, tedy k snížení jejích dodávek, následnému obnovení v roce 2012 a k opětovnému poklesu, který z důvodu občanské války přetrvává. Ze stejných důvodů také Libye nejvíce zaznamenala pokles objemu zahraničního obchodu se všemi evropskými zeměmi v roce 2011 (úměrně podle velikosti v předrevoluční době). Ten v případě ostatních zemí pokles v roce 2011 nezaznamenal (v některých případech naopak růst). Stagnaci nebo mírnější pokles indikoval v porevoluční době (2012) a v následujících letech stagnoval na podobných hodnotách. V této době docházelo k opětovnému navázání obchodních styků s novými vládami a k obnovení hospodářské spolupráce. Z důvodu, že došlo k poklesu přibližně o 1 mld. USD (což není tak výrazný propad jako například u Libye) lze dedukovat, že evropské vlády téměř okamžitě začaly s novými severoafrickými představiteli spolupracovat. Arabské jaro a změny politických režimů pro ně nebyly důvodem k většímu ochromení nebo přerušení obchodních styků, což potvrzuje liberálně-idealistické předpoklady práce.

U přímých zahraničních investic docházelo k změně jejich odlivu. Arabské jaro bylo však u FDI zanedbatelné v porovnání s důsledky finančních krizí. Pro všechny FDI vykonané ze zkoumaných evropských zemí do severoafrických byl typický nárůst v roce 2008, kdy došlo ke globálnímu růstu investic do regionu MENA, a následný jejich pokles v roce 2009. Ten je důsledkem světové finanční krize, kdy docházelo k odlivu FDI, který byl často propojen s událostmi arabského jara. Zajímavý je italský přístup, kdy Itálie investovala v roce 2009 (kdy docházelo k odlivu francouzských FDI) a v roce 2010 své investice vybírala (ve větší míře než Francie v 2009). Na rozdíl od

zahraničního obchodu nedochází k relativně rychlé obnově a k návratu investorů nebo k výraznému investování po roce 2011. Důvodem bude, že obnova obchodních styků po arabském jaru byla snazší než obnovení atraktivnosti trhu pro zahraniční investory. Proces investování je složitější a riskantnější. Investor musí mít jistotu stability a návratu svých investic. Cílová země musí být atraktivní a poskytovat určitou jistotou pro své investory, na rozdíl od mezinárodního obchodování, který je o tyto nutnosti oproštěn. V době revoluční a po revoluční investuje nejvíce Itálie, která zaujímá stanovisko, že nepokoje jsou pouze dočasné. Francie naopak investovala více než Itálie po celou dobu zkoumaného období, ale v době a po arabském jaru jsou její investice minimální.

9. ZÁVĚR

Arabské jaro bezesporu zasáhlo do životů lidí v regionu MENA. Události, které vznikly na konci roku 2010 v Tunisku a postupovaly severní Afrikou až na Arabský poloostrov, byly první svého druhu v regionu. Lidé protestovali proti tamějším vládám a jejich nevhodným zacházením s občany, které bylo spojeno s vysokou nezaměstnaností, korupcí, byrokracií, nedemokratickými volbami aj.

Předložena diplomová práce se zabývala vztahem vybraných zemí severního a jižního Středomoří v souvislosti s arabským jarem. Středomořský region zasahuje na dva kontinenty. Jeho geografická rozmanitost souvisí s rozdílnými kulturami a odlišným způsobem života v různých jeho částech. I díky tomu, ale také z důvodu obchodního nebo bezpečnostního, spolu země v regionu spolupracovaly už od starověku. Od poloviny dvacátého století postupně navazovaly institucionální dohody různého charakteru. Na základě interpretativní případové studie bylo díky této skutečnosti na vývoj vzájemných vztahů ve Středomoří v souvislosti s arabským jarem nahlíženo liberálně-idealistickým přístupem. Ten tvrdí, že vzájemná spolupráce, budování institucionálních uspořádání a mír spěje ke společnému rozvoji. Analyzovanými zeměmi severního Středomoří byly Francie, Itálie a Španělsko z důvodu historické propojenosti a budování zahraniční politiky vůči zemím jižního Středomoří. Státy jižního Středomoří byly vybrány na základě toho, kde během arabského jara došlo k politickým převratům a ke svržení dlouho panujících prezidentů – Tunisko, Egypt a Libye. Práce se zaměřila na tři různé politiky, které jsou nejčastěji řešenými otázkami mezinárodních vztahů a na ty, které byly předmětem historické i aktuální spolupráce zemí ve Středomoří. Vybranými politikami byly: bezpečnostní a obranné aspekty, migrace a ekonomická spolupráce. Na základě zkoumání vybraných indikátorů a rešeršního zpracování problematiky bylo cílem zodpovědět výzkumné otázky.

Hlavní výzkumná otázka byla: **Jak arabské jaro změnilo vzájemné vztahy mezi severním a jižním Středomořím?** Otázka měla poukázat na společné tendence a nejdůležitější změny. Přestože představitelé vybraných evropských zemí udržovali s diktátorskými severoafrickými vládami blízké vztahy, jejich zahraniční politiky se po svržení vlád výrazně nezměnily. Zajímavý byl přátelský vztah S. Berlusconiho s M. Kaddáfim, který vyústil v několik bilaterálních smluv mezi Itálií a Libyí. Dále v kooperaci v otázkách migrace nebo k blízké obchodní spolupráci, kdy do Itálie bylo importováno velké množství libyjských ropných zásob. Itálie přesto byla jedním z členů,

kteří se podíleli na vojenské intervenci v Libyi v roce 2011 společně s Francií a Španělskem. Všechny tři evropské země po politických změnách v Libyi, Tunisku a Egyptě začaly opětovně navazovat dialogy s novými nebo přechodnými vládami hlavně v otázkách migrace, které byly nejzávažnější. I finanční pomoci docházelo k podpoře a stabilizaci nových vlád i navzdory nedemokratickým praktikám nové politické garnitury (zejména v Libyi a Egyptě).

První doplňující výzkumná otázka zněla: **K jakým konkrétním změnám došlo v rámci jednotlivých politik (bezpečnostních, migračních a ekonomických)?** Jak už bylo naznačeno v odpovědi na hlavní výzkumnou otázku, evropské vlády se snažily o dosažení minimálních změn v jednotlivých politikách. Lépe řečeno, arabské jaro nemělo narušit jejich výhodné a dlouho budované vzájemné pozice a potlačit jejich přínosy, které ze vztahů plynuly (v oblasti obchodu a migrace).

Konkrétně v otázce obrany nedošlo k výrazným změnám, tedy pokud je hovořeno o obranné složce, například zvýšených investic do armády z důvodu potencionální hrozby. Tak tomu bylo bezprostředně v době po arabském jaru, kdy země pravděpodobně přímo nepocítily nebezpečí v souvislosti se situací v regionu MENA. Tato skutečnost se však může v budoucnu změnit, jelikož i pět let po událostech arabského jara dochází k vysoké migraci z celé Afriky. S tím souvisí šíření radikálních islamistických skupin a teroristické útoky. Hrozbou může být také občanská válka v Libyi, která je na rozdíl od té v Sýrii zemím severního Středomoří bližší a její situace, kdy v Libyi z části operuje Islámský stát a na jejím území se nachází velké množství nekontrolovaných zbraní, je alarmující. Na zvyšující se nebezpečí začal v souvislosti s arabským jarem upozorňovat i Europol ve své zprávě z roku 2011 přímo upozornil na potencionální hrozbu AQIM a Boko Haram.

Operativní reakce, které v rámci bezpečností situace proběhly v návaznosti na arabské jaro, souvisely převážně s migrací. Tu severní Středomoří vidělo zcela oprávněně jako největší hrozbu. S tou se obracely na EU, která jako jedno z obranných řešení pozměnila pravomoc agentury Frontex, která operativně zasahovala při protimigračních operacích ve Středozezemním moři. Migrační problematiku region Středomoří hojně diskutoval a řešil už před arabským jarem jak bilaterálně tak i v rámci EMP. Po svržení politickým režimů v severní Africe nedošlo k rapidnímu nárůstu občanů analyzovaných států, alespoň ve zkoumaných kombinacích (čísla dokumentující stav migrantů v rámci regionu jsou mnohonásobně vyšší). Se zvyšující migrací se vybrané analyzované země potýkaly už od začátku nového tisíciletí, díky navázanému

vztahu s vládami v severní Africe ale docházelo k její regulaci, po arabském jaru byla tato privilegia výrazně narušena. Z tohoto důvodu evropské země okamžitě započaly jednání s novými vládami. Například v Tunisku po vypuknutí revoluce nebyla nějaký čas hlídaná cesta vedoucí na Středozemní moře do Evropy. Důsledkem byl enormní nárůst migrujících lidí do Itálie. Převážně přes Tunisko se dostávali migranti z celé Afriky. Po podepsání italsko-tuniské spolupráce se počet migrantů snížil o 75 %. Kvůli geografické poloze se Itálie v době arabského jara stala pro imigranty nejsnadněji dosažitelnou zemí. Migranti přestali volit svou cílovou destinaci na základě jazykové, kulturní a historické propojenosti se svou rodnou zemí, ale volí cestu do Evropy, která je nejsnadnější a profanovaná i díky existenci velkému množství pašerácké mafie. Kvůli nevyřešené situaci v Libyi se Itálie s problematikou migrace potýká i dnes. Libye je tranzitní zemí a oknem do Evropy pro migranty z celé Afriky a z důvodu její momentální nestability je situace téměř neřešitelná.

V rámci ekonomické spolupráce jižního a severního Středomoří nedošlo k trvalejším změnám v souvislosti s arabským jarem. Samozřejmě došlo k ochromení obchodních sítí v době revoluce a v době rekonstrukce, ale evropské země svou míru obchodování se severoafrickými zeměmi výrazně neměnily. Tuto skutečnost potvrdil objem zahraničního obchodu, který v roce 2011 dokonce stoupl, v roce 2012 sice poklesl, ale úbytek nebyl tak výrazný v porovnání s obdobím před arabským jarem. Od roku 2012 pak stagnoval na podobných hodnotách jako v roce 2011. Francie, Itálie ani Španělsko nechtěly, aby arabské jaro zasahovalo do vzájemných obchodů, alespoň do té doby, dokud to nebude nutné. Nutností je myšlená doba nestability, snížené bezpečnosti, nepokojů a rekonstrukce. Důvodem k tomuto chování je i to, že pro zahraniční obchod není potřeba přidaná hodnota, která je nutná například u zahraničních investic. Na jejich velikostech se arabské jaro podepsalo výrazněji. Jejich průběh byl také značně ovlivňován světovou finanční krizí, která předcházela události arabského jara. V ekonomické spolupráci evropského a severoafrického Středomoří je ojedinělým případem Libye a její zahraniční obchod, který je postaven na dovozu ropy do Francie, Itálie a Španělska. Kvůli tomu, že obchod s ropou závisí hlavně na celosvětových cenách ropy, byl dopad arabského jara na ekonomickou spolupráci Libye se zeměmi severního Středomoří stejný. V roce 2011 došlo k výraznému poklesu objemu zahraničního obchodu, k růstu negativní bilance a hodnota vložených FDI byla minimální. Z důvodu probíhající občanské válce lze predikovat podobnou skutečnost i do budoucna.

Druhá doplňující výzkumná otázka byla: **Jaké chování bylo typické pro jednotlivé země (Francii, Itálii, Španělsko) v jednotlivých politikách?** Už z odpovědi na předchozí výzkumné otázky je patrné, že Francie, Itálie a Španělsko zaujaly podobné stanoviska vůči situaci v severní Africe. Nelze zcela oddělit jejich jednotlivé chování a určit specifika typická pro určité země. Pro každou evropskou zemi byla důležitá ochrana před migrační vlnou. Jelikož se ve všech třech případech jedná o imigrační cílové destinace tak jejich reakce byly totožné. Došlo k navázání kontaktu s novými severoafrickými vládami, jejich finanční podpoře a ke spolupráci s Evropskou unií. Španělsko nepocíťovalo migrační tlak ze zkoumaných zemí, ale převážně z Maroka a Alžírsko, což ale nezměnilo postup obranné strategie. Menší rozdíly v odlišném chování ve vztahu se severoafrickými zeměmi byly zaznamenány v ekonomické spolupráci. V případě Francie došlo k odlivu zahraničních investic, naopak Itálie nadále do Tuniska, Egypta a Libye v letech 2011 a 2012 investovala. Itálie k arabskému jaru přistoupila jako k dočasné záležitosti. V ekonomické spolupráci se také projevil rozdíl mezi španělskou a francouzskou případně španělskou a italskou bilancí zahraničního obchodu se zeměmi jižního Středomoří. Důvodem bude, že Španělsko s analyzovanými severoafrickými zeměmi ekonomicky spolupracuje daleko méně, tudíž důsledek roku 2011 nebyl tak výrazný. V případě Španělska neprobíhala viditelná stabilizace bilance zahraničního obchodu související s rekonstrukcí a obnovou zemí po protestech a revolucích v severoafrických zemích. Důvod byl podpořen dluhovou krizí, která se v případě Španělska projevila nejvíce z analyzovaných evropských zemí.

Z důvodu, že práce vycházela z liberálně-idealistického přístupu, byla položena následující výzkumná otázka: **Jak se změnil institucionální rámec severního a jižního Středomoří po arabském jaru?** V roce 1995 byla podepsána smlouva o Euro-středomořském partnerství, které započalo vzájemnou spolupráci v rámci Středomořského regionu. Jednalo se o pilíř, na kterém byly stavěny další smlouvy různého charakteru. Pro analyzované severoafrické země bylo v případě Tuniska nejzásadnější zavedení bezcelní zóny na průmyslové výrobky. V případě Egypta částečné bezcelní unie také na průmyslové výrobky. S Libyí nedošlo k podepsání podobných výhod. Po arabském jaru došlo k institucionálnímu vývoji v rámci euro-středomořské spolupráce vytvořením nových smluv, programů a plánů, které typově kopírovaly institucionální rámec tvořený před arabským jarem. Obsahově byl kladen větší důraz především na rozvoj demokracie. V rámci EMP bylo v začátcích arabského jara podepsáno Partnerství pro demokracii a sdílenou prosperitu s jižním

Středomořím. Smlouva podporovala demokracii, ale věnovala se i otázkám migrace. Demokracie by znamenala snadnější regulaci migračních vln a společnou prosperitu celého regionu, kdy v prosperující, demokratické rozvíjející se společnosti mimo jiné klesá potřeba ekonomické i nelegální migrace. Institucionální rámec se po arabském jaru zaměřil především na Tunisko, s kterým byl podepsán v roce 2012 akční plán, nová forma ekonomické politiky Středomoří DCFT a za účelem demokracie byla do něj investována finanční i technická pomoc. Tunisko se na rozdíl od Egypta a Libye potýkalo s největšími kladnými změnami po změně vlády. Došlo ke snižování nezaměstnanosti a probíhaly demokratické volby. Tyto tendence vedou k nejlepším životním podmínkám v zemích bývalého arabského jara. Z tohoto důvodu docházelo k podpoře zejména Tuniska, kdy už před arabským jarem s Tuniskem byla navázána největší spolupráce (viz bezcelní unie na průmyslové výrobky). Díky relativní politické stabilitě docházelo i ke snaze ze strany Tuniska o spolupráci s EU (samozřejmě důležitá byla jeho finanční podpora). Tuniské úřady například spolupracovaly s evropským Frontexem při návratových operacích.

Výsledky analýzy celkově potvrdily relevantnost liberálně-idealistického přístupu pro zkoumání vztahů středomořského regionu. Důsledky arabského jara, během kterého se změnila vláda v Tunisku, Egyptě a Libyi byly řešeny pomocí vzájemné spolupráce. Ta probíhala bilaterálně, ale i v rámci vzniklého Euro-středomořského partnerství z roku 1995 prostřednictvím Evropské unie. Spolupráce a budované integrační seskupení je důležitým procesem například v otázkách migrace. Kvůli občanské válce v Libyi a jejímu rozdělenému území, na kterém operuje několik vlád je takřka nemožná spolupráce. Z tohoto důvodu i dnes představuje pro severní Středomoří, ale i celý západní svět bezpečnostní riziko. S účelem udržitelného míru, z kterého implikuje ekonomická prosperita, ale i potlačení bezpečnostní hrozby, navazovaly vlády vybraných zemí severního Středomoří spolupráci s vládami severoafrickými před rokem 2011. I přesto, že byly nedemokratické až diktátorské. Ze stejného důvodu navazovaly okamžitý dialog s vládami novými nebo přechodnými a přátelské vztahy budují dodnes.

V širokosáhlém tématu, které se diplomová práce pokusila analyzovat, by bylo zajímavé se zaměřit pouze například na jednu politiku nebo jeden konkrétní vztah dvou středomořských zemí. Práce by byla detailnější a hlouběji tematicky zaměřená. Předložená práce naopak poskytla komplexnější pohled na vztahy uvnitř regionu Středomoří v souvislosti s arabským jarem.

SEZNAM LITERATURY

- ABDULLA, S. (2014): Libya and Foreign Investments: Using SWOT Model to Evaluate the Libyan Business Environment. *The Macrotheme Review*, 3, č. 7, s. 138-143.
- AGHAYEV, E. (2013): Analysis and background of the “Arab Spring” in Libya. *European Research*, 39, č. 1-2, s. 193-198.
- ALI, I., HARVIE, C. (2013): Oil and economic development: Libya in the post-Gaddafi era. *Economic Modelling*, 32, č., s. 273-285.
- ALIBONI, R. (2009): The Union for the Mediterranean. Evolution and Prospects. Istituto Affari Internazionali, 8 s. Dostupné z: <http://pubblicazioni.iai.it/pdf/DocIAI/iai0939e.pdf> (cit. 13. 10. 2015).
- ANDĚL, J., BIČÍK, I., HAVLÍČEK, T. A KOL. (2010): Makroregiony světa. Nakladatelství České geografické společnosti, s. r. o. , Praha, 148 s.
- ATTINÁ, F. (2003): The Euro-Mediterranean Partnership Assessed: The Realist and Liberal Views. *European Foreign Affairs Review*, 8, č. 2, s. 181-199.
- BAREŠ, L., VESELÝ, R., GOMBÁR, E. (2009): Dějiny Egypta. Nakladatelství lidové noviny, Praha, 821 s.
- BEDNÁŘ, M. (2012): Dějinný význam arabských revolucí naší doby. In: Weigl, J. a kol.: Arabské jaro rok poté. Naděje, nebo zklamání? Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha, 51-56 s.
- BEHR, T. (2008): Enduring Differences? France, Germany and Europe's Middle East Dilemma. *European Integration*, 30, č. 1, s. 79-96.
- BELLOUMI, M. (2014): The relationship between trade, FDI and economic growth in Tunisia: An application of the autoregressive distributed lag model. *Economic Systems*, 38, č. 2, s. 269-287.
- BICCHI, F. (2011): The Union for the Mediterranean, or the changing context of Euro-Mediterranean relations. *Mediterranean Politics*, 16, č. 1, s. 3-19.
- BLAŽEK, T. (2005): Liberalismus. In: Pšejka, P. a kol. : Přehled teorií mezinárodních vztahů. Msarykova univerzita, Brno, 43-62 s.
- BÖRZEL, T. A., DANDASHLY, A., RISSE, T. (2015): Responses to the ‘Arabellions’: The EU in Comparative Perspective—Introduction. *Journal of European Integration*, 37, č. 1, s. 1-17.
- BRETHERTON, C., VOGLER, J. (2006): The European Union as a Global Actor. Routledge, Oxon, 273 s.
- BRISSON, Z., Krontiris, K. (2012): Tunisia from revolutions to institutions. The World Bank, Washington DC, 121 s.
- BROWN, N. J. (2011): Egypt's Constitutional Ghosts: Deciding the Terms of Cairo's Democratic Transition. In: Brown, N. J. a kol.: New Arab Revolt: What Happened, What It Means, and What Comes Next. Council on Foreign Relations, New York, 497 s. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/reader.action?docID=10554809> (cit. 5. 10. 2015).
- BUREŠ, J. (2001): Bezpečnostní, politické a kulturní aspekty evro-středomořského partnerství. *Mezinárodní vztahy*, 36, č. 1, s. 58-75.
- CARBONE, M., CORALLUZZO, V. (2009): The Politics of Italy's Foreign Policy in the Mediterranean: Profile. *Mediterranean Politics*, 14, č. 3, s. 429-435.
- CARDWELL, P. J. (2011): EuroMed, European Neighbourhood Policy and the Union for the Mediterranean: Overlapping Policy Frames in the EU's Governance of the Mediterranean. *Journal of Common Market Studies*, 49, č. 2, s. 219-241.
- CARRERA, S., HERTO, D. L., PARKIN, J. (2012): EU Migration Policy in the wake of the Arab Spring: What prospects for EU-Southern Mediterranean Relations? *MedPro*, 32 s. (staženo 1. 4. 2016).
- ČERNÝ, K. (2012): Svět politického islámu. Nakladatelství lidové noviny, Praha, 599 s.
- DAALDER, I. H., STAVRIDIS, J. G. (2012): NATO's Victory in Libya. *Foreign Affairs*, 91, č. 2, s. 2-7.
- DANDASHLY, A. (2015): The EU response to regime change in the wake of the Arab revolt: differential Implementation. *Journal of European Integration*, 37, č. 1, s. 37-56.

- DE CESARI, C. (2012): The paradoxes of colonial reparation: Foreclosing memory and the 2008 Italy–Libya Friendship Treaty. *Memory Studies*, 5, č. 3, s. 316-326.
- DICKEN, P. (2007): *Global Shift: mapping the changing contours of the world economy*. The Guilford Press, New York, 606 s.
- DRULÁK, P. (2003): *Teorie mezinárodních vztahů*. Portál, Praha, 224 s.
- DUPONT, C., PASSY, F. (2011): The Arab Spring or How to Explain those Revolutionary Episodes? *Swiss Political Science Review*, 17, č. 4, s. 447-451.
- ECHAGÜE, A. (2011): Time for Spain to lead the EU's Mediterranean Policy. *Policy Brief*, 54, s. 1-5.
- FARGUES, P., FANDRICH, CH. (2012): Migration after the Arab Spring. *Migration Policy Centre*, 27 s. Dostupné z: <http://www.migrationpolicycentre.eu/docs/MPC%202012%20EN%2009.pdf> (cit. 15. 3. 2016).
- FIELDING, D., SHORTLAND, A (2011): How do tourists react to political violence? An empirical analysis of tourism in Egypt. *Defence and Peace Economics*, 22, č. 2, s. 217-243.
- FRANCESCO, C., RIVETTI, P. (2014): EU–MENA Relations from the Barcelona Process to the Arab Uprisings: A New Research Agenda. *Journal of European Integration*, 36, č. 6, s. 619-625.
- GALATÍK, V. (2008): Francouzská Bílá kniha obrany a bezpečnosti. Ústav strategických studií. *Obrana a Strategie*, č. 2, s. 119.
- GASMI, A., SASSI, S. (2015): International tourism demand in Tunisia: Evidence from dynamic panel data model. *Economics Bulletin*, 35, č. 1, s. 507-518.
- GAWDAT, B. (2012): Preliminary assessment of Arab Spring's impact on oil and gas in Egypt, Libya. *Oil & Gas Journal*, 110, č. 1A, s. 58-63.
- GEDDES, B., WRIGHT, J., FRANTZ, E. (2014): Autocratic breakdown and regime transitions: A new data set. *Perspectives on Politics*, 12, č. 2, s. 313-331.
- GILLESPIE, R. (2011): Adapting to French 'Leadership'? Spain's Role in the Union for the Mediterranean. *Mediterranean Politics*, 16, č. 1, s. 59-78.
- GOMBÁR, E. (2012): Arabské revoluce – nástup demokracie nebo islamismu? In: Weigl, J. a kol.: *Arabské jaro rok poté. Naděje, nebo zklamání?* Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha, 27-36 s.
- HAAS, D. H. (2008): Irregular Migration from West Africa to the Maghreb and the European Union: An Overview of Recent Trends. *International Organization for Migration*, 32, 64 s. (staženo 3. 4. 2016).
- HAAS, D. H., SIGONA, N. (2012): Migration and revolution. *Forced Migration Review*, 2 s. Dostupné z: <http://www.fmreview.org/north-africa/dehaas-sigona.html> (cit. 3. 4. 2016).
- HAMOOD, S. (2008): EU–Libya Cooperation on Migration: A Raw Deal for Refugees and Migrants? *Journal of Refugee Studies*, 21, č. 1, s. 19-42.
- HAUKKALA, H. (2008): The European Union as a regional normative hegemon: The case of European neighbourhood policy. *Europe-Asia Studies*, 60, č. 9, s. 1601-1622.
- HAUSMANN, R. A. K. (2014): *The atlas of economic complexity: Mapping paths to prosperity*. Mit Press, Harvard, 362 s.
- HEHIR, A. (2013): The permanence of inconsistency: Libya, the Security Council, and the Responsibility to Protect. *International Security*, 38, č. 1, s. 137-159.
- HENRY, J. R. (2012): Sarkozy, the Mediterranean and the Arab Spring. *Contemporary French and Francophone Studies*, 16, č. 3, s. 405-415.
- HESOVÁ, Z. (2012): Islamistické strany Severní Afriky u moci: kontext vládnutí a první bilance. *Asociace pro mezinárodní otázky*, 5, 10 s. Dostupné z: <http://www.amo.cz/islamisticke-strany-severni-afriky-u-moci-kontext-vladnuti-a-prvni-bilance/> (cit. 11. 12. 2015).
- HESOVÁ, Z. (2013): Liberální dilema po arabských revolucích. In: Beránek, O. a kol.: *Arabské revoluce. Demokratické výzvy, politický islám a geopolitické dopady*. Academia, Praha, 114-141 s.
- JANOUSEK, P. (2012): Arabské jaro... léto, podzim, zima. In: Weigl, J. a kol.: *Arabské jaro rok poté. Naděje, nebo zklamání?* Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha, 95-99 s.

- JIRÁNKOVÁ, A. (2013): Nedemokratické režimy jako příčina revolucí v severní Africe. In: Beránek, O: Arabské revoluce. Demokratické výzvy, politický islám a geopolitické dopady. Academia, Praha, 23-65 s.
- KALETA, O. (2014): Quo vadis, Libye? Mezinárodní politika. Dostupné z: <http://www.iir.cz/article/quo-vadis-libye> (cit. 8. 4. 2016).
- KALETA, O. (2015): Sekuritizace migrace v EU: Příklad Itálie v době vypuknutí arabského jara. Mezinárodní vztahy, č. 2, s. 5-22.
- KAMALY, A. (2011): Inward FDI in Egypt and its policy context. Columbia University Libraries, 17 s. Dostupné z: <http://academiccommons.columbia.edu/catalog/ac%3A139659> (cit. 9. 3. 2016).
- KHAN, M. (2014): The Economic Consequences of the Arab Spring. Atlantic Council, 10 s. Dostupné z: <http://www.atlanticcouncil.org/en/publications/issue-briefs/the-economic-consequences-of-the-arab-spring> (cit. 7. 10. 2015).
- KLEPP, S. (2010b): A contested asylum system: The European Union between refugee protection and border control in the Mediterranean Sea. European Journal of Migration and Law, 12, č. 1, s. 1-21.
- KRATOCHVÍL, P., DRULÁK, P. A KOL. (2009): Encyklopedie mezinárodních vztahů. Portál, Praha, 367 s.
- LECHA, E. S. I., FANÉS, J. V. I. (2010): The Mediterranean in the EU's Spanish Presidency: A Priority in Turbulent Times. Mediterranean Politics, 15, č. 1, s. 73-79.
- MONTANARI, M. (2007): The Barcelona Process and the Political Economy of Euro-Mediterranean Trade Integration. Journal of Common Market Studies, 45, č. 5, s. 1011-1040.
- MOORE, C. H. (1962): The Neo-Destour Party of Tunisia: A Structure for Democracy? World Politics, 14, č. 3, s. 461-482.
- MORAVCSIK, A. (1995): Explaining international human rights regimes: Liberal theory and Western Europe. European Journal of International Relations, 1, č. 2, s. 157-189.
- MOREY, D. S. A KOL. (2012): Leader, Follower, or Spectator? The Role of President Obama in the Arab Spring Uprisings. Social Science Quarterly, 93, č. 5, s. 1185-1201.
- MÜLLER, P. (2013): The Europeanization of France's foreign policy towards the Middle East conflict—from leadership to EU-accommodation. European Security, 22, č. 1, s. 113-128.
- MUSÍLEK, P. (2008): Příčiny globální finanční krize a selhání regulace. Český finanční a účetní časopis, 3, č. 4, s. 6-20.
- NASCIMBENE, B., DI PASCALE, A. (2011): The 'Arab spring' and the extraordinary influx of people who arrived in Italy from North Africa. European Journal of Migration and Law, 13, č. 4, s. 341-360.
- NOUTCHEVA, G. (2015): Institutional governance of European neighbourhood policy in the wake of the Arab Spring. Journal of European Integration, 37, č. 1, s. 19-36.
- ORTEGA, P. (2012): Military expenditure in Spain 2012. A chance to reduce the crisis. Centre d'Estudis per la Pau JM Delàs, 12 s. Dostupné z: <http://www.enaat.org/reports/2012-ES.pdf> (cit. 24. 2. 2016).
- PERLO-FREEMAN, S. A KOL. (2015): Trends in world military expenditure, 2014. Stockholm International Peace Research Institute, 8 s. Dostupné z: http://books.sipri.org/product_info?c_product_id=496 (cit. 23. 2. 2016).
- PERTHES, V. (2011): Europe and the Arab Spring. Survival, 53, č. 6, s. 73-84.
- PLANET, A. I., DE LARRAMENDI, M. H. (2013): Spain and Islamist Movements: from the Victory of the FIS to the Arab Spring. Foreign Policy Research Institute, 16 s. Dostupné z: <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?lang=en&id=162630> (cit. 11.12.2015).
- PLECHANOVÁ, B. (2003): Úvod do mezinárodních vztahů, výběr textů. Institut prostředoevropskou kulturu a politiku, Praha, 288 s.
- POWELL, I. T. (2015): Managing Colonial Recollections: Italian–Libyan Contentions. Interventions, 17, č. 3, s. 452-467.
- RICHTER, T., STEINER, C. (2008): Politics, Economics and Tourism Development in Egypt: insights into the sectoral transformations of a neo-patrimonial rentier state. Third World Quarterly, 29, č. 5, s. 939-959.

- SALTER, L. C., HOBBS, J. J., WHEELER JR. H. J., KOSTBADE J. T. (2000): *Essentials of World Regional Geography*. Emily Barrosse, Philadelphia, s. 744.
- SHEIBANI, G. N. (2013): Evaluation of the Libyan experience to attract FDI to Libya over the past decade 2000-2011. *Proceedings of 6th International Business and Social Sciences Research Conference*, 10 s. Dostupné z: <http://wbiworldconpro.com/uploads/dubai-conference-2013/economics/> (cit. 10. 3. 2016).
- SCHMID, D. (2010): After the “Arab spring”: Is it Time for the Euro-Mediterranean Order to be rethought? *Euromed Survey*, 12 s. Dostupné z: http://www.iemed.org/publicacions/historic-de-publicacions/enquesta-euromed/euromed-survey-2010/Qual%20report_After%20the%20arab%20spring.pdf (cit. 11. 4. 2016).
- SCHRAEDER, P. J., REDISSI, H. (2011): Ben Ali's fall. *Journal of Democracy*, 22, č. 3, s. 5-19.
- SLIJPER, F. (2013): Guns, debt and corruption. *Transnational Institute*, 20 s. (staženo 24. 2. 2016).
- SOBOTKA, T. (2009): Migration continent Europe. *Vienna Yearbook of Population Research*, s. 217-233.
- ŠLECHTA, O. (2013): Intervence v Libyi – černý Petr arabského jara. In: Weigl, J. a kol.: *Arabské jaro rok poté. Naděje, nebo zklamání?* Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha, 17-26 s.
- TEIXEIRA, N. S., PINTO, A. S. (2014): European Defence in Times of Austerity – The Case of Southern Europe. *Global Governance Programme*, 10 s. Dostupné z: <http://www.lse.ac.uk/IDEAS/publications/reports/pdf/SR017/Teixeira&Pinto.pdf> (cit. 24. 2. 2016).
- TETI, A., THOMPSON, D., NOBLE, CH. (2013): EU democracy assistance discourse in its new response to a changing neighbourhood. *Democracy and Security*, 9, č. 1-2, s. 61-79.
- VILÍMEK, P. (2012): Francouzská vojenská modernizace na konci prezidentství Nicolase Sarkozyho. Jsou cíle Bílé knihy dosažitelné? *Obrana a Strategie*, 2012, č. 2, s. 5.
- WAIŠOVÁ, Š. (2002): Úvod do studia mezinárodních vztahů. Aleš Čeněk, Dobrá Voda, 159 s.
- ZAJAC, J. (2015): The EU in the Mediterranean: Between Its International Identity and Member States' Interests. *European Foreign Affairs Review*, 20, č. 1, s. 65-82.
- ŽENKA, J., KOFROŇ J. (2012): *Metodologie výzkumu v sociální geografii - případové studie*. Ostravská univerzita, Ostrava, 90 s.

INFORMAČNÍ PRAMENY

- ACEMOGLU, D., HASSAN, T. A., TAHOUN, A. (2014): The Power of the Street: Evidence from Egypt's Arab Spring. *National Bureau of Economic Research*, 77 s. Dostupné z: <http://www.nber.org/papers/w20665> (cit. 5. 10. 2015).
- ARCMAP (2014): ArcGIS 10.2.2. Souřadnicový systém S-JTSK Krovak_east_north, použitá data: world_countries_wgs84_region.
- ARTHUN, S. (2012): 4 hours of fire and chaos: How the Benghazi attack unfolded. *CNN*. Dostupné z: <http://edition.cnn.com/2012/09/12/world/africa/libya-consulate-attack-scene/> (cit. 6. 10. 2015).
- ATLAS OF ECONOMIC COMPLEXITY (2016): Country Rankings (2014). The Atlas of Economic complexity. Dostupné z: <http://atlas.cid.harvard.edu/rankings/> (cit. 29. 2. 2016).
- ATTIR, M. O. (2012): Illegal Migration in Libya after the Arab Spring. *Middle East Institute* Dostupné z: <http://www.mei.edu/content/illegal-migration-libya-after-arab-spring> (cit. 3. 4. 2016).
- BARE NAKED ISLAM (2016): Moammar Gaddafi warned Europe. *Bare Naked Islam*. Dostupné z: <http://www.barenakedislam.com/2014/07/23/moammar-gaddafi-warned-europe-if-i-go-down-europe-goes-black/> (cit. 2. 4. 2016).
- BBC (2015a): Tunisia election: Essebsi claims historic victory. *BBC*. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-africa-30569318> (cit. 5.10. 2015).
- BBC (2015b): Egypt election: Sisi secures landslide win. *BBC*. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-27614776> (cit. 5. 10. 2015).

- BBC (2015c): Italy PM Renzi attacks northern regions for refusing migrants. BBC. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-33055771> (cit. 7. 12. 2015).
- BBC (2015d): Timeline: Libya sanctions. BBC. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/3336423.stm> (cit. 7. 12. 2015).
- BOTELHO, G. (2015): Egyptian court: Former President Hosni Mubarak can go free. CNN. Dostupné z: <http://edition.cnn.com/2015/05/09/middleeast/egypt-hosni-mubarak/> (cit. 7. 4. 2016).
- BP (2015): Oil production. British Petrol. Dostupné z: <http://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy/oil-review-by-energy-type/oil-production.html> (cit. 11.12.2015).
- BURGROVÁ, H. (2016): Egypt pět let po revoluci – represe, strach a rezignace. Mezinárodní politika. Dostupné z: <http://www.iir.cz/article/egypt-pet-let-po-revoluci-represe-strach-a-rezignace> (cit. 8. 4. 2016).
- CIA (2016): Religions. The World Factbook. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2122.html> (cit. 15. 2. 2016).
- CONLEY, H. A., DUKKIPATI, U. (2011): Leading from the Front: Europe and the New Libya. Center for Strategic and International Studies. Dostupné z: <http://csis.org/publication/leading-front-europe-and-new-libya> (cit. 29. 2. 2016).
- COOK, A., LÓPEZ, A. (2014): Spain boosts military spending. World Socialist Web Site. Dostupné z: <https://www.wsws.org/en/articles/2014/11/17/spai-n17.html> (cit. 24. 2. 2016).
- DUBLIN PROJECT (2016): Spain. Dublin Transnational Project. Dostupné z: <http://www.dublin-project.eu/dublin/Spain> (cit. 18. 4. 2016).
- ECONOMIST, T. (2011): Fear of foreigners. The Economist Newspaper Limited. Dostupné z: <http://www.economist.com/node/18285932> (cit. 1. 4. 2016).
- EEAS (2015a): Euro-Mediterranean Partnership (EUROMED). European External Action Service. Dostupné z: http://www.eeas.europa.eu/euromed/index_en.htm (cit. 12. 10. 2015).
- EEAS (2015b): Euromed Summit, Barcelona 27-28 November 2005. European External Action Service. Dostupné z: http://www.eeas.europa.eu/euromed/summit1105/index_en.htm (cit. 12. 10. 2015).
- EEAS (2015c): A new response to a changing Neighbourhood. European External Action Service. Dostupné z: http://www.eeas.europa.eu/top_stories/2011/250511_en.htm (cit. 14. 10. 2015).
- EEAS (2016a): Investment. European External Action Service. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/delegations/egypt/eu_egypt/trade_relation/investment/index_en.htm (cit. 9. 3. 2016).
- EEAS (2016b): The EU-Tunisia Association Agreement. European External Action Service. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/tunisia/association_agreement/index_en.htm (cit. 15. 3. 2016).
- EEAS (2016c): The EU-Egypt Association Agreements. European External Action Service. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/egypt/eu-egypt_agreement/index_en.htm (cit. 29. 2. 2016).
- ENCYKLOPEDIA BRITANNICA (2016): Human migration. Encyclopædia Britannica, Inc. Dostupné z: <http://www.britannica.com/topic/human-migration> (cit. 4. 3. 2016).
- ENI S.p.A. (2015): Eni e Libyan National Oil Corporation firmano accordo strategico per lo sviluppo di progetti congiunti nella produzione di gas e petrolio in Libia. Eni S.p.A. Dostupné z: http://www.eni.com/it_IT/media/comunicati-stampa/2007/10/eni-libyan-national-oil-16-10-07.shtml (cit. 4.11.2015).
- EU NEIGHBOURHOOD LIBRARY (2015): Delivering on a new European Neighbourhood Policy. EU Neighbourhood Library. Dostupné z: <http://www.enpi-info.eu/library/content/delivering-new-european-neighbourhood-policy> (cit. 16. 10. 2015).
- EURACTIV. (2016): Azylová a imigrační politika. EU Media. Dostupné z: <http://www.euractiv.cz/bezpecnost-a-spravedlnost0/link-dossier/azylov-a-imigran-politika> (cit. 30. 3. 2016).
- EUR-LEX (2011a): Partnerství pro demokracii a sdílenou prosperitu s jižním Středomořím. EUR-Lex. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=URISERV:rx0024> (cit. 14. 10. 2015).

- EUR-LEX (2011b): Nařízení Dublin II. EUR-Lex. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=URISERV:I33153> (cit. 18. 4. 2016).
- EUROPEAN COMMISSION (2008): Strengthening the Global Approach to Migration: Increasing Coordination, Coherence and Synergies. European Commission, 15 s. Dostupné z: https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/communication-global-approach-migration-20081008_en_2.pdf (cit. 1. 4. 2016).
- EUROPEAN COMMISSION (2011): Statement by Commissioner Malmström announcing the launch of the Frontex operation “Hermes” in Italy as of 20 February 2011. European Commission. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-98_en.htm?locale=EN (cit. 1. 4. 2016).
- EUROPEAN COMMISSION (2016a): EU-Tunisko prohloubené a komplexní dohody o volném obchodu (DCFTA). European Commission. Dostupné z: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1380> (cit. 15. 3. 2016).
- EUROPEAN COMMISSION (2016b): Libya. European Commission. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/libya/> (cit. 15. 3. 2016).
- EUROPOL (2011): TE-SAT 2011, EU Terrorism Situation and Trend Report European Police Office, 46 s. (staženo 27. 3. 2016).
- EUROPOL (2012): TE-SAT 2012, EU Terrorism Situation and Trend Report. European Police Office, 48 s. (staženo 27. 3. 2016).
- EUROPOL (2016): History. Europol. Dostupné z: <https://www.europol.europa.eu/content/page/history-149> (cit. 27. 3. 2016).
- EUROSKOP (2015): Evropská politika sousedství. Euroskop. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/8714/sekce/evropska-politika-sousedstvi/> (cit. 13. 10. 2015).
- EUROSTAT (2016a): Tourism statistics - North Africa and Eastern Mediterranean. Eurostat. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tourism_statistics_-_North_Africa_and_Eastern_Mediterranean (cit. 24. 2. 2016).
- EUROSTAT (2016b): Intra-EU trade in goods - recent trends. Eurostat. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Intra-EU_trade_in_goods_-_recent_trends (cit. 1. 3. 2016).
- EUROSTAT (2016c): Migration and migrant population statistics. Eurostat. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics (cit. 4. 3. 2016).
- EVANS, L. (2011): Tunisia: how does it compare to other countries in the region? Guardian News and Media Limited. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/datablog/2011/jan/18/tunisia-data-store> (cit. 5. 10. 2015).
- EVROPSKÁ KOMISE (2015): Spolupráce Evropské unie s Afrikou v oblasti migrace Evropská komise. Dostupné z: (cit. 8. 4. 2016).
- EVROPSKÝ PARLAMENT (2014): Nařízení evropského parlamentu a Rady (EU) č. 516/2014. Evropský parlament, Rada EU, 27 s. (staženo 30. 3. 2013).
- EVROPSKÝ PARLAMENT (2015a): Evropská politika sousedství. Evropský parlament. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/cs/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.5.4.html (cit. 16. 10. 2015).
- EVROPSKÝ PARLAMENT (2015b): White paper on the 1996. Evropský parlament. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/igc1996/pos-it_en.htm (cit. 4.11.2015).
- FADEL, L. (2016): Tunisia's Fragile Democracy Faces A Threat From Chaotic Libya. Parallels. Dostupné z: <http://www.npr.org/sections/parallels/2016/03/30/472406949/tunisias-fragile-democracy-faces-a-threat-from-chaotic-libya> (cit. 7. 4. 2016).
- FFP (2016): Fragile States Index 2015. The Fund for Peace. Dostupné z: <http://fsi.fundforpeace.org/rankings-2015> (cit. 12. 1. 2016).
- FOCUS MIGRATION (2016): Spain. Focus Migration. Dostupné z: <http://focus-migration.hwwi.de/Spain-Update-08-200.5420.0.html?&L=1> (cit. 1. 4. 2016).

- FREEDOM HOUSE (2015): Egypt. Freedom House. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2015/egypt> (cit. 22. 1. 2016).
- FRONTEX (2011a): Souhrnná zpráva za rok 2011. Frontex, 52 s. Dostupné z: http://frontex.europa.eu/assets/About_Frontex/Governance_documents/Annual_report/2011/General_Report_CS.pdf (cit. 4. 3. 2016).
- FRONTEX (2011b): Hermes Operation Extended Frontex. Dostupné z: <http://frontex.europa.eu/news/hermes-operation-extended-OWmwti> (cit. 1. 4. 2016).
- FRONTEX (2016a): Origin. Frontex. Dostupné z: <http://frontex.europa.eu/about-frontex/origin/> (cit. 4. 3. 2016).
- FRONTEX (2016b): Mission and Tasks. Frontex. Dostupné z: <http://frontex.europa.eu/about-frontex/mission-and-tasks/> (cit. 4. 3. 2016).
- FRONTEX (2016c): Aeneas. Frontex. Dostupné z: <http://frontex.europa.eu/operations/archive-of-operations/9brAHJ> (cit. 1. 4. 2016).
- FRONTEX (2016d): Indalo. Frontex. Dostupné z: <http://frontex.europa.eu/operations/archive-of-operations/CMMcoZ> (cit. 1. 4. 2016).
- GAHUROVÁ, J. (2013): Od partnerství zpět k restrikci? Vývoj vnější migrační politiky EU. Migrace Online. Dostupné z: <http://www.migraceonline.cz/cz/e-knihovna/od-partnerstvi-zpet-k-restrikci-vyvoj-vnejsi-migracni-politiky-eu> (cit. 1. 4. 2016).
- GFP (2016): France Military Strenght. Global Firepower. Dostupné z: http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=france (cit. 23. 2. 2016).
- GLOBAL EDGE (2016): France: Trade Statistics. Michigan State University Dostupné z: <http://globaledge.msu.edu/countries/france/tradestats> (cit. 29. 2. 2016).
- GLOBAL INITIATIVE (2014): Smuggled Futures: The dangerous path of the migrant from Africa to Europe. Part of the Global Initiative against Transnational Organized Crime, 35 s. (staženo 5. 4. 2016).
- GLOBAL SECURITY (2016a): France - Military Spending. Global Security. Dostupné z: <http://www.globalsecurity.org/military/world/europe/fr-budget.htm> (cit. 23. 2. 2016).
- GLOBAL SECURITY (2016b): Italy - Military Spending. Global Security. Dostupné z: <http://www.globalsecurity.org/military/world/europe/it-budget.htm> (cit. 23. 2. 2016).
- GUARDIAN, T. (2015): EU arms exports to Libya: who armed Gaddafi? The Guardian. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/news/datablog/2011/mar/01/eu-arms-exports-libya> (cit. 4.11.2015).
- HAMILTON, K., SIMON, P., VENIARD, C. (2004): The Challenge of French Diversity. Migration Policy Institute. Dostupné z: <http://www.migrationpolicy.org/article/challenge-french-diversity> (cit. 4. 3. 2016).
- ISPI (2016): Italian-Egyptian Business Council. Istituto per gli Studi di Politica Internazionale. Dostupné z: <http://www.ispionline.it/en/events/fori-di-dialogo/italian-egyptian-business-council> (cit. 2. 3. 2016).
- ITC (2016): Bilateral trade, all product. International Trade center. Dostupné z: [http://www.trademap.org/\(X\(1\)S\(qiejgIntjbja12ijcmvtelai\)\)/Bilateral_TS.aspx](http://www.trademap.org/(X(1)S(qiejgIntjbja12ijcmvtelai))/Bilateral_TS.aspx) (staženo 5. 1. 2016)
- KHOURI, R. G. (2015): President Sisi's very bad year. Al Jazeera America. Dostupné z: <http://america.aljazeera.com/opinions/2015/7/president-sisis-very-bad-year.html> (cit. 5. 10. 2015).
- KLEPP, S. (2010a): Italy and its Libyan Cooperation Program: Pioneer of the European Union's Refugee Policy? Middle East Institute. Dostupné z: <http://www.mei.edu/content/italy-and-its-libyan-cooperation-program-pioneer-european-union%E2%80%99s-refugee-policy> (cit. 1. 4. 2016).
- MALLOY, A., TREYZ, C. (2016): Obama admits worst mistake of his presidency. CNN. Dostupné z: <http://edition.cnn.com/2016/04/10/politics/obama-libya-biggest-mistake/> (cit. 15. 4. 2016).
- MARTIN, M. (2012): The Global Approach to Migration and Mobility: the state of play Statewatch. Statewatch (staženo 1. 4. 2016).
- MEDIA INSTITUTE (2015): Euro-Mediterranean cooperation (historical). Media Institute. Dostupné z: <http://www.medeia.be/en/themes/euro-mediterranean-cooperation/euro-mediterranean-cooperation-historical/> (cit. 13. 10. 2015).

- MINISTERSTVO VNITRA ČR (2016): Lisabonská smlouva. Ministerstvo vnitra České republiky. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/agenda-eu-na-mv-lisabonska-smlouva.aspx?q=Y2hudW09Mg%3D%3D> (cit. 1. 4. 2016).
- MISSING MIGRANTS PROJECT (2016): Mediterranean. International Organization for Migration. Dostupné z: <http://missingmigrants.iom.int/mediterranean> (cit. 5. 4. 2016).
- MPC (2013): Egypt. Migration Policy Centre, 13 s. Dostupné z: http://www.migrationpolicycentre.eu/docs/migration_profiles/Egypt.pdf (cit. 5. 3. 2016).
- MZV ČR (2016a): Tunisko. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/afrika/tunisko/politika/zahranicne_politicka_orientace.html (cit. 8. 4. 2016).
- MZV ČR (2016b): Mezinárodní organizace Frankofonie (OIF). Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. Dostupné z: <http://www.mzv.cz/paris/cz/frankofonie/> (cit. 20. 4. 2016).
- NATO (2014): Wales Summit Declaration. North Atlantic Treaty Organization. Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm (cit. 24. 2. 2016).
- NATTER, K. (2015): Revolution and Political Transition in Tunisia: A Migration Game Changer? Migration Policy Institute. Dostupné z: <http://www.migrationpolicy.org/article/revolution-and-political-transition-tunisia-migration-game-changer> (cit. 3. 3. 2016).
- OECD (2016a): France. The Observatory of Economic Complexity. Dostupné z: <http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/fra/> (cit. 29. 2. 2016).
- OECD (2016b): http://atlas.media.mit.edu/en/visualize/tree_map/hs92/export/fra/tun/show/2013/ (staženo 29. 2. 2016)
- OECD (2016c): Italy. The Observatory of Economic Complexity. Dostupné z: <http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/ita/> (cit. 1. 3. 2016).
- OECD (2016d): Spain. The Observatory of Economic Complexity. Dostupné z: <http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/esp/> (cit. 1. 3. 2016).
- OECD (2014): Recent FDI Trends in the MENA Region. LAS-OECD Regional Conference and MENA-OECD Regional Investment Working Group, 13 s. Dostupné z: http://www.oecd.org/mena/competitiveness/Draft%20Note_FDI%20trends%20in%20MENA_Dec.%202014.pdf (cit. 8. 3. 2016).
- OECD (2016): International Migration Outlook 2011. OECD iLibrary, 455 s. Dostupné z: http://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/international-migration-outlook-2011_migr_outlook-2011-en (cit. 5. 3. 2016).
- OECD.STAT (2016): Inflows of foreign population by nationality. OECT.Stat. Dostupné z: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MIG> (staženo 16. 1. 2016)
- PEW RESEARCH CENTER (2015a): Region: Middle East-North Africa. Pew Research Center. Dostupné z: <http://www.pewforum.org/2011/01/27/future-of-the-global-muslim-population-regional-middle-east/> (cit. 8. 10. 2015).
- PEW RESEARCH CENTER (2016b): Middle East-North Africa. Pew Research Center. Dostupné z: <http://www.pewforum.org/2015/04/02/middle-east-north-africa/> (cit. 9. 2. 2016).
- PEW RESEARCH CENTER (2016c): Region: Europe. Pew Research Center. Dostupné z: <http://www.pewforum.org/2011/01/27/future-of-the-global-muslim-population-regional-europe/> (cit. 15. 2. 2016).
- PIERINI, M. (2016): The Tunisian Revolution Five Years On. Carnegie Europe. Dostupné z: <http://carnegieeurope.eu/strategieurope/?fa=62461> (cit. 7. 4. 2016).
- PROFANT, T. (2008): Barcelona Process: Political Background and Goals. Časopis pro politiku a mezinárodní vztahy. Dostupné z: <http://www.globalpolitics.cz/clanky/barcelona-process> (cit. 12. 10. 2015).
- PUTNA, M. (2014): 10 zemí s největšími investicemi do armády Patria Online. Dostupné z: <http://www.patria.cz/zpravodajstvi/2719232/10-zemi-s-nejvetsimi-investicemi-do-armady.html> (cit. 23. 2. 2016).

QUINN, B., HAYNES, J (2014): Gaddafi speech and Libya unrest – as it happened. Guardian News and Media Limited. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/blog/2011/feb/22/libya-gaddafi-speech-reaction-live-updates> (cit. 6. 10. 2015).

REUTERS AFRICA. (2011): Western states need Libyan partnership--Gaddafi. Reuters Africa. Dostupné z: <http://af.reuters.com/article/cameroonNews/idAFLDE7260W420110307?sp=true> (cit. 2. 4. 2016).

SIPRI (2016): SIPRI Military Expenditure Database. Stockholm International Peace Research Institute. Dostupné z: http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database (staženo 16. 1. 2016).

SIS (2016): Egypt and Spain. Egypt State Information Service. Dostupné z: http://www.sis.gov.eg/En/Templates/Articles/tmpArticles.aspx?CatID=4180#.VtbyB_nhBdg (cit. 2. 3. 2016).

STEPHEN, C. (2014): War in Libya - the Guardian briefing. Guardian News and Media Limited. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/2014/aug/29/-sp-briefing-war-in-libya> (cit. 6. 10. 2015).

THE WORLD BANK GROUP (2014): Export Development in Tunisia. The World Bank Group. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/results/2014/04/15/export-development-in-tunisia> (cit. 29. 2. 2016).

THE WORLD BANK GROUP (2016a): Fertility rate, total. The World Bank Group. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN> (cit. 15. 2. 2016).

THE WORLD BANK GROUP (2016b): International tourism, number of arrivals. The World Bank Group. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.ARVL> (staženo 25. 2. 2016).

THE WORLD BANK GROUP (2016c): Export Development Project. The World Bank Group. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/projects/P071115/export-development-project-02?lang=en> (cit. 29. 2. 2016).

THE WORLD BANK GROUP (2016d): International migrant stock, total. The World Bank Group. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.TOTL> (cit. 30. 3. 2016).

THE WORLD BANK GROUP (2016e): Unemployment, total (% of total labor force). The World Bank Group. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?page=2> (staženo 5. 3. 2016).

THE WORLD BANK GROUP (2016f): GDP per capita (current US\$). The World Bank Group. <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?page=1> (staženo 8. 12. 2015)

THE WORLD BANK GROUP (2016g): What is the difference between Foreign Direct Investment (FDI) net inflows and net outflows? The World Bank Group. Dostupné z: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/114954-what-is-the-difference-between-foreign-direct-inve> (cit. 12. 4. 2016).

THE WORLD BANK GROUP (2016h): Military expenditure (% of GDP). The World Bank Group. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS/countries?display=default> (staženo 5. 1. 2016)

UNCTAD (2002): FDI in brief: Tunisia. United Nations Conference on Trade and Development, 2 s. Dostupné z: <http://unctad.org/SearchCenter/Pages/Results.aspx?k=FDI%20Inflows%20as%20%25%20of%20GDP&r=%22owstaxIdProductx0020Taxonomy%22%3D%23c1f16e41-444f-4d7c-a4c0-3f06b0eb3961%3A%22Factual%20Document%3AWID%20FDI%20In%20Brief%22> (cit. 8. 3. 2016).

UNCTAD (2006): Libyan Arab Jamahiriya. United Nations Conference on Trade and Development, 12 s. Dostupné z: http://unctad.org/Sections/dite_fdistat/docs/wid_cp_ly_en.pdf (cit. 10. 3. 2016).

UNCTAD (2009): Assessing the impact of the current financial and economic crisis on global FDI flows United Nations Conference on Trade and Development, 23 s. Dostupné z: [http://unctad.org/en/pages/publications/FDI-and-Development-\(Series\).aspx](http://unctad.org/en/pages/publications/FDI-and-Development-(Series).aspx) (cit. 9. 3. 2016).

UNCTAD (2013): Bilateral FDI Statistics. United Nations Conference on Trade and Development. Dostupné z: <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/FDI%20Statistics/FDI-Statistics-Bilateral.aspx> (staženo 9. 3. 2016).

UNDATA (2016): Table with data of Refugees. United Nations Statistics Division. Dostupné z: <http://data.un.org/Data.aspx?d=UNHCR&f=indID%3AType-Ref> (staženo 16. 1. 2016).

UNDP (2015): International Human Development Indicators. United Nations Development Programme. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/countries> (cit. 15. 3. 2016).

UNION FOR THE MEDITERRANEAN (2013): History. Union for the Mediterranean. Dostupné z: <http://ufmsecretariat.org/history/> (cit. 12. 10. 2015).

UNITED NATIONS (2016a): International migrant stock, by destination and origin. United Nations. Dostupné z: <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates15.shtml> (staženo 1. 4. 2016).

UNITED NATIONS (2016b): International migrant stock, by destination and origin, rok 2013. United Nations (staženo 15. 2. 2016).

WIKIPEDIA (2016): Arab Spring. Wikipedia. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Arab_Spring (cit. 6. 4. 2016).

WORLD'S RICHEST COUNTRIES (2016a): Top Italy Exports to the World. World's Richest Countries. Dostupné z: <http://www.worldsrichestcountries.com/top-italy-exports.html> (cit. 1. 3. 2016).

WORLD'S RICHEST COUNTRIES (2016b): Top Spanish Imports from the World. World's Richest Countries. Dostupné z: <http://www.worldsrichestcountries.com/top-spain-imports.html> (cit. 1. 3. 2016).

ZOGBY, J. (2014): The region disagrees on the Arab Spring's results. The National. Dostupné z: <http://www.thenational.ae/opinion/comment/the-region-disagrees-on-the-arab-springs-results> (cit. 6. 10. 2015).

PŘÍLOHA

Příloha 1: Investice do armády (% HDP)

	Francie	Itálie	Španělsko
2000	2,47	1,96	1,18
2001	2,41	1,89	1,14
2002	2,43	1,92	1,12
2003	2,48	1,93	1,07
2004	2,50	1,90	1,06
2005	2,40	1,81	1,02
2006	2,34	1,72	1,14
2007	2,28	1,63	1,13
2008	2,26	1,72	1,14
2009	2,48	1,75	1,13
2010	2,33	1,69	1,03
2011	2,26	1,67	0,94
2012	2,24	1,63	1,04
2013	2,22	1,59	0,92
2014	2,20	1,44	0,92

Zdroj: The World Bank Group (2016h)

Příloha 2: Počet migrantů (stav migrantů)

		2000	2005	2010	2013	2015
Tunisko	Francie	294 250	362 087	359 248	382 129	388 598
	Itálie	75 563	91 608	107 653	115 588	107 671
	Španělsko	1 172	1 931	2 644	2 680	2 734
Egypt	Francie	23 905	26 659	28 600	30 421	30 937
	Itálie	43 336	75 904	108 471	103 111	108 490
	Španělsko	2 041	3 185	4 053	4 188	4 128
Libye	Francie	1 441	1 800	2 173	2 311	2 351
	Itálie	3 371	19 794	36 216	38 548	36 222
	Španělsko	1428	687	749	-	966

Zdroj: United Nations (2016a), (2016b)

Pozn.: První sloupec představuje zemi původu (narození) a druhý jednu z cílových evropských destinací

Příloha 3: Import do evropských z afrických zemí (tisíce, USD)

	Francie			Itálie			Španělsko		
	Tunisko	Egypt	Libye	Tunisko	Egypt	Libye	Tunisko	Egypt	Libye
2001	2 026 962	238 996	670 763	1 503 421	972 677	4 893 634	3322 55	229 915	1 841 454
2002	2 335 288	260 311	386 063	1 44 4034	1 059 573	4 633 512	366 440	249 191	1 544 214
2003	2 837 823	362 153	855 065	1 810 133	1 120 212	5 909 609	394 644	357 981	2 048 028
2004	3 232 241	385 814	1 298 280	2 435 481	1 587 151	7 844 483	590 383	567 959	2 520 689
2005	3 430 020	614 168	1 976 762	2 306 706	1 582 451	11 162 699	633 162	1 321 240	2 991 052
2006	3 878 924	1 243 769	2 391 123	2 638 119	2 673 998	13 504 436	825 729	1 991 997	3 756 844
2007	5 187 246	1 096 425	2 971 295	3 364 913	2 491 327	16 426 014	950 199	2 017 586	3 559 058
2008	5 573 270	1 365 396	5 052 487	3 419 914	3 296 300	21 320 646	1 054 012	2 327 701	4 640 771
2009	4 297 560	1 263 975	3 135 759	2 837 590	2 009 388	14 275 632	592 512	1 999 423	2 993 124
2010	4 681 754	1 481 135	6 263 209	3 089 481	2 520 106	16 272 856	832 722	1 783 356	4 443 184
2011	5 574 148	1 858 630	2 779 306	3 576 584	3 516 952	5 529 960	823 461	1 887 783	1 024 027
2012	4 839 080	1 693 669	5 520 734	2 885 290	2 952 327	16 582 501	730 042	1 466 297	4 299 223
2013	4 966 880	1 588 934	4 273 043	3 051 498	2 486 293	10 746 709	743 189	1 179 342	2 556 537
2014	5 354 854	1 374 578	2 470 854	2 927 019	3 181 166	6 045 378	538 372	792 858	1 163 059

Zdroj: ITC (2016)

Příloha 4: Export z evropských do afrických zemí (tisíce, USD)

	Francie			Itálie			Španělsko		
	Tunisko	Egypt	Libye	Tunisko	Egypt	Libye	Tunisko	Egypt	Libye
2001	2 509 336	906 528	234 849	1 869 009	1 314 715	1 156 467	439 997	357 213	80 809
2002	2 646 877	970 938	269 895	1 902 249	1 113 045	1 241 971	499 251	312 631	91 166
2003	2 930 786	1 114 827	307 391	2 217 427	1 333 877	1 545 989	594 239	408 097	141 889
2004	3 282 925	1 257 061	278 155	2 582 201	1 654 189	1 864 779	707 216	831 738	138 106
2005	3 224 022	1 765 185	374 303	3 010 476	1 699 861	1 694 518	736 236	512 249	219 220
2006	3 779 849	1 670 853	544 303	3 233 103	1 911 706	1 760 682	743 203	523 066	106 497
2007	4 370 789	1 649 028	715 161	3 967 370	2 924 713	2 223 189	937 704	638 091	157 273
2008	4 858 714	1 778 871	716 963	4 324 340	4 248 066	3 876 065	1 019 935	982 736	366 397
2009	4 300 736	1 906 701	998 005	3 533 363	3 609 789	3 393 411	926 237	1 168 717	379 045
2010	4 491 095	2 386 138	1 299 046	4 529 910	3 867 245	3 574 582	1 187 302	1 208 621	343 456
2011	4 977 740	2 531 616	313 031	4 228 623	3 595 750	848 939	1 183 071	1 125 453	155 496
2012	4 646 145	2 212 613	694 343	4 057 080	3 677 232	3 059 889	1 289 928	1 381 710	488 217
2013	4 916 785	1 789 406	1 063 804	4 293 105	3 756 369	3 782 520	1 202 338	1 407 947	614 648
2014	4 454 019	2 097 346	346 478	4 368 467	3 622 765	2 930 464	1 210 292	1 525 887	748 902

Zdroj: ITC (2016)

Příloha 5: Objem zahraničního obchodu (tisíce, USD)

	Francie			Itálie			Španělsko		
	Tunisko	Egypt	Libye	Tunisko	Egypt	Libye	Tunisko	Egypt	Libye
2001	4 536 298	1 145 524	905 612	3 372 430	2 287 392	6 050 101	772 252	587 128	1 922 263
2002	4 982 165	1 231 249	655 958	3 346 283	2 172 618	5 875 483	865 691	561 822	1 635 380
2003	5 768 609	1 476 980	1 162 456	4 027 560	2 454 089	7 455 598	988 883	766 078	2 189 917
2004	6 515 166	1 642 875	1 576 435	5 017 682	3 241 340	9 709 262	1 297 599	1 399 697	2 658 795
2005	6 654 042	2 379 353	2 351 065	5 317 182	3 282 312	12 857 217	1 369 398	1 833 489	3 210 272
2006	7 658 773	2 914 622	2 935 426	5 871 222	4 585 704	15 265 118	1 568 932	2 515 063	3 863 341
2007	9 558 035	2 745 453	3 686 456	7 332 283	5 416 040	18 649 203	1 887 903	2 655 677	3 716 331
2008	10 431 984	3 144 267	5 769 450	7 744 254	7 544 366	25 196 711	2 073 947	3 310 437	5 007 168
2009	8 598 296	3 170 676	4 133 764	6 370 953	5 619 177	17 669 043	1 518 749	3 168 140	3 372 169
2010	9 172 849	3 867 273	7 562 255	7 619 391	6 387 351	19 847 438	2 020 024	2 991 977	4 786 640
2011	10 551 888	4 390 246	3 092 337	7 805 207	7 112 702	6 378 899	2 006 532	3 013 236	1 179 523
2012	9 485 225	3 906 282	6 215 077	6 942 370	6 629 559	19 642 390	2 019 970	2 848 007	4 787 440
2013	9 883 665	3 378 340	5 336 847	7 344 603	6 242 662	14 529 229	1 945 527	2 587 289	3 171 185
2014	9 808 873	3 471 924	2 817 332	7 295 486	6 803 931	8 975 842	1 748 664	2 318 745	1 911 961

Zdroj: ITC (2016)

Příloha 6: Balance zahraničního obchodu (tisíce, USD)

	Francie			Itálie			Španělsko		
	Tunisko	Egypt	Libye	Tunisko	Egypt	Libye	Tunisko	Egypt	Libye
2001	482 374	667 532	-435 914	365 588	342 038	-3 737 167	107 742	127 298	-1 760 645
2002	311 589	710 627	-116 168	458 215	53 472	-3 391 541	132 811	63 440	-1 453 048
2003	92 963	752 674	-547 674	407 294	213 665	-4 363 620	199 595	50 116	-1 906 139
2004	50 684	871 247	-1 020 125	146 720	67 038	-5 979 704	116 833	263 779	-2 382 583
2005	-205 998	1 151 017	-1 602 459	703 770	117 410	-9 468 181	103 074	-808 991	-2 771 832
2006	-99 075	427 084	-1 846 820	594 984	-762 292	-11 743 754	-82 526	-1 468 931	-3 650 347
2007	-816 457	552 603	-2 256 134	602 457	433 386	-14 202 825	-12 495	-1 379 495	-3 401 785
2008	-714 556	413 475	-4 335 524	904 426	951 766	-17 444 581	-34 077	-1 344 965	-4 274 374
2009	3 176	642 726	-2 137 754	695 773	1 600 401	-10 882 221	333 725	-830 706	-2 614 079
2010	-190 659	905 003	-4 964 163	1 440 429	1 347 139	-12 698 274	354 580	-574 735	-4 099 728
2011	-596 408	672 986	-2 466 275	652 039	78 798	-4 681 021	359 610	-762 330	-868 531
2012	-192 935	518 944	-4 826 391	1 171 790	724 905	-13 522 612	559 886	-84 587	-3 811 006
2013	-50 095	200 472	-3 209 239	1 241 607	1 270 076	-6 964 189	459 149	228 605	-1 941 889
2014	-900 835	722 768	-2 124 376	1 441 448	441 599	-3 114 914	671 920	733 029	-414 157

Zdroj: ITC (2016)

Příloha 7: FDI vykonané z evropských do afrických zemí (mil., USD)

	Francie			Itálie		
	Tunisko	Egypt	Libye	Tunisko	Egypt	Libye
2001	34,00	391,94	-47,43	9,81	19,98	-
2002	168,46	100,70	223,99	11,57	6,48	-
2003	148,98	44,02	-86,90	12,24	21,81	0,52
2004	168,87	95,61	1,24	20,10	15,04	1,13
2005	128,09	380,54	155,45	39,33	11,60	1,51
2006	89,07	298,57	337,46	34,00	1 536,56	25,31
2007	116,34	589,90	-56,12	34,24	36,46	-22,82
2008	708,98	12 943,20	345,70	115,19	792,69	-16,44
2009	118,08	-7 555,81	-25,01	426,55	533,64	102,73
2010	72,84	-52,98	68,87	-407,17	615,41	68,46
2011	12,51	196,01	-628,34	162,08	1 538,96	27,34
2012	38,55	143,90	-476,68	256,05	1 372,50	5,63

Zdroj: UNCTAD (2013)